

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ PROGRAMLAR ENSTİTÜSÜ

SOSYAL PROJELER VE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI YÖNETİMİ

YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

ÇOCUK HAKLARI KAPSAMINDA, SİVİL TOPLUM ÖRGÜTLERİNİN SOSYAL
MEDYA PAYLAŞIMLARINDA MÜLTECİ ÇOCUKLARI TEMSİLİ

Kübra Merve KÜÇÜKBEY ÇULCU

119706006

Dr. Öğr. Üyesi Esra ERCAN BİLGİÇ

İSTANBUL

2023

ÇOCUK HAKLARI KAPSAMINDA, SİVİL TOPLUM ÖRGÜTLERİNİN SOSYAL MEDYA
PAYLAŞIMLARINDA MÜLTECİ ÇOCUKLARI TEMSİLİ

IN THE CONTEXT OF CHILDREN RIGHTS, REPRESENTATION OF REFUGEE
CHILDREN ON SOCIAL MEDIA POSTINGS OF NON-GOVERNMENTAL
ORGANIZATIONS

Kübra Merve KÜÇÜKBEY ÇULCU

119706006

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Esra ERCAN BİLGİÇ

İstanbul Bilgi Üniversitesi

Jüri Üyeleri: Prof. Dr. Nurhan YENTÜRK

İstanbul Bilgi Üniversitesi

Doç. Dr. Ayşegül AKAYDIN AYDIN

İstanbul Aydın Üniversitesi

Tezin Onaylandığı Tarih: 06/02/2023

Toplam Sayfa Sayısı: 94

Anahtar Kelimeler (Türkçe)

- 1) Mülteci Çocuk
- 2) Sivil Toplum Örgütü
- 3) Sosyal Medya
- 4) Çocuk Temsilleri
- 5) Çocuk Hakları

Anahtar Kelimeler (İngilizce)

- 1) Refugee Children
- 2) Non-governmental Organizations
- 3) Social Media
- 4) Representation of Children
- 5) Children Rights

ÖNSÖZ

Çalışmamda bana yol gösteren, destek ve emeklerini esirgemeyen, öğrencisi olmaktan gurur duyduğum kıymetli tez danışmanım sayın Dr. Öğr. Üyesi Esra Ercan Bilgiç'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Tüm bu süreçte olumlu geri bildirimleri ile beni cesaretlendirmeseydi, bu tezi devam ettirecek şartları sağlamam mümkün olmazdı.

Ayrıca, yüksek lisans eğitimim boyunca alandaki deneyimleri ve akademik birikimi ile yoluma ışık tutan kıymetli hocam Prof. Dr. Nurhan Yentürk'e teşekkürü borç bilirim. Araştırmamla ilgili verdiği yapıcı geri bildirimleri ve yorumları için Doç. Dr. Ayşegül Akaydın Aydın'a ayrıca çok teşekkür ederim.

Son olarak, yürüdüğüm her yolda desteğini her daim hissettiğim kıymetli yol arkadaşım, eşim Hacı Atilla Çulcu, bu yolculuğu güzelleştiren oğlum Selim ve aileme sonsuz teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	iv
KISALTMALAR	vi
ŞEKİL LİSTESİ	vii
ÖZET	ix
ABSTRACT	x
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	3
1.1. ÇOCUK, ÇOCUKLUK, ÇOCUK HAKLARI VE MÜLTECİ ÇOCUK	3
1.1.1. Çocuk ve Çocukluğun Tanımına Tarihsel Bir Bakış	3
1.1.2. Çocuk Hakları ve Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi	5
1.1.3. Çocuk Mülteciler ve Hakları Üzerine	6
1.1.4. Türkiye'deki Mülteci Çocuklar	8
1.2. SİVİL TOPLUM, MEDYA VE TEMSİL	9
1.2.1. Kitle İletişimi ve Medya	9
1.2.2. Medya ve Sivil Toplum	10
1.2.3. Medya ve Temsil	10
1.2.4. Çocukların Medyada Temsili	11
1.2.5. Medyada Mülteci Çocuklar	12
İKİNCİ BÖLÜM	16

2.1. METODOLOJİ	16
2.1.1. Araştırma Yöntemi	16
2.1.1.1. Göstergebilim (Semioloji)	16
2.1.2. Araştırma Tasarımı Ve Örneklem	20
2.1.3. Analiz	23
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	24
3.1. BULGULAR	24
3.1.1. Görsellerin Düzenlem ve Yananlam Çerçevesinde İncelenmesi	24
3.1.2. Görsellerdeki Çocuk Temsillerinin Temalar Çerçevesinde İncelenmesi	62
3.1.2.1. Görsellerde Yaş İfadesi Kullanımı	63
3.1.2.2. Görsellerde Cinsiyet İfadesi Kullanımı	64
3.1.2.3. Görsellerde Mekan Bilgisi Kullanımı	64
3.1.2.4. Çocukların Rolü	65
3.1.2.5. Çocukların Yüzlerinin ve Kişisel Bilgilerinin Kullanımı	66
TARTIŞMA VE SONUÇ	67
REFERANSLAR	75
EKLER	82

KISALTMALAR

ABD:	Amerika Birleşik Devletleri
BM:	Birleşmiş Milletler
BM ÇHS:	Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi
ILO:	International Labour Organization (Uluslararası Çalışma Örgütü)
İGAM:	İltica ve Göç Araştırma Merkezi
SGDD-ASAM:	Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği- Association for Solidarity with Asylum Seekers and Migrants
STK:	Sivil Toplum Kuruluşu
UNICEF:	United Nations Children's Fund (Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu)
UNHCR:	United Nations High Commissioner for Refugees (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği)
vb.:	ve benzeri
vd.:	ve diğerleri

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 2.1: Peirce'nin Semiyotik Üçgeni	17
Şekil 2.2: Saussure'un Gösterge Şeması	18
Şekil 3.1: UNICEF'in Instagram hesabında paylaşılan bir görsel	24
Şekil 3.2: Save the Children'in Instagram hesabında paylaşılan bir görsel	26
Şekil 3.3: SGDD-ASAM'ın Instagram hesabında paylaşılan bir görsel	28
Şekil 3.4: UNICEF'in Instagram hesabında paylaşılan bir görsel	30
Şekil 3.5: Save the Children'in Instagram hesabında paylaşılan bir görsel	31
Şekil 3.6: Kızılay'ın Instagram hesabında paylaşılan bir görsel	33
Şekil 3.7: SGDD-ASAM'ın Instagram hesabında paylaşılan bir görsel	35
Şekil 3.8: UNICEF'in Instagram hesabında paylaşılan bir görsel	37
Şekil 3.9: Save the Children'in Instagram hesabında paylaştığı bir videodan alınan görsel	39
Şekil 3.10: Save the Children'in Instagram hesabında paylaştığı bir videodan alınan görsel	40
Şekil 3.11: Save the Children'in Instagram hesabında paylaştığı bir videodan alınan görsel	41
Şekil 3.12: Save the Children'in Instagram hesabında paylaştığı bir videodan alınan görsel	42
Şekil 3.13: Save the Children'in Instagram hesabında paylaştığı bir videodan alınan görsel	43

Şekil 3.14: Save the Children’ın Instagram hesabında paylaştığı bir videodan alınan görsel	
.....	44
Şekil 3.15: Save the Children’ın Instagram hesabında paylaştığı bir videodan alınan görsel	
.....	46
Şekil 3.16: SGDD-ASAM’ın Instagram hesabında paylaştığı bir videodan alınan görsel....	47
Şekil 3.17: Kızılay’ın Instagram hesabında paylaşılan bir görsel	49
Şekil 3.18: Hayata Destek Derneği’nin Instagram hesabında paylaşılan bir görsel.....	50
Şekil 3.19: UNICEF’in Instagram hesabında paylaşılan bir görsel	51
Şekil 3.20: Hayata Destek Derneği’nin Instagram hesabında paylaşılan bir görsel.....	52
Şekil 3.21: Save the Children’in Instagram hesabında paylaşılan bir görsel	53
Şekil 3.22: SGDD-ASAM’ın Instagram hesabında paylaştığı bir videodan alınan görsel.....	55
Şekil 3.23: SGDD-ASAM’ın Instagram hesabında paylaştığı bir videodan alınan görsel	56
Şekil 3.24: SGDD-ASAM’ın Instagram hesabında paylaştığı bir videodan alınan görsel.....	57
Şekil 3.25: SGDD-ASAM’ın Instagram hesabında paylaştığı bir videodan alınan görsel	59
Şekil 3.26: SGDD-ASAM’ın Instagram hesabında paylaştığı bir videodan alınan görsel	60
Şekil 3.27: SGDD-ASAM’ın Instagram hesabında paylaştığı bir videodan alınan görsel	61

ÖZET

Çocukların medyada temsili, içinde bulunulan toplumun bakış açısını yansıtmak ile birlikte aynı zamanda toplumdaki çocukluğun inşası üzerinde etkilidir. Medya, mültecilik ve sivil toplum alanlarındaki temsillerde çocuklar pasif, muhtaç ve kırılgan konumda ve içinde buldukları zorlu koşullar etrafında yansıtılmaktadır. Bu temsillerde çocuklar birer birey ve hak sahibi özne konumundan ve hak temelli bir bakış açısından uzak, pasif konumlarda sunulmaktadırlar. Bu tezin amacı, mültecilerle ilgili alanda hak odaklı çalışmalar yürüten sivil toplum örgütlerinin sosyal medya paylaşımlarındaki mülteci çocuk temsillerini incelemek ve çocuk hakları bağlamında değerlendirmektir. Bu amaçla ulusal kuruluşlardan Türk Kızılay, Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği ve Hayata Destek Derneği ve uluslararası örgütlerden Save the Children ve UNICEF'in 12 Haziran Dünya Çocuk İşçiliği ile Mücadele Günü, 20 Haziran Mülteciler Günü, 20 Kasım Dünya Çocuk Günü ve 18 Aralık Uluslararası Göçmenler Günü'nde yaptıkları paylaşımlardaki görseller, niteliksel bir araştırma yöntemi olan göstergebilimsel yöntem ile irdelenmiştir. Elde edilen bulgular Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin ilkeleri etrafında yorumlanarak açığa çıkarılan temsiller hak temelli perspektiften incelenmiştir. Bu çalışma ile mülteci çocuklara yönelik çalışmalar yürüten sivil toplum örgütlerinin ağırlıklı olarak benimsediği yardım temelli bakış açısının, daha hak temelli taraftan yeniden inşa etmek ve hakim bakış açılarını geliştirmek amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çocuk, Çocukluk, Mülteci Çocuk, Sivil Toplum Örgütü, Sosyal Medya, Çocuk Temsilleri, Çocuk Hakları

ABSTRACT

The representation of children in the media not only reflects the perspective of the society towards children but also has an impact on the construction of childhood in the society. In representations in the fields of the media, the refugee and the civil society, children are portrayed as passive, destitute and vulnerable and also around the difficult circumstances they live in. In these representations, children are presented in passive positions, far from being an individual and a entitled subject and from a right-based perspective. The aim of this thesis is to examine the representations of refugee children in the social media postings of non-governmental organizations that carry out right-based activities in the field of refugees and to evaluate them in the context of child rights. For this purpose, 27 images shared by the Turkish Red Crescent, the Association for Solidarity with Asylum Seekers and Migrants, and the Support to Life Association, Save the Children and UNICEF on 12 June World Day Against Child Labour, 20 June World Refugee Day, 20 November World Children's Day and 18 December International Refugee Day were analyzed with the semiotic method, which is a qualitative research method. The findings were interpreted within the framework of the principles of the United Nations Convention on the Rights of the Child, and the institutions' approaches toward children were evaluated from a right-based perspective. As a result of this study, it is aimed to reconstruct to a more rights-based perspective from the aid-based side, which is predominantly adopted by non-governmental organizations working on refugee children and also develop the dominant perspectives.

Keywords: Child, Childhood, Refugee Children, Non-governmental Organizations, Social Media, Child Representations, Child Rights

GİRİŞ

2011 yılında Suriye’de patlak veren iç savaşla beraber başlayan zorunlu göçte, konumu itibari ile Türkiye milyonlarca Suriyelinin en fazla sığındığı ülke olmuştur. Bu durum kamuda ve sivil alanda çalışmaların bu alana yoğunlaşmasına sebebiyet vermiştir. Geçtiğimiz 10 yıl boyunca bu zorunlu göçle beraber mültecilerle ilgili medya içerikleri artmaya devam etmektedir. Medya, dünyada “ne var” ve “ne yapılabilir” varsayımlarımıza katkıda bulunan önemli bir faktördür (Hall, 2003; akt. van Schaik, 2015). Çünkü medya aracılığı ile dünyada neler olduğu hakkında haberdar olmakla birlikte, sunulan temsillerle sosyal dünyaya dair düşünceler etkilenir ve insanlar bu yolla mobilize edilebilirler. Özellikle insanların gündelik yaşamda karşılaşmadıkları ve fikir sahibi olmadıkları toplumsal gruplarla ilgili fikirlerin oluşmasında, okudukları haberlerin içerikleri ve sunuluş biçimlerinin büyük etkisi bulunmaktadır. Van Dijk (1991) etnik olaylar açısından pek çok insanın günlük yaşantısında sahip oldukları ideolojik çerçevenin kendi kendine gelişmediği, kitle iletişim araçları tarafından oluşturulan söylemlerin bu ideolojinin oluşumunda belirleyici etkisi olduğuna vurgu yapmaktadır (İGAM, 2019). Mülteciler ve mülteci çocuklarla ilgili medyada oluşturulan temsilleri inceleyen çalışmalar, hak odaklı habercilik anlayışından uzak belirli kalıp yargılara dayalı, mağduriyet yaratan, hedef gösteren ve sorunları görmezden gelen içerikler olduğunu belirtmiştir.

Bugün sosyal medya olarak popülerliğini kazanmış olan platformlar kullanım kolaylığı, maliyet düşüklüğü ve de erişimde sağladığı hız sebebiyle karşılıklı iletişimin en etkili olduğu ortamlar haline gelmiş ve bir çok saha tarafından en çok tercih edilen mecralar olmuşlardır. Sivil toplum kuruluşları da çalışmalarını duyurmak ve kampanyalarını yürütmek için bu mecraları sık sık tercih etmektedirler. Sivil toplum kuruluşlarının bu mecralarda yaptıkları paylaşımlardaki mülteci çocuk temsilleri ile toplumdaki sorunlu mülteci çocuk algısı pekiştirilmekte ve hak ihlalleri yeniden üretilmektedir. Bu çalışma söz konusu sosyal medya paylaşımlarında mülteci çocukların nasıl sunulduğunu temsil çalışmaları açısından incelemek için önemli bir vaka olabileceği düşüncesinden yola çıkmaktadır.

Bu çalışma kapsamında, mültecilerle ilgili alanda çalışmalar yürüten sivil toplum örgütlerinin sosyal medya paylaşımlarındaki mülteci çocuk temsilleri incelenmiş ve çocuk hakları bağlamında değerlendirilmiştir. Çalışmada cevap aranan sorular aşağıdaki gibidir:

- Mülteci çocuklara ilişkin çalışmalar yürüten sivil toplum örgütleri sosyal medya paylaşımları, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin temel ilkelerinden

çocuğun katılım hakkı, ayırım gözetmeme, çocuğun yüksek yararı, yaşama ve gelişme hakkı kapsamında incelendiğinde mülteci çocuklar nasıl temsil ediliyor?

- Mülteci çocuklar, bu alanda çalışan sivil toplum örgütlerinin paylaşımlarında hak sahibi özneler olarak mı yoksa mağdur çocuklar olarak mı temsil ediliyorlar?
- Mülteci çocukların görüntülerinin yanı sıra isim, soy isim, yaş vb. bilgilerine yer veriliyor mu?
- Daha çok ne tür hikayeler/mesajlar çerçevesinde ve hangi konumlarda paylaşımlar yapılmaktadır?

Bu doğrultuda sivil alanda yaptıkları çalışmalarını duyurmak ve kampanya yürütmek için sosyal medya platformlarından Instagram'ı en çok kullanan ve en çok takipçiye sahip olan ulusal sivil toplum kuruluşlarından Türk Kızılay, Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği ve Hayata Destek Derneği ve yine en çok takipçi ile paylaşımlarını en çok kitleye ulaştıran uluslararası örgütten Save the Children ve UNICEF'in paylaşımları incelenmiştir. Bu paylaşımlar nitel yöntemlerden göstergebilimsel analiz yöntemi kullanılarak, kuruluşların çocuk çalışmalarında benimsedikleri hak odaklı veya yardım odaklı yaklaşımlar incelenmiş ve üretilen çocuk temsilleri açığa çıkarılmıştır. Ulusal ve uluslararası literatürde mülteci çocukları temsil çalışmalarında, çocukların pasif ve mağdur konumlarda temsil edildikleri ve bu sorunlu temsillerle hak ihlallerinin yeniden üretildiği görülmüştür. Bu çalışma sosyal medya aracılığı ile daha çok kitleye ulaşan mülteci çocuk temsillerini incelediği için geleneksel medyadaki temsil çalışmalarından ayrılmaktadır.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde çocuk ve çocukluk kavramlarının literatürdeki tanımlamalarına ve çocukluğun inşası üzerine yaklaşımlara değinilmiştir. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin ardından çocuk haklarının önem kazanması ile birlikte uluslararası düzeyde çocuk haklarına ilişkin atılan adımlar ve mülteci çocukların haklarına değinilmiştir. Dünyada ve Türkiye'de mülteci çocukların içinde buldukları koşullar BM Çocuk Hakları Sözleşmesi kapsamında değerlendirilmiştir. Ardından medya, temsil ve sivil toplum ilişkisi üzerine mevcut literatür incelenmiş ve mülteci çocukların medyada temsili üzerine yapılmış çalışmalara yer verilmiştir. Metodolojinin olduğu ikinci bölümde ise araştırma yöntemi, örneklem ve analiz yöntemleri aktarılmıştır. Ardından elde edilen görsellerin düzenleme ve yananlam düzeyleri ve temalar çerçevesinde incelenmesinin ardından elde edilen bulgulara ayrıntılı olarak yer verilmiştir. Tartışma ve sonuç kısmında bu bulgular BM ÇHS'nin dört temel ilkesi çerçevesinde değerlendirilmiş ve yine bu bölümde araştırmanın kısıtlıklarına ve ileride yapılacak çalışmalar için önerilere yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

Çocuk, çocuk hakları ve mülteci çocuklara yönelik çalışmalar yürüten sivil toplum kuruluşlarının çocuk hakları bağlamında yürüttükleri çalışmalarda, çocuklara ve çocukluğa yönelik yaklaşımlarını ve çocukların bu sivil toplum kuruluşlarının sosyal medya hesaplarındaki temsillerini inceleyen bu çalışmanın birinci bölümünde öncelikle çalışmanın odağındaki kavramlar olan çocuk ve çocukluk, çocuk hakları ve mülteci çocuklar, temel literatürler ele alınarak aktarılmıştır. Ardından ilerleyen bölümde yine çalışmanın odağında olan sivil toplum, medya ve temsil kavramları ele alınarak birbirleri ile ilişkileri incelenmiştir. Mülteci çocukların temsillerini, sivil toplum kuruluşlarının sosyal medya paylaşımları üzerinden inceleyeceğimiz bu çalışmada öncelikle geleneksel medyadaki çocuk ve mülteci çocukların temsil oranları ve sorunlu temsillerine bakılmış ve ardından ulusal medyadaki mülteci çocukların temsillerine değinilmiştir. Ayrıca çalışmamıza ışık tutan ve daha önce alanda yapılmış benzer çalışmalar incelenerek, bahsedilen çalışmalardan farklı olarak bu çalışmada cevaplanacak sorulara yer verilmiştir.

1.1. ÇOCUK, ÇOCUKLUK, ÇOCUK HAKLARI VE MÜLTECİ ÇOCUK

Çocuk, çocukluk, çocuk hakları ve mülteci çocuk kavramlarını ele aldığımız bu bölümde bu kavramların kısaca tanımlamalarına yer verilmiş ve çocukluğun ilk tartışılmaya başlandığı Orta Çağ'dan bugüne tarihsel süreç içerisinde çocuk, çocukluk düşüncesinin gelişimi ve çocuk haklarının kavramının doğuşu incelenmiştir. Ardından Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin tanınmasının ardından çocuk haklarının ortaya çıkışı ile beraber çocuklara tanınan haklar kısaca ele alınmış ve mülteci çocukların hakları, bu sözleşme ve benzer diğer belgelerde incelenmiştir. Son olarak mülteci çocuklarla ilgili ulusal veriler ele alınarak Türkiye'deki mülteci çocukların içinde buldukları durum çocuk hakları perspektifinden değerlendirilmiştir.

1.1.1. Çocuk ve Çocukluğun Tanımına Tarihsel Bir Bakış

Çocukluğu anlama ihtiyacı temelde insanların kendi kapasitesini ve dünyaya ilişkin algılarını anlama ihtiyacından doğmaktadır. Bu sebeple, çocukluk tüm bilimlerin ve tüm toplumların üzerine odaklandığı önemli bir dönemdir. Farklı çalışma alanlarına konu olmasıyla çocukluk, temel haliyle, insanların yaşadığı toplumu iyileştirmek, insanların zekasını ve psikolojisini anlamak için üzerine çalışılan bir dönemdir. Çocukluğu anlama ve bu döneme ışık tutma çalışmalarının hiç birinde çocukları görmeyiz. Tüm bu çalışmalarda, yetişkinler çocuklar yerine onlar hakkında sık sık yazmaya ve üretmeye devam etmiştir. Frijhoff (2012), çocukların tarihin

dilsiz kaynakları olduğunu ve hiçbir çocuğun bu güne dek eğitim alanında bir eser üretmediği gibi kendi çocukluğunun da analizini yapmadığını belirtmiştir. Yetişkinlerin tarihsel süreç içerisinde çocuğa ve çocukluğa yükledikleri bu anlamlar topluma ve zamana göre değişmektedir. Çünkü çocukluk kavramı evrensel bir deneyim olduğu gibi aynı zamanda kültürlerle özgüdür.

Çocukluk kavramı, sosyolojik çalışmalar içerisinde, çocukların yetişkinlerden farklı olan sosyal dünyalarını ifade eder. Yani, hukuki açıdan çocukluğu tanımlarken yaşa göre yapılan tanımlama, burada sosyolojik özelliklere göre yapılmaktadır. Çok yeni olan bu sosyolojik yaklaşım 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren tartışılmaya başlanmış ve geleneksel anlayışın çocuk ve çocukluk tanımlamalarını eleştirmiştir. Bu yaklaşımda, çocuk toplumdan topluma değişen doğaya sahip aktif öznelerdir. Prout ve James' e (1990) göre çocukların sahip olduğu özellikler toplumsal olarak inşa edilmektedir. Çocuk ve çocukluğun toplumsal olarak inşa edilmiş bir olgu olması da çocukların birbirinden farklı özelliklere sahip olduğu anlamına gelmektedir. Yani bir evrensellik ve tek bir tanımlama söz konusu değildir. Çocuğu yaşadığı dönemin bir ürünü olarak gören bu yaklaşım çocukların özelliklerinin biyolojik olarak belirlenemeyeceğini de vurgular. Elkind (2001) da çocuk ve çocukluğu “çocuk doğanın bir hediyesidir” şeklinde ifade eder. Ancak aynı zamanda, “çocukluk toplumsal bir yaratmadır” der. Yani çocukluğun sosyal bir inşa olduğundan ve tek bir tanımlamanın mümkün olmadığından bahseder. Çocuk kimliklerindeki çeşitliliğin sonsuz olmasından ötürü ortak bir çocuk kimliğinin tanımlanmasının da imkansız olduğunu vurgular.

Çocukların aktif olarak görüldüğü bu yeni çocukluk yaklaşımın Aries'in 1962'deki çalışması ile başlamıştır. Çocuğun ve çocukluğun tanımı üzerine tarihsel süreç içindeki ilk incelemeyi yapan Aries (1962), 16. yy'a kadar çocukluğun yetişkinlikten ayrı görülmediğini, çocuğun bebeklik sona erer ermez yetişkin olarak kabul edildiğini ileri sürmüştür. 16. yy'dan itibaren batıda yavaş yavaş çocukluk tanımlanmaya başlanmış ve bu tanımlamalarda dönemlere göre eğitim, sağlık, kentleşme, bilimsel gelişmeler ve sanayinin gelişmesi etkili olmuştur. Aries'in ardından birçok düşünür, çocukluk dönemi ile ilgili çalışmalar yapmıştır ve tüm bu çalışmalar her ne kadar zamana ve bağlama göre değişse ve eleştirilse de çocukluk olgusuna ilgi çekmeyi başarmıştır.

Postman (1994) da Ortaçağ Avrupa'sında, çocuk ve çocukluğu konu edinen çalışmalar yürütmüştür. Bu çalışmalarında çocukluğu toplumsal olaylarla ilişkilendirmiş ve matbaanın

icadı ile çocukluk tanımının eş zamanlı olarak ortaya çıktığını ileri sürmüştür. Matbaanın icadı ile okuryazar yetişkin insanın edindiği bilgi ve beceri ile farklılığını ortaya koyduğunu öne sürmüş ve yetişkinliği çocukluktan ayırmıştır (Erdiller-Yatmaz, Erdemir, Erbil, 2018).

1960 sonrası hız kazanan çocukluğun tanımı üzerine yapılan çalışmaları inceleyen Wall (2010), geçmişten günümüze üç farklı yaklaşım olduğundan söz etmiştir. Felsefi, toplumsal, ahlaki ve dini birçok farklı amaca hizmet etmiş bu tanımlar çocuğu, insanlığın ilk evresi olarak ele aldığından toplumların ulaşmayı hedefledikleri ahlaki ve yüce amaçları ve insanların bu amaçları gerçekleştirmek için birbirlerine karşı olan sorumluluklarını yine çocuklar üzerinden açıklamaya çalışır. Wall (2010), bu yaklaşımların ilkinin “tepeden alta” olarak adlandırır ve bu yaklaşıma göre çocukluk ahlaki bozukluk ve çarpıklık içerir, bu sebeple çocuğa özenli ve dikkatli disiplin uygulanması gerekir. Bu yaklaşıma göre çocuk toplumda tamamen edilgendir ve çocuğun yeterli ve topluma katkıda bulunabilecek bir üye haline gelebilmesi için eğitilmesi gerekmektedir (Wall, 2010). İkinci yaklaşım “alttan tepeye” göre ise çocuk saflığı, sadeliği ve doğayla uyumu yansıtır. Çocuklar iyiliğin göstergesidir ve takdir edilip, özenle yetişmelerine fırsat verilerek bozulan toplumu kurtarmak için sahip oldukları cevheri dışa vurmaları sağlanmalıdır. Son yaklaşım ise gelişimsel bakış açısidir; diğer yaklaşımlara göre daha tarafsız olan bu yaklaşımda insanın doğası ne saf ne de idare etmesi zordur. Diğer iki yaklaşımda da çocuğu sorunun ta kendisi ya da çözümü olarak okuruz. Ancak bu bakış açısı insanın doğasının karmaşık olduğunu, ilişkileri yüceltecek veya bozacak potansiyele sahip olduğunu görürüz. Hala hüküm süren bu yaklaşım çocukluğu yetişkinliğe geçiş dönemi ve yetişkine göre tamamlanmamış bir birey olarak ele alır.

1.1.2. Çocuk Hakları ve Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi

Çocuğa ve çocukluğa dair yapılmış birçok farklı tanımlamaya rağmen günümüzde özellikle çocukluğa yapılan vurguda çocuk, hem ailenin hem de toplumun bir parçasıdır. Tıpkı yetişkinler gibi toplumun üyesi olan çocuklar bu statülerinden dolayı kendi haklarına sahiptirler. 20. yy’da çocukluğa yapılan vurguyla beraber çocukların temel hakları ön plana çıkmış ve 1989 yılında Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi altında düzenlenerek uluslararası en temel hukuki belge haline gelmiştir. Sözleşmeye göre, 18 yaşının altındaki tüm insanlar; ırk, din veya yetenek gözetmeksizin, düşündükleri, söyledikleri her ne olursa olsun ve nasıl bir aileden gelirlerse gelsinler sözleşmede geçen haklara sahiptirler (UNICEF, 2004). Bu sözleşme aynı zamanda bu hakların korunması için devletlere çeşitli görevler getirmektedir. Türkiye tarafından 1990 yılında imzalanan sözleşme, 1995 yılında yürürlüğe girmiştir.

İnsanların hem yaşadığı toplumu iyileştirme ihtiyacı, hem de bu ihtiyaçla çocukluğa yapılan vurgu ile Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin dünya genelinde tanınmasının ardından çocuk hakları son yıllarda daha çok tartışılmaya başlanmıştır. Bu doğrultuda, her bir çocuğun hak sahibi birey olarak korunması, gelişimi ve temel hakları konusunda devletlerin attığı birçok adıma ek olarak sivil alanda da paralel çalışmalar yürütülmeye çalışılmaktadır. Çünkü, yaşadıkları dünyada yetişkinler, devletler gibi daha çok hak sahibi kimse ve kurumların attığı adımların sonucu olarak haklarından mahrum bırakılan, dahası şiddet ve güvensizlik ortamlarından kaçarken en çok etkilenen grup olan çocuklar, buldukları koşullarda en savunmasız olanlardır ve tüm bu olup bitenden sorumlu değildir.

1.1.3. Çocuk Mülteciler ve Hakları Üzerine

Sosyal hareketlilik olarak göç, ilk çağlardan bugüne doğal afetler, din, yoksulluk, savaşlar vb. nedenlerle insanların bir yerden başka yere hareketliliğidir. Burada en temel gaye içinde buldukları koşulları iyileştirmek ve yaşamlarını sürdürebilmektir. Yakın tarihte ve günümüzde de şiddet ve güvensizlik ortamından uzaklaşmak ve yaşamlarını sürdürmek için kendi ülkelerini terk edip farklı ülkelere iltica eden grupların göçmen hareketliliği görülmektedir. Türkiye de göç alan, veren ve bu hareketlilik sürecinde geçiş güzergahı olan bir ülkedir. Özellikle 2011 yılında Tunus'ta başlayan Arap Devrimleri'nin etkisinin Suriye'ye sıçraması ile birlikte iç savaş başlamış ve bu iç savaş son yılların en büyük insani krizi haline gelmiştir. Çatışmaların artması ile birlikte insanlar canlarını kurtarmak için gruplar halinde komşu ülkelere sığınmak zorunda kalmışlardır. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin (UNHCR) 2020 yılı Küresel Eğilimler Raporu'na göre dünya genelinde mülteci veya yerinden çıkmaya zorlanan 82 milyon insan olduğu ve bu rakamın %40'ından fazlasının çocuk olduğu belirtilmektedir. Eylül 2021 itibarıyla açıkladığı verilere göre ise Türkiye, uluslararası koruma ihtiyacı olan 4 milyon kişiye ev sahipliği yapmakta ve bu rakamın 3,7 milyondan fazlasını Suriyeli mülteciler oluşturmaktadır. Bu kişilerin 1.7 milyondan fazlası ise 0-18 yaş arası mülteci çocuklardan oluşmaktadır.

Mültecilik üzerine en temel belge ve uluslararası mülteci hukukunun dönüm noktası olarak kabul edilen hukuki metin 1951 Cenevre Sözleşmesi'dir. Bu sözleşmeye göre *“ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle , yararlanmak*

istemeyen; yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen her şahıs” mülteci olarak tanımlanır. Birleşmiş milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) ülkeden ülkeye mülteci tanımının değişmesinden ve mevzuat farklılıklarından kaynaklanan sorunlara çözüm amacıyla 1951 Cenevre Sözleşmesi ve benzer diğer protokollerde taraf ülke olup olmamasına bakmaksızın, ev sahibi olarak mültecilik statüsü verilip verilmemesine bakmaksızın, Birleşmiş Milletler korumasına hak kazanan her kişiyi mülteci kabul eder ve bu kapsamda göç hareketliliğini gerçekleştirerek mülteci statüsü kazanan bu kişilerden 0-18 yaş aralığındaki her kişiyi “mülteci çocuk” olarak kabul eder.

Mültecilik, ülkeler arası göç hareketliliğinin siyasi ve zorunlu olması sonucu ile ortaya çıkmaktadır. Yani burada yasal ve yasal olmayan göç ayrımı vardır. Ancak Türkiye’deki Suriyeli mülteciler konusunda bu durum karmaşıktır. Herhangi bir yasal süreç işlemeden gerçekleşen göç hareketliliği kısmi olarak yasal kabul edilmektedir. Çünkü insani kriz anında kişilerin kayıt belgeleri olmaksızın ülkeye girişleri Türkiye’nin açık kapı politikası ile yasal kabul edilmektedir. Tüm bu süreçlerde en dezavantajlı gruplar olan çocuk mülteciler, kendi ulus devletinden ailenin refakati ya da refakatsiz şekilde başka bir ülkeye yasal veya yasal olmayan yollarla giren 18 yaş altındaki kişi olarak kabul edilmektedir.

Türkiye’nin taraf olduğu birçok sözleşme, mülteciliği de kapsayan yükümlülükler getirmektedir. Bu çalışmada tartışılacak olan çocuk hakları bunlardan bir tanesidir. Örneğin, BM Çocuk Hakları Sözleşmesi’nde de mülteci çocukların hakları ile ilgili 22. madde de “*taraf ülkeler kendi topraklarında mülteci ya da sığınmacı olan tüm çocukların Sözleşme’de yer alan tüm haklardan faydalanması için gerekli önlemleri almak durumundadır*” şeklinde yer vermiştir. Dolayısıyla Türkiye de tüm sığınmacı çocukların haklarını gözeten politikalar üretmelidir. Bu kapsamda, Türkiye çocuk haklarını korumaya yönelik yayınladığı 5395 Çocuk Koruma Kanunu’nda “çocukların veya ailelerinin herhangi bir sebeple ayrımcılığa maruz bırakılmamaları” maddesi ile mülteci çocukların haklarını da kanunlarla koruma altına almıştır. Türkiye’nin 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu¹ da örnek olmak üzere Çocuk Hakları Sözleşmesi’ni imzalayan tüm ülkelerin çocuklar ilgili atacağı adımlarda ve geliştireceği yaklaşımlarda göz önünde bulundurmaları gereken temel haklar bulunmaktadır. “Çocuğun hayatta kalma, güvenlik ve gelişme hakkı”, “Çocukların her türlü istismar, şiddet, ihmal ve

1. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5395.pdf>

sömürüden korunma hakkı”, “Ayrım yapmama, çocuğun görüşlerini serbestçe açıklama ve katılım hakkı” ve “Çocuğun yüksek yararının korunması ilkeleri” göz önünde bulundurulması gereken önemli haklardır. Çocuğun yüksek yararı ile bahsedilen tüm faaliyetlerde ve düzenlemelerde çocukların nasıl etkileneceği düşüncesini dikkate almalarını içerir. (Odman,2008; akt. Ardıç Çobaner, 2015).

1.1.4. Türkiye’deki Mülteci Çocuklar

Dünya genelindeki olumsuz koşullardan en çok etkilenen çocuklar, savaş vb. şiddet ve güvensizlik ortamlarından kaçarlarken temel gereksinimlerini karşılayamamaktadır. Çocuklar, çocuk haklarının sıkça gündemde olduğu 21. yüzyılda dahi birçok hak ihlalleri ile karşılaşmaktadırlar. 196 ülkenin taraf olduğu Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi, çocuğun yaşama, korunma ve katılım gibi en temel haklarını koruma altına alsa da hala tüm dünyada doğduğu ülkeden başka ülkelere sığınmış çocuklar haklarına erişmekte güçlük yaşamakta ve ağır şartlar altında hayatlarını sürdürmektedirler. Türkiye’deki mülteci çocukların da eğitim, sağlık, barınma, ayrımcılık, cinsel istismar ve sömürüden korunma gibi temel insan haklarına erişimlerinde sorunlar vardır. İç İşleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Başkanlığı’nın Aralık 2021 itibariyle açıkladığı verilere göre Türkiye’ye sığınmış 3 milyon 737 bin 369 Suriyeli mültecinin 1 milyon 771 bin 353’ünü 18 yaş altı çocuklar oluşturmaktadır.² Milli Eğitim Bakanlığı’nın Eylül 2021 itibariyle açıkladığı okullu Suriyeli öğrencilerin sayısı ise 771 bin 458’tir. Bu verilere göre, çocukların %35,8’inin eğitimden uzak kaldığı belirtiliyor. Okul dışı kalmış bu çocukları çocuk işçiliği, erken yaşta evlilik gibi istismar ve kötü muamelelere karşı açık hale getiren, gelişimlerini engelleyen risklerle karşılaşma oranları artmaktadır.

Türkiye’de mülteci çocukların yaşama haklarını riske atan bir diğer sorun ise çocuk işçiliğidir. Suriyeli ailelerin yaşadığı ekonomik sorunlar ve Covid-19 salgını sonrası okulların kapanması ile işçi çocukların sayısı artmıştır. 12 Haziran Dünya Çocuk İşçiliğiyle Mücadele Günü öncesinde UNICEF’in yayınladığı Child Labour: Global estimates 2020, trends and the road forward (Çocuk İşçiliği: Küresel 2020 tahminleri, eğilimler ve gelecekteki durum) raporuna göre son 20 yıldır çocuk işçiliği ile mücadeledeki ilerleme 2020 senesinde ilk kez durmuştur. Bu veri işçi çocukların sayısının arttığına işaret etmektedir.

2. <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>

Mülteci çocuklar ayrıca buldukları kamplarda ya da diğer yaşam alanlarında açlık, hastalık, istismar, hürriyetlerinin kısıtlanması, göçler esnasında yaşamlarını kaybetme vb. ağır yaşam hakkı ihlallerine uğramaktadırlar.

1.2. MEDYA, SİVİL TOPLUM VE TEMSİL

Çocukların medyada temsili, içinde bulunulan kültürün çocuğa ve çocukluğa bakış açısını yansıtmakla birlikte içinde buldukları toplumun çocuğa ve çocukluğa karşı tutumlarını da etkilemektedir. Çocukların medyada hak temelli bakış açısından bağımsız şekilde az ve sorunlu temsil edilişi çocuk hakları ihlallerinin katlanarak devam etmesine sebep olmaktadır. Özellikle sivil alanda çocuk hakları odaklı çalışmalar yürüten örgütlerin bu hak ihlallerine çözüm ararken medya üzerinden kullandıkları sorunlu stratejiler çocuklarla ilgili sorumlu söylemin yeniden üretilmesini sağlamaktadır.

Bu bölümde medyanın çalışmamızın odağındaki diğer kavramlardan sivil toplum ve temsil ile olan ilişkisi bu konuda fikir üretmiş kuramcılarının çalışmaları esas alınarak incelenmiştir. Bu ilişkiler çerçevesinde çocuk haklarının medyadaki sorunlu temsiline değinilmiş ve bu sorunlu temsilleri mülteci çocuklar özelinde inceleyen ve bu çalışmaya ışık tutan diğer çalışmalara yer verilmiştir.

1.2.1. Kitle İletişimi ve Medya

Medyanın sosyal yaşam ile olan ilişkisi ve üzerindeki etki son yıllarda artan teknoloji ve internet kullanımı ile daha görünür hale gelmiş ve birçok tartışmaya konu olmuştur. Bu ilişki mesajın üretimi, mesajın içeriği ve mesajın alıcısı arasındadır. Bu üç odağın sosyal yaşam ile ilişkisine baktığımızda üretilen mesajın baskın bir ideolojisinin olduğu, içeriğin sosyal yaşamı temsil ettiğini ve son olarak alıcı tarafından mesajın anlamlandırıldığı ve söylem üretildiği bir süreç görürüz.

Kitle iletişimi çalışan Croteau, Hoynes ve Milan (2012), medya metinlerinin çeşitli bakış açılarını izler kitleye taşıdığını öne sürer. Bu metinlerin dünyayı algılama, tutum ve davranışlar için model sağlama gibi görevleri olduğunu düşünürler. Ayrıca ideolojik analizlerde medyanın etkisinden çok içeriğine ilgi gösterildiğini vurgularlar (akt. Artar, 2019).

1.2.2. Medya ve Sivil Toplum

Habermas, Kamusalın Yapısal Dönüşümü adlı eserinde kitle iletişim araçlarının kamusal alanla olan ilişkisine dikkat çekmiş ve bu araçların oluşturduğu dünyanın sadece görünüşte kamusal olduğunu ileri sürmektedir. Benzer şekilde, eleştirel kuramcılar da aynı noktadan medya ve ideoloji ilişkine vurgu yaptıklarını ve istenen ideolojinin popüler kültür aracılığı ile topluma yedirilmesi ve sorgulayan kesimlerin susturulması şeklinde okumaktadır. Habermas'a göre bu noktada sivil toplum örgütleri önemli görevler üstlenerek temsil edilmeyen daha madun grupların sesi olabilirler. Temsil edilemeyen dışarıda kalmış kesimler taleplerini dile getirmek, koşulları iyileştirmek, daha iyi bir dünya için toplulukları mobilize etmek için sivil toplumun onlara açtığı hareket alanında örgütlenme yoluna gidebilirler. Burada bahsedilen daha çok hak temelli bir örgütlenmedir. Fakat özellikle çocuk çalışmaları alanında sivil toplumun dönüşümüne baktığımızda, bulunduğumuz nokta hak temelli olmaktan ziyade daha hizmet temelli bir yerdir. Özellikle Türkiye'de çocuklarla çalışan sivil toplum örgütlerinin çalışmalarını incelediğimizde çocukların içinde buldukları mevcut durumları iyileştirmeye yönelik çocukların özne konumunda olmadığı hizmet temelli çalışmalar ön plana çıkmaktadır. Yine, Türkiye özelinde incelediğimizde hak temelli örgütlerin eleştirel duruşu Türkiye'deki mevcut siyasi anlayış tarafından her daim tehdit unsuru olarak görüldüğü için çalışmalar genelde hizmet temelli alanda yoğunlaşmıştır.

1.2.3. Medya ve Temsil

Medyada kurulan temsillerde, iddia edilen her ne kadar gerçeklerin çarpıtılmadan, bozulmadan ve değişime uğramaksızın yansıtıldığı olsa da gerçek olarak öne sürülen her bilgi birer temsildir. Hall'a (1997) göre temsil, anlam üretilen ve bir kültürün üyeleri arasında değiş tokuş edilen bir sürecin parçası olarak tanımlanır ve bu süreç dil, işaret ve görüntüleri içermektedir. Temsili tanımlarken üç farklı teori olduğunu savunur. Bunlar temsile *yansıtıcı*, *kasıtlı* ve *inşacı* yaklaşımlardır. Yansıtıcı yaklaşımı, zaten var olan bir anlamı yansıtmak; kasıtlı yaklaşımı, dilin görevinin konuşmacının yazar ya da ressamın söylemek istediği şey olarak; son olarak da inşacı yaklaşımı ise dil içinde ve dil yoluyla inşa edilmek isteneni yansıtmak olarak tanımlar. Stuart Hall (1997) Temsil adlı eserinde daha çok inşacı yaklaşım üzerinde durmuştur. İnşacı yaklaşımın altında bu çalışmanın ilerleyen bölümlerinde de sıkça referans vereceğimiz İsviçreli dilbilimci Ferdinand de Saussure'ın dil ve anlamın, anlam üretmek için nasıl işlev gördüğüne odaklanan göstergebilimsel yaklaşımı incelemiştir. Göstergebilimde farklı iki uçlu karşıtlıkları işaret etmenin anlam için ne kadar kıymetli olduğunu, söylemsel yaklaşımda ise söylemsel

oluşumları, gücü, bilgiyi, gerçek rejim fikrini, özne pozisyonlarını tanımlama şeklini nasıl ürettiğini vurgulamıştır (Hall,1997).

Benzer şekilde, Hamilton, Fransız Hümanist Fotoğrafçılık Paradigması adlı yazısında bu yaklaşımlarla benzerlik taşıyan egemen temsil paradigması adlı kavrama odaklanır ve bu fotoğrafçılık yaklaşımının insanların ve olayların hem fotoğrafçıların hem de basının tercihleri yolu ile temsil edilişlerine dayanan bir yapıyı tanımlar, bu insanlara ve olaylara dair belli bir bakış açısı yansıttığını gösterir. Bu paradigmaya göre her şey fotoğraflanamaz bu sebeple fotoğrafçılar özneler seçmek ve onları nasıl fotoğraflamak isteyeceklerine karar vermeliler (akt. Hall, 1997). Herman ve Chomsky (2012) de geniş kitleler üzerinde etkili olan medyanın kendini denetlemesi ve finanse etmesini gücü elinde bulunduranlarca gerçekleşmesiyle, bu grupların çıkarlarına hizmet eden ve onların lehine propaganda yapan işlevden öteye geçemediğini belirtmiştir. Kısaca medya, güç sahibi öznelerin çıkarlarını gözeterek onların işine yarayacak propagandayı yapmakla yükümlüdür.

1.2.4. Çocukların Medyada Temsili

Temsiller önemlidir çünkü temsil edilenin toplumdaki yerini ve ona atfedilen önemi de yansıtır, hatta bu yeri pekiştirir. Hak temelli perspektiften bakıldığında çocuklar, kadınlar, engelliler, farklı inanışa, milliyete ve cinsel kimliğe sahip kimselerin medyada temsil ediliş tarzları ve yok sayılışları toplumun geri kalanının onları görme biçimini etkiler (UNICEF, 2007). Çocuklar açısından incelediğimizde, çocukların medyada yetişkinlerle eşit oranda yer almadıklarını ve yer aldıklarında ise sorunlu temsil edildiklerini görmek mümkündür. Bu sorunlu temsiller, toplumda çocuğa ve çocukluğa ilişkin var olan söylemlerin birbirine eklenerek yeniden üretilmelerini de sağlarlar.

Dünya nüfusunun %30,3'ünü oluşturan çocuklar, medyada yalnızca %5'lik yer alıyorlar. Oranlar Türkiye için de sırasıyla %28,7 ve %4'tür (Koman, 2018). Bu rakamlar çocukların medyada aslında neredeyse yok sayıldıklarının ve görünmez olduklarının göstergesidir. Çocuklar medyada buldukları yüzdelerle ise genelde sorunlu temsillerle karşımıza çıkmaktadırlar. Medya, toplumsal algının inşasında en etkili araçlardan biridir. Çocuklar genelde “mağdur” ya da “yetişkinlerin tatlı uzantıları” olarak yer buluyorlar. Çocukların medyadaki bu ve benzer şekilde sorunlu temsilleri toplumların hakim çocuk anlayışı ve çocuklara karşı yaklaşımın birer göstergesidir (Koman, 2018).

Çocuklarla ilgili Türkiye’de ve dünyada yapılan araştırma sonuçları, çocuklarla ilgili medyadaki kalıp yargıları şu şekilde sıralamıştır: Çocukların ciddi bir şekilde ifade ettikleri görüşlerin yetişkinleri güldürmek için kullanılması, habere cazibe katmak için şirin çocukların ön plana çıkarılması, sefil durumdaki çocukların fotoğraf ve tasvirleri, yetişkinlerin çocuğun adına konuşması, çocuklara gösteri yaptırılması, yetişkinlerin çocukların bilgisizliğini açığa çıkarması, çocukların pasif gösterilmesi, gençlerin “gençlik” adında sorunlu bir grup olarak sunulmaları, kanunla ihtilaf, madde bağımlılığı, sokakta yaşama vb. konularda çocukları bu duruma iten sebepleri göz ardı ederek birer tehdit unsuru olarak sunulmalarıdır (UNICEF, 2007).

Çocuklar popüler yayıncılık anlayışı sebebiyle birer reyting ve rutin haber malzemesi olarak görülmekte ve rutinleşen haber üretim pratikleri içerisinde tüketilmektedir (Alankuş, 2012; Değirmencioğlu, 2012; Cangöz, 2012; akt. UNICEF,2007). Bu sebeple çocuklar medyada çok az yer alıyor ve yer aldıklarında ise genel olarak olumsuz örnekler üzerinden konu edildiklerinden bu durum çocuk hakları ihlallerinin yaygınlaşmasına sebep olmaktadır. Bu ihlalleri engellemek amacıyla Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin çocuk haklarını korumaya ilişkin ilkeleri temel alınarak ulusal ve uluslararası birçok medya kuruluşu ve örgütler çeşitli etik ilkeler geliştirmişlerdir. Uluslararası Gazetecilik Federasyonu, UNICEF, BBC, Save The Children, Çocuk Hakları Bilgi Ağı ve Türkiye Gazeteciler Cemiyeti bu kuruluş ve örgütlerdendir (Ardıç Çobaner, 2015).

1.2.5. Medyada Mülteci Çocuklar

Mültecilerin medyada temsillerini incelediğimizde genelde göç süreci, yoksulluk-mağduriyet gibi temaların etrafında edilgen ve muhtaç konumlarının pekiştirildiğini görülmektedir (Şen, 2017). Çocukların medyadaki çocuk odaksız temsillerini mülteci çocuklar açısından bir de mültecilik konumlarının verdiği sorunlu temsiller birlikte incelediğinde toplumdaki kalıp yargıların nasıl inşa edildiğini görebiliriz.

Sadece mültecilik açısından baktığımızda, mültecilerin medyada eksik ve yanlış yer bulmaları onlara karşı önyargıları güçlendirmekte ve ev sahibi toplum ile aralarındaki karşılıklı kabul ve uyum süreçlerini olumsuz etkilemektedir. Doğru ve eksiksiz bilgi akışı hem bilgi kirliliğinin önüne geçecek hem de ayrımcı söylemlerle mücadele açısından büyük önem taşımaktadır. Özellikle insanların gündelik yaşamda karşılaşmadıkları ve fikir sahibi olmadıkları toplumsal gruplarla ilgili bu yargıların oluşmasında, okudukları haberlerin içerikleri ve sunuluş

biçimlerinin büyük etkisi bulunmaktadır. Van Dijk (1991), etnik olaylar açısından pek çok insanın günlük yaşantısında sahip oldukları ideolojik çerçevenin kendi kendine gelişmediği, kitle iletişim araçları tarafından oluşturulan söylemlerin bu ideolojinin oluşumunda belirleyici etkisi olduğuna vurgu yapmaktadır. Mülteciler ve mülteci çocuklarla ilgili medyada oluşturulan temsilleri inceleyen çalışmalar, hak odaklı habercilik anlayışından uzak belirli kalıp yargılara dayalı, mağduriyet yaratan, hedef gösteren ve sorunları görmezden gelen içerikler olduğunu belirtmiştir (İGAM, 2019). Van Dijk de azınlıkların, göçmenlerin üçüncü dünya ülkeleri medyasında nadiren yer alabildiklerini, yer bulabildiklerinde klişeleştirilmiş bir tarzda, kaynaklar açısından birer külfet ya da tehdit unsuru olarak görüldüğünü vurgulamıştır. Türkiye’de yapılmış çalışmalarda benzer temsillerin bulunduğu dair çalışmalara aşağıda değinilmiştir. Uluslararası çalışmaların da kısmen aynı sonuçlar ortaya koyduğunu söyleyebiliriz.

İltica ve Göç Araştırmaları Merkezi (İGAM) Haziran 2017 ve Kasım 2018 tarihleri arasında Medya 18 Aylık İzleme Raporu: Ulusal ve Yerel Medyada Mülteci ve Göç Haberleri başlıklı çalışmada, 7 ulusal 7 yerel gazete ve 7 ulusal televizyon kanalında yayınlanan haberlerde iltica ve göç konularında nasıl söylemler oluşturulduğunu incelemiştir. Çalışmada mülteci ve göçmen çocukların haber ve yazılardaki temsillerini incelediğinde, çocukların maruz bırakıldıkları hak ihlalleri, barınma, sağlık eğitim gibi haklarla ilgili deneyimledikleri sorunlar ya da çocuk işçiliği, çocuk yaşta evlilik gibi istismar konularını gündeme getirmek ve çözüm aramak çerçevesinde değil; ev sahibi toplum tarafından uyum ve entegrasyonları konularında haber olduklarını saptamıştır. Hak ihlallerini ele alan haberlerde ise dramatikleştirilmiş haberler çerçevesinde yer alabildikleri görülmüştür.

Yukarıda yer verilen birçok etik ilke ve rehberlere rağmen mülteci çocukların medyadaki temsilleri ile ilgili yapılan çalışmalarda çocuk haklarının yok sayıldığı temsillerle, sessiz ve pasif mağdurlar ya da kurbanlar olarak veya masum, şirin, korunmaya muhtaç olanlar olarak yer aldıkları görülmektedir. Medya, hak ihlallerine çözüm sunan tarafta önemli roller üstlenebilecekken, araştırmalar bu ayrımcı ve sorunlu söylemlerin meşrulaştırılmasına ve yeniden üretilmelerine aracılık ettiğini ortaya koymaktadır

Ardıç Çobaner’in (2015) “Çocuk Hakları Bağlamında Suriyeli Mülteci Çocukların Haberlerde Temsili” adlı çalışması Birgün, Radikal, Yenişafak ve Hürriyet gazetelerindeki 6 aylık süre içinde yayınlanan haberleri içerik ve söylem analizine göre değerlendirmiştir. Suriyeli mülteci

çocukların yaşamlarını tehdit eden ihlallere, eğitim, sağlık ve sosyal hizmetlere erişimlerinde yaşadıkları sorunlara haberlerde yeterince ve doğru bir şekilde yer verilmediği; çocukların genel olarak “mağdur” olarak resmedildiği ve bu haberlerde söz verilmediği görülmüştür. Araştırma sonucunda söz konusu incelenen haberlerde hak temelli bakış açısının eksikliği ön plana çıkmıştır.

Şentörengil’in (2017) “Suriyeli Çocuk sığınmacıların Türk Yazılı Basınında Temsili” adlı çalışmasında da 2011 ve 2016 yılları arasında *Hürriyet*, *Posta*, *Sabah*, *Sözcü* ve *Zaman* gazetelerindeki Suriyeli çocuk sığınmacılarla ilgili yayınlanan haber ve köşe yazıları içerik analizi yöntemi ile çözümlenmiştir. Çalışma sonunda Suriyeli mülteci çocuklara yönelik olumlu bir bakış açısının hakim olduğu ancak üretilen temsillerle ilgili etik sorunlar bulunduğu ortaya çıkmıştır.

Atan (2019)’ın “Medyada Suriyeli Çocukların Temsili: Hürriyet, Star ve Cumhuriyet Gazetesi Haber Örnekleri” başlıklı çalışmasında da Çobaner ile benzer şekilde başlıkta bahsi geçen 3 gazetede 2015 ve 2016 yılındaki haberlerde Suriyeli mülteci çocukların temsili incelenmiş fakat çalışmada temsiller çocuk hakları kapsamında ele alınmamıştır. Çalışma sonucunda gazetelerin ideoloji ve politik anlayışlarının haber metinlerine yansıdığı fakat mülteci çocuklara yönelik olumsuz bir bakış açısına sahip olmadıkları görülmüştür.

Akbaş (2019)’ın “Türk Yazılı Basınında Suriyeli Sığınmacı Çocuklar” başlıklı araştırması da geçici koruma altındaki Suriyeli mülteci çocukları yerel, bölgesel ve ulusal yazılı basında hangi temalar etrafında yansıtıldığını ortaya koymuştur. Haberlerdeki temaların projeler/gönüllü çalışmalar/kamu hizmetleri, eğitim, ihmal ve istismar, yardım çalışmaları veya yardım ihtiyacı, çocukların durumlarına dair tespitler, araştırmalar, açıklamalar, çocuk işçiliği, insan ticareti mağduru çocuk ve çocuk yaşam öyküleri ile ilgili olduğu görülmüştür. Bu haberlerde çocuklar “Suriyeli çocuk”, “mülteci minikler”, “yetim çocuklar”, “mazlumlar” gibi Suriyeli mülteci çocukları ötekileştiren temsillerle ön plandadır.

Ayrıca benzer şekilde sosyal medyada çocuk temsiliyi inceleyen bir başka benzer çalışma Kahraman (2020) tarafından “Kanserli Çocuklara Yönelik Çalışan Sivil Toplum Kuruluşlarının İletişim Faaliyetlerindeki Çocuk Temsilleri” dir. Bu çalışmada da yine kanserli çocuklarla çalışan beş farklı kuruluşun, kanserli çocuklara bakış açısı, onlar hakkında yaptıkları iletişim faaliyetlerindeki yaklaşımları ve bu kurumlar tarafından üretilen çocuk temsilleri çocuk hakları

bağlamında incelenmiştir. Bu çalışma çocuklarla hak temelli çalışmalar yürüten kuruluşların sosyal medya hesapları üzerinden yaptıkları paylaşımlarında çocuk temsillerini incelediği için bizim çalışmamız için aydınlatıcı niteliktedir.

Uluslararası literatüre bakıldığında, Türkiye'deki gibi mülteci çocuk ve medyada temsili çeşitli çalışmalarda incelenmiş ancak sivil toplum kuruluşlarının mülteci çocukları temsillerini özellikle sosyal medya üzerinden inceleyen çalışmalara rastlanmamıştır.

Tüm bu çalışmalarda, medyanın Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin dört temel ilkelerinden olan ayırım gözetmeme, çocuğun yüksek yararı, katılım hakkı ve yaşama ve gelişme hakkını göz ardı edildiğini görüyoruz. Bu çalışmada son yıllarda erişimde sağladığı hız, kullanım kolaylığı ve hızlı geribildirim gibi avantajlarından dolayı giderek yaygınlaşan sosyal medyadaki çocuk temsilleri incelenmiştir. Özellikle mülteci çocuklarla hak odaklı faaliyet yürüten sivil toplum örgütlerinin iletişim faaliyetlerindeki çocuk temsilleri Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi kapsamında incelenmiş ve temsiller açığa çıkarılmaya çalışılmıştır.

Bu kapsamda aşağıdaki araştırma sorusu ve diğer alt sorular cevaplanmaya çalışılmıştır:

- Mülteci çocuklara ilişkin çalışmalar yürüten sivil toplum örgütleri sosyal medya paylaşımları, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin temel ilkelerinden çocuğun katılım hakkı, ayırım gözetmeme, çocuğun yüksek yararı, yaşama ve gelişme hakkı kapsamında incelendiğinde, mülteci çocuklar nasıl temsil ediliyor?
 - Mülteci çocuklar, bu alanda çalışan sivil toplum örgütlerinin paylaşımlarında hak sahibi özneler olarak mı yoksa mağdur çocuklar olarak mı temsil ediliyorlar?
 - Mülteci çocukların görüntülerinin yanı sıra isim, yaş vb bilgilerine yer veriliyor mu?
 - Daha çok ne tür hikayeler/mesajlar çerçevesinde ve hangi konularda paylaşımlar yapılmaktadır?

Bu çalışma, mülteci çocuklarının son yıllarda kullanımı artan sosyal medya mecralarındaki temsillerini ele alacağı için alanda özgün bir çalışma niteliğinde olup, ilerleyen çalışmalar için yol gösterici niteliktedir. Sosyal medya, son yıllarda artan teknoloji ve internet kullanımı ile daha fazla hayatımıza girdiği için buradaki sorunlu temsiller toplumdaki, mülteci çocuk algısında büyük rol oynamaktadır. Sosyal medya araçlarındaki mülteci çocukların temsilini ele alarak ve bu alandaki sorunlu temsiller açığa çıkarılarak, çocuk hakları ihlallerine dikkat çekilmesi amaçlanmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

Mülteci çocuklarla çalışan sivil toplum kuruluşlarının iletişim faaliyetlerinde sosyal medya üzerinden yaptıkları paylaşımlarda ürettikleri çocuk temsillerinin inceleneceği çalışmanın ikinci bölümünde kullanılan araştırma yöntemi açıklanmış ve araştırmanın tasarımı ve örnekleme belirlenmiştir.

2.1. METODOLOJİ

Araştırmada kullanılan nitel yöntem olan göstergebilim açıklanmış, araştırmanın örneklemini oluşturan paylaşımların yapıldığı sosyal medya platformu belirlenmiş, paylaşımların yapıldığı özel günler ve bu paylaşımları yapan STK'larla ilgili bilgiler alt başlıklarda kısaca verilecektir.

2.1.1. Araştırma Yöntemi

Bu çalışmada Türkiye’de mülteci çocuklarla çalışan sivil toplum örgütlerinin faaliyetlerini yürütürken sosyal medyada yaptıkları görsel paylaşımlar irdelenecektir. Çocuk hakları alanında çalışan bu kuruluşların yaptıkları paylaşımlar Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi temel alınarak incelenmiştir. Araştırma sorusuna cevap aramak amacıyla niteliksel yöntem kullanılmıştır. Sosyal medyada takipçi sayısı ile en çok kitleye ulaşan 2 uluslararası çalışmalar yürüten, 3 yerel sivil toplum kuruluşunun Instagram paylaşımları ele alınmıştır. Özel günlerde yapılmış sosyal medya paylaşımları kayıt altına alınarak, görseller göstergeleri inceleyen bilim dalı olarak adlandırılmış ve Türkçe’ye semiyoloji veya göstergebilim olarak çevrilmiş analiz yöntemi ile incelenmiştir.

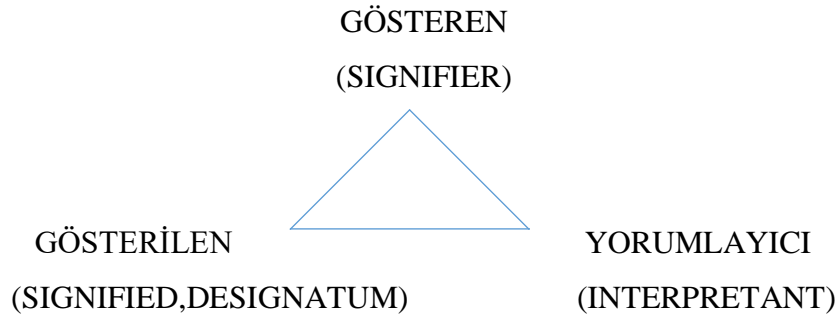
2.1.1.1. Göstergebilim (Semiyoloji)

Semiyotik kelimesi Yunanca “symptom” kelimesinden gelmektedir. 17. ve 18. yüzyıllarda gündeme gelen bu terime ilk olarak John Locke’un (1632-1702) dört kitaptan oluşan *An Essay Concerning Human Understanding* çalışmasında “semeiotike” olarak yer verir. Locke’dan sonra Fransız matematikçi Jean Henri Lambert (1728-1777), bu kuramı *Neues Organon* adlı eserinde ele almıştır. Locke ve Lambert’in etkisiyle 19. yüzyılda da Wronski, Balzano, Husserl vd. tarafından ele alınır ve tüm bu gelişmeler göstergebilimin ilk dönemi olarak bilinir.

Göstergebilimin bir bilim dalına dönüşmesini sağlayan ABD’li felsefeci ve matematikçi Charles Sanders Peirce (1839-1914) ve İsviçreli dilbilimci Ferdinand de Saussure (1857-1913)’dur (Rifat, 2008). Kavram Peirce ve Saussure’ dan sonra dil ve anlam üzerine çalışmalar yürüten diğer felsefeciler tarafından da tartışılmaya devam etmiştir. Peirce ve Saussure aynı

kelime üzerinde çalışmalar yürütseler de göstergeyi farklı biçimlerde ele almışlardır. Peirce daha çok mantıksal işlev üzerinde durmaktadır ve bu süreci üç düzlemli olarak tasvir eder. İlklik (firstness) dediği ilk düzlemde, alıcı görüp duyabildiği somut bir biçim (representation) ile karşılaşır. Bu ilk düzlemde, bir temsil ilişkisi olabilmesi için temsil edilen bir şeyin (object) de bulunması gerekir. Temsil eden (representation) ile edilen (object) arasında bir ilişki vardır ve bu ilişki ikinci (secondness) düzlemidir. Üçüncü düzlem (thirdness) ise en önemlisidir çünkü burası neyin temsil edildiğini anlama ve bilme, yani temsil edilen ile eden arasındaki ilişkiyi tanıma ve yorumlama sürecidir. Peirce (1972), bu süreci “semiyotik üçgen” (bkz. Şekil 2.1) olarak tanımlamış ve işaret edilen (designatum, signified), işaret eden (sign, signifier) ve yorumlayıcı arasındaki üçlü ilişki ile tamamlanacağını belirtmiştir.

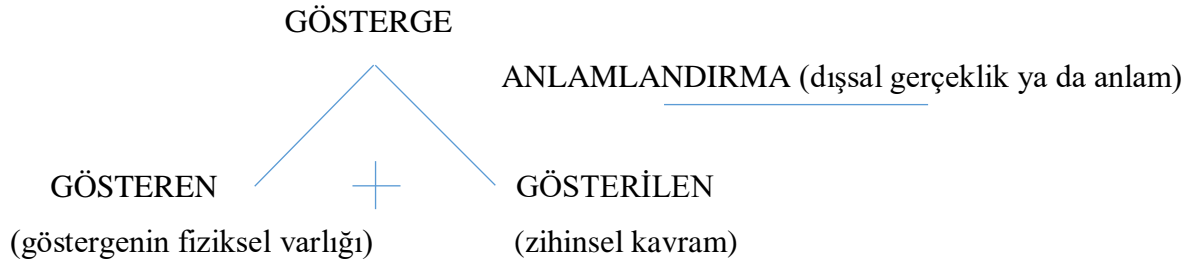
Şekil 2.1: Peirce'nin Semiyotik Üçgeni

Kaynak: Fiske, 1982

Saussure ise bir dilbilimci olduğu için kuramında dilsel göstergeleri esas almıştır. Göstergeyi gösteren (kelime) ve gösterilen (kavram) arasındaki ilişki olarak tanımlamıştır. Gösteren ses, imaj olarak tanımlanırken, gösterilen bir kavramdır. Yani gösteren göstergenin fiziksel varlığı, gösterilen ise zihinsel varlığıdır. Saussure'un kelime ve dile odaklandığı bu yaklaşım aşağıdaki eşitlikte (bkz. Şekil 2.2) gösterilmiştir.

Şekil 2.2: Saussure'un Gösterge Şeması

Kaynak: Fiske, 1982

Barthes ise gösterenin tanımı yapmadan önce kendinden önce yapılan çalışmalarda gösterenin ele alınış biçimini inceler. Saussure'un gösteren ve gösterilenin ilişkisiyle gösterenin oluştuğu görüşünü eleştirir. Çünkü, göstergelerin nasıl inşa edildiğiyle ilgili dilsel sistemleri anlatırken sistemin alıcıyla ve onu sosyo-kültürel konumu ile nasıl ilişkilendiğine hiç bakmamıştır. Başka bir deyişle anlam inşa edilirken alıcı ve mesaj arasında bir müzakere süreci olduğuna odaklanmamıştır. Bu sürece odaklanan ve geliştiren kişi Saussure'un takipçisi olan Roland Barthes'tir. Barthes (1968), kuramının merkezine anlamın nasıl inşa edildiğinin yanında anlamlandırmanın iki düzeyini alır; gösterenin görünen ilk anlamı (denotasyon) ve yan anlamı (konotasyon).

Bu noktada Barthes, düzanlamı ele alırken Saussure'un üzerinde çalıştığı anlamlandırmanın birinci düzeyi ile ilgilenir. Bu düzey, gösterenin gösteren ile gösterilen arasındaki ilişkisini ve dışsal gerçeklikteki anlamını kapsar (Fiske, 1982). Barthes bu düzeyi düzanlam olarak tanımlar. Ona göre düzanlam, gösterenin neyi temsil ettiği. Yani, gerçek ve açık olarak sözlüğün anlatmaya çalıştığıdır. Ona göre göstergeler temelde Saussure'un söylediği gibi düzanlam biçimidir ancak bununla kısıtlı değildir. Göstergeler aynı zamanda kültürel olarak belirlenmiş anlamlara ve ayrıca anlamları olan yananamlara gönderme yapar. Gösterenin nasıl temsil edildiği ile ilgili yananlamın, düzanlamdan karşıt konumda olduğunu *The Photographic Message (1961)* ve *The Rhetoric of the Image (1964)* adlı çalışmalarında fotoğraf sanatıyla anlatmaya çalışır (Chandler, 2007). Fiske (1982) de fotoğrafçılık ile ilgili benzer açıklamalarla Barthes'in bu görüşünü destekler. Örnek olarak iki farklı noktadan çekilmiş aynı sokak fotoğrafı için düzanlamsal anlamlarının aynı olduğunu fakat fotoğrafları biçimlerinden kaynaklanan farklılıklarla taşıdıkları yananlamın farklılık yarattığı dile getirir. Örneğin, renkli bir film ve donuk bir gün ışığı ve yumuşak bir odak ayarı ile sokak çocuklar için mutlu bir oyun

alanına çevirebilir yada siyah-beyaz bir film, sert bir odak ayarı ve güçlü kontrastlar kullanarak aynı sokak çocuklar için barınılmaz, yıkıcı ve şefkatsiz bir meydan haline getirilebilir. Fiske (1982) bu fotoğraf örneğini kısaca “düzenlam fotoğrafı çekilendir, yananlam ise bunu nasıl çekildiğidir” şeklinde özetler. Panofsky (1970) ise düzenlamı, bir görselin herhangi bir kültürden veya herhangi bir zamandan tüm izleyicilerin görüntüyü betimlerken tanıdığı şey olarak örnekler (akt. Chandler, 2007).

Yananlam için gösterge ile alıcının sosyokültürel ve kişisel çağrışımları ile etkileşiminden çıkan anlamı ifade ettiğini söyleyebiliriz. Burada alıcıların yaşı, cinsiyeti, etnik kökenleri, deneyimleri anlamı etkiler bu yüzden çıkan anlamlar öznel ve değişkendir. Bireyler toplumsal çevrelerini anlamlandırırken en önemli etkinlik alanını, bildirileri çözümüleme ve yeniden kurma süreçleri oluşturmaktadır (Öztokat, 2014). Bu noktada bireylerin bildirileri çözümlerken ve yeniden kurarlarken yaşları, cinsiyetleri, etnik kökenleri ve geçmiş deneyimleri onların öznel ve değişken anlamlandırmalar yapmasına olanak verir. Bu sebeple incelenen görsellerdeki unsurların altında yatan anlam yani göstergelerin aklımızda canlanırken oluşturduğu temsili açığa çıkarmak önemlidir

Göstergeler sözcükler, sesler, görüntüler gibi birçok unsuru kapsar fakat iletişimin gerçekleşmesi için verilen mesajın alıcı tarafından anlaşılması gerekmektedir. Dolayısıyla alıcı için önemli olan göstergenin içerdiği sesler, sözcükler ve görüntüler gibi göstergenin hammaddesini oluşturan unsurlardan ziyade göstergenin nasıl temsil edildiğidir, çünkü ancak alıcı göstergenin neyi temsil ettiğini anlayabilirse mesajı çözmüş olur. Göstergebilim, bütün işaretleri içeren bir yaklaşımdır ve çevremizdeki tüm işaretler sözlü dil, görüntüler, literatür, beden dili, vd. unsurlar bu yaklaşımın içinde yer almaktadır.

Yukarıda bahsedilen yaklaşımlarda ele alındığı üzere; gösteren, yani fiziksel olarak var olan göstergeler her ne kadar çeşitli olsa da bu çalışmada sadece görsel göstergeler incelenmiştir. Görsel göstergelerin ağırlıklı olarak kullanıldığı reklam temelli metinlerinin içerdiği anlam ve ideoloji unsurlarının çözümlenmesi ancak görsel göstergebilimsel yaklaşımı ile mümkün olabilmektedir (Batı, 2005). Penn (2000)'e göre göstergebilimcinin görevi, görüntülerin kurgulanmış yapısına dikkat çekerek, görüntü tarafından temsil edilen kültürel bilgileri, çağrışım ve mitleri yorumlayarak bu kurgulama sürecini açığa çıkarmaktır (akt. Kahraman, 2020). Bu çalışmada da, mülteciler alanında çalışmalar yürüten STK'ların çalışmalarını duyururken sosyal medyada kullandıkları görsellerdeki mülteci çocuk temsilleri incelenmiş ve

bu temsillerdeki çocuk yaklaşımları Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme temel alınarak göstergebilimsel analiz yöntemi ile çözümlenmeye çalışılmıştır. Bu çözümleme süreci de diğer araştırma yöntemlerinde olduğu gibi öncelikle çözümlenecek verilerin toplanması ile başlamaktadır. Bir sonraki bölümde bu araştırmanın tasarımı ve örneklemini oluşturan öğeler ele alınmıştır.

2.1.2. Araştırma Tasarımı Ve Örneklem

2011 yılında başlayan Suriye'deki iç savaş nedeniyle Türkiye'de sivil alanda yürütülen faaliyetlerin büyük bir kısmı mültecilik alanına yoğunlaşmış ve mültecilerin yaşadıkları sorunları gidermeye yönelik insani yardım alanında çalışmalar yapılmaktadır. İç İşleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü'nün güncel verilerine göre insani yardım alanında faaliyet gösteren derneklerin sayısı 5711 ile tüm sivil toplum örgütlerinin toplam sayısının %4,67'sini oluşturmaktadır³. Bu çalışmanın evreni olarak mülteciler alanında çalışmalar yürüten sivil toplum örgütleri belirlenmiştir. Örneklem olarak ise; mülteci çocuklarla çalışmalar yürüten sivil toplum örgütlerinden sosyal medyayı aktif kullanan ve en çok takipçiye sahip olanlardan ulusal ve uluslararası belirli kuruluşlar belirlenmiştir. Bu kapsamda sosyal medyada en çok takipçiye sahip olan ulusal örgütler için alfabetik sırayla Hayata Destek Derneği, Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği ve Türk Kızılay; uluslararası örgütler için Save The Children ve UNICEF'in paylaşımları incelenmiştir.

Son yıllarda bir iletişim aracı olarak daha çok hayatımıza giren sosyal medyada sahip oldukları takipçi sayısı ile en çok kitleye ulaşan bu STK'lar ile ilgili kısaca bilgi vermek gerekirse, Hayata Destek Derneği, 2005 yılında toplum temelli insani yardım ve afete hazırlık faaliyetleri amaçlayarak kurulmuş ve kurulduğu günden bu güne kapasitesini genişletmiş, acil yardım ve iyileştirme çalışmalarının yanı sıra sosyal koruma, afet risklerinin azaltılması ve kapasite geliştirme gibi insani yardım alanında çok boyutlu faaliyetler yürütmektedir ("Hayata Destek Derneği Hakkımızda", t.y.). İstanbul'da ilk çalışmalarına başlayan dernek bugün Adana, Mersin, Hatay, Şanlıurfa, Diyarbakır, Mardin ve Batman'da çalışmalarını geniş kitlelere ulaştırmayı hedeflemektedir.

2. <https://www.siviltoplum.gov.tr/derneklerin-faaliyet-alanlarına-gore-dagilimi>

Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği ise; sığınmacı ve göçmenlerin hak ve hizmetlere erişimleri, psiko-sosyal iyilik halleri ve sosyal yaşama uyum konusunda destek verme amacıyla 1995 yılında Ankara’da kurulmuştur (SGDD-ASAM Hakkımızda” t.y.). Bugün Türkiye’nin 30’u aşkın ilinde, Atina’da ve Brüksel’de faaliyetlerini sürdürmektedir.

Türk Kızılay ise; temelleri Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşundan da eskiye, 1868’li yıllara dayanmaktadır. İlk olarak “Osmanlı Yaralı ve Hasta Askerlere Yardım Cemiyeti” adıyla kurulan Kızılay yıllar içinde birçok farklı isimle anılsa da en son 1947 yılında “Türkiye Kızılay Derneği” adını almıştır ((Türk Kızılay Tarihçemiz”, t.y.). Amacı, ayırım gözetmeksizin insanın acısını önlemeye veya hafifletmeye çalışmak, insanın hayatını ve sağlığını korumak, onun kişiliğine saygı gösterilmesini sağlamak ve insanlar arasındaki karşılıklı anlayışı, dostluğu saygıyı, işbirliğini ve sürekli barışı getirmeye uğraşmaktır (Türk Kızılay Temel İlkelerimiz”, t.y.). Çeşitli alanlarda faaliyet gösteren Türk Kızılay, bugün çalışma alanında savaştan etkilenerek Türkiye’ye sığınmış mültecilere de yoğunluk verdiği için bu çalışmada yer verilmiştir.

Uluslararası STK’lardan Save The Children ise; Birinci Dünya Savaşı’nın ardından 1919 yılında savaştan etkilenen çocukların yaşamlarının iyileştirilmesi, sağlık hizmetleri ve eğitime erişim olanaklarının güçlendirilmesi, doğal afet ve savaşlar nedeniyle çocukların yaşadıkları mağduriyetlerin giderilmesi amacıyla Londra’da kurulmuştur (“Save the Children About Us”, t.y.).

Diğer uluslararası STK Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu kısaca UNICEF, 1946 yılında İkinci Dünya Savaşı sonrası 13 Avrupa ülkesindeki çocukların yaşam koşullarını iyileştirmek üzere kurulmuştur. Fakat 1953 yılında alınan kararla Birleşmiş Milletler’in içinde kalıcı bir örgüt olmasına karar verilmiş ve çalışma alanı genişletilmiştir. UNICEF şimdi dünya genelinde çocuk haklarının korunması için savunma çalışmaları yürüterek çocukların temel ihtiyaçlarının karşılanmasına yardımcı olmak ve çocukların potansiyellerini gerçekleştirmek için fırsatlar yaratmak amacıyla faaliyetlerini yürütmektedir(“UNICEF Tarihçe”, t.y.).

Araştırma kapsamında, bu örnekleme oluşturan sosyal medya paylaşımları için belirli günler üzerinden tarama yapılmıştır. Bu günler sırasıyla;

- *12 Haziran Dünya Çocuk İşçiliği ile Mücadele Günü,*

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), çocuk emeğine ve ortadan kaldırılması için gereken çabalara dikkat çekmeyi amaçlamıştır. 2002’de 12 Haziran’ı Dünya çocuk İşçiliği ile Mücadele Günü ilan etmiştir.

- *20 Haziran Dünya Mülteciler Günü,*

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 2000 yılında alınan bir kararla mültecilerin haklarını korumak ve bu konuda farkındalık yaratmak amaçlanmıştır. Dünya genelinde tüm yerinden edilmiş insanların haklarına vurgu yapmak üzere önemli bir gündür.

- *20 Kasım Dünya Çocuk Hakları Günü,*

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından çocukları korumak ve hayat koşullarını iyileştirmek adına “Çocuk Haklarına Dair Sözleşme” 20 Kasım 1989 yılında imzalanmış ve çocuk haklarına dikkat çekmek için bu gün dünya genelinde Çocuk Hakları Günü olarak kutlanmaktadır.

- *18 Aralık Uluslararası Göçmenler Günü,*

Birleşmiş Milletler tarafından 2000 yılından bu yana dünya çapında tüm göçmenlerin ve yerinden edilmiş insanların yaşadıkları zorluklara farkındalık oluşturmayı hedeflemektedir.

Araştırma kapsamında çalışmaları incelenen STK’lar yukarıda listelenen özel günlerde, mültecilerin ve mülteci çocukların içinde buldukları koşullara dikkat çekmek amacıyla bu günlerin teması çerçevesinde etkinlikler düzenlemiş veya kampanyalar oluşturmuşlardır. Bu etkinlik ve kampanyaları geniş kitlelere duyurabilmek için sosyal medya üzerinden uygun görsel ve içerikler hazırlanarak paylaşımlar yapılmıştır.

Bu araştırma kapsamında yukarıda bilgileri verilen 5 STK’nın Instagram üzerinden 2021 yılı içerisinde belirlenen 4 özel günde kullandıkları 27 görsel örneklem kapsamında belirlenmiştir. Bu görsellerin içinde çocuklara yer verilenler analizleri yapılmak üzere belirlenmiş. Bu çalışmanın da örneklem yöntemi olan amaçlı örneklem yöntemi, örneklemin çalışmanın temel araştırma sorularına yanıt verebilir olmasını gerektirir (Azin ve Tebrizi, 2015). Bu sebeple paylaşımlarda çocuk görselleri içermeyenler elenmiştir. Toplamda 27 görselin analizinin yapılması planlanmıştır.

Araştırmanın evrenini oluşturan mülteciler alanında çocuk odaklı çalışmalar yürüten sivil toplum örgütlerinin sosyal medya paylaşımları bu araştırmanın kısıtlılığı arasındadır. Çünkü, sosyal medyadaki paylaşımların zaman içerisinde kaldırılma ya da içeriklerinin değiştirilme ihtimali bulunmaktadır. Bu sebeple; araştırmanın planlandığı süreç içerisinde bu örgütlerin bu belirli günlerde yaptıkları sosyal medya paylaşımlarının kayıt altına alınması planlanmıştır.

2.1.3. Analiz

Bu çalışmanın analiz bölümünde göstergebilimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Belirlenen paylaşımlardaki görseller öncelikle kayıt altına alınarak araştırmanın verileri toplanmıştır. Bir sonraki bölümde bu görseller toplu şekilde incelenerek ortak temalar altında kodlar oluşturulmuştur. Bu kodlar niteliksel yorumlama yapabilmek üzere kullanılmıştır. Ayrıca her görsel sırasıyla taşıdığı düz anlam ve yananlam düzeylerinde yorumlanmıştır. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'ndeki dört temel ilke olan ayırım gözetmeme(madde 2), çocuğun yüksek yararı(madde 3), yaşama ve gelişme hakkı(madde 6) ve katılım hakkı(madde 12) hem görsellerin toplu analizinde hem de fotoğrafların düz anlam ve yananlamı incelenirken esas olarak alınmıştır. Görseller kodlanırken çocukların cinsiyeti, yaş grubu, içinde buldukları mekan, yüzlerinin görünüp görünmediği, çocuğun rolü başlıca temalar olarak belirlenmiştir. Göstergebilim çalışırken görüntü elde edildiği anda kameranın nerede olduğu, kullanılan hileler ve görüntünün içeriğindeki nesnelere, içeriği çözümlerken ve altındaki anlamı açığa çıkarırken bakılacak diğer unsurlardandır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Bu bölümde 5 STK'nın çocuk hakları temel alınarak belirli kurumlarca belirlenen 4 özel günde yaptıkları paylaşımlardaki görüntülerden analiz yapılmak üzere seçilenler göstergebilimsel analiz yöntemi ile incelenmiş ve bu paylaşımlardaki çocuk temsilleri açığa çıkarılmıştır. Öncelikle her görsel, sırasıyla düzanlam ve yananlam düzeyinde incelenmiş ve ardından belirli temalarda oluşturulan kodlarla analiz edilerek çocuk temsilleri açığa çıkarılmıştır.

3.1. BULGULAR

3.1.1. Görsellerin Düzanlam ve Yananlam Çerçevesinde İncelenmesi

Şekil 3.1: UNICEF'in Instagram hesabında paylaşılan bir görsel

Kaynak: UNICEF Instagram hesabı, 12 Haziran 2021

Görseli düzanlam açısından incelediğimizde, yüzü görünmeyen 7-12 yaş arası bir kız çocuğu dış mekanda, bir tarlada görülmektedir. Çocuğun kafasında pembe yoğunluklu çok renkli bir örtü, üzerinde pembe kıyafet bulunmaktadır. Sadece vücudunun üst kısmı fotoğrafta bulunan eli ağzının hizasında arkası dönük pozisyonda gördüğümüz bu çocuğun zayıf olduğu görülmektedir. Sırtında tuttuğu kıyafeti ile aynı renkteki boş sepet ve çocuğun önündeki torbalardaki miktarı fazla olan biberler fotoğrafın çekildiği tarlada bir tarım işi yapıldığını

göstermektedir. Fotoğrafın arka planı flulaştırılarak çocuk bulunduğu mekandan soyutlaştırılmaya çalışılmış ve bu arka planda iki kişinin daha tarım işini sürdürdüğü görülmektedir. Çocukla ilgili herhangi bir kişisel bilgiye yer verilmemiştir.

Görseli yananlam açısından incelediğimizde; çocuğun giydiği kıyafet, kafasındaki örtü ve sırtında taşıdığı sepet, yeşil arka plan üzerinde oldukça dikkat çekicidir. Kız çocuğu olduğu düşünülen çocuğun üzerindeki pembe renk gösterebilimsel bağlamda neşeyi, şirinliği, sevgiyi; genel olarak çocuksuluğu temsil etmektedir. Ali, James ve Vultee (2013)'nin UNICEF ve AP (the Assosiated Press)'in paylaştığı 2003 ve 2009 yılları arasında Darfur'daki savaştan etkilenen çocukların görsellerini inceledikleri çalışmada, UNICEF'in paylaşımlarında kız çocuk görsellerine daha çok yer verildiği görülmüştür. Sivil toplum örgütlerinin medya çalışmalarında kız çocuk görsellerinin erkek çocuk görsellerine nazaran daha fazla duyu uyandırması nedeniyle yardım kampanyalarında daha fazla yer verildiği görülmüştür.

görsel dünyada sivil toplum örgütlerinin, farklı alanlarda çocuklarla yürüttükleri çalışmalarında genellikle kırılğan, bağımlı ve masum çocuk temsillerine yer verdiklerini belirtmiştir. Kız çocuklarının kullanıldığı görsellerde genellikle sponsorluk ya da bağış yapmaya çağrı mesajı bulunduğunu belirtir. Zarzycka, kız çocuklarının yüzünün temsilini incelediğinde izleyicide koruma içgüdüğü ile babalık duygusu, hak sahibi bir kimlik motivasyonu uyandırdığını öne sürer. Görseldeki kız çocuğunun başını öne eğmesi ve eğik duran beden dili, çocuğun çaresiz ve korunmaya muhtaç şeklinde kırılğan ve pasif bir çocuk temsilini içermektedir.

Sırtında taşıdığı boş sepetin vücuduna göre oldukça büyük olduğu görülmektedir. Burada bu büyük sepet bir metafor örneği olarak okunabilir. İlk olarak Roman Jakobson (1996) tarafından dilin temel eksenini, "metafor" ve "metonimi" çerçevesinde açıklanmaya çalışılmıştır. Ardından Roland Barthes (1979) bu ayrımı dizge ve dizim olarak nitelendirmiştir. Gösterebilimde metafor veya dizge (eğretileme) ve metonimi veya dizim (düzdeğişmece) kavramları göstergenin anlam gücünü arttırmak üzere çağrışımsal söylemler olarak kullanılır. Metaforu bilinmeyen bir şeyi bilinen şey tarafından ifade etmeye çalışmak; metonimi ise bir parçanın bütünü temsil etmesini sağlamak olarak tanımlarlar. Ryan ve Kellner (1990) metaforik söylemin, bağlamın dışında çağrışımsal olarak aranması gerektiğini söyler. Metafor, temel insan doğası temasının topluma yansımalarını sağlar. Yani, açıkça gösterilen bir araç ve ya üstü örtük bir anlam ya da kavramdan oluşan bu yapı, toplumun arkasında yatmakta olan bir doğayı temsil eder. Bu noktada çocuğun sırtındaki bu büyük sepetin bir metafor örneği olarak,

taşıyabileceklerinden daha fazla yükün altında oldukları mesajı ile çocuk işçiliğinin karanlık yüzüne dikkat çekmeye çalışıldığı söylenebilir. Ryan ve Kellner, metaforların hem okuyan hem de kullanan için anlamı güçlendirmesine ve dünyayı farklı biçimlerde görmenin yolunu açmasına aracılık ederek her ne kadar politik sorunları somutlaştırmak için kullanılsa da aynı zamanda gerçeğin politik ve kültürel olarak inşa edilmesini sağlayan önemli bir dilsel ve söylemsel araç olduğunu belirtir. Teeffelen (1994) da, metaforların ideolojik araç olarak kullanıldıkları zaman doğal bir gerçeklik algısı yaratmak suretiyle toplumun değişmesine aracılık edebileceğini belirtmiştir (akt. Çoban Keneş, 2016). Son olarak fotoğrafın çekildiği mekan ile Dünya Çocuk İşçiliği ile Mücadele Günü'nün duyurusu yapılmış ve çocuk işçiliğine dikkat çekilmek istenmiştir.

Şekil 3.2: Save the Children'in Instagram hesabında paylaşılan bir görsel

Kaynak: Save the Children, Instagram hesabı, 12 Haziran 2021

Görselde 7-12 yaş aralığında olduğu düşünölen, kahverengi ve yeşil renklere yıpranmış bir kıyafet giyinen erkek çocuğunun tarım işini sürdürdüğü görölmektedir. Fotoğraf güneşin altında ve dış bir mekanda çekilmiştir. Çocuğun beden dilini incelediğimizde, mutsuz ve yorgun bir ifade ön plandadır. Çocuğun fotoğrafı kırmızı bir çerçevenin içindedir. Sağ alt köşede derneğin logosu bulunmaktadır. Görselin üst kısmında dikkat çekilmek istenen özel günün adı “12 Haziran Dünya Çocuk İşçiliği ile Mücadele Günü” metni bulunmaktadır. Sol alt köşede de ise dikkat çekilmek istenen günün adına “12 June World Day Against Child Labour” şeklinde İngilizce olarak yer verilmiştir. Yazıların tümü beyaz bir zemin üzerinde, siyah ve kırmızı renklerle yazılmıştır.

Görsel yananlam açısından incelendiğinde çocuk tarım işini sürdürdüğü büyük arazide kameraya oldukça yakın bir konumdadır. Göstergibilimsel açıdan fotoğraftaki özne ya da öznenin bedeninin parçalarının yakından ya da uzaktan görüntülenmesi fotoğrafın anlamını derinden etkiler (van Leeuwen, 2003). Edgar Morin (1956) tarafından “photogenia” adıyla geliştirilen bu teori de çağrışımlı mesaj çerçeve, ışık, uzaklık gibi tekniklerle süslenmiş fotoğrafın ta kendisidir ve bu teknikler yan anlam düzleminde değerlendirilir (akt. Barthes, 1977). Yananlamsal açıdan izleyici öznenin içinde bulunduğu duygu dünyasını daha dikkatli inceleyebilir ve empati kurabilir. Bu görselde objektife yakın duran çocuğun mutsuz ve yorgun yüz ifadesi ön plana çıkarılmış ve kırılğan bir çocuk temsili sunulmuştur. Ayrıca üzerindeki yıpranmış ve solmuş renkli kıyafeti bir metonimi örneği olarak okunabilir. Metonimi, metaforun aksine somut bir parçanın bütünü temsil etmesini sağlamak olarak tanımlanır. Tacın kraliyetin gücünün ve asaletinin simgesi olarak kullanılması metonimi örneğidir (Fiske, 1982). Yani bütünden bir parça gösterilerek bütünü temsil eden anlam gösterilmeye çalışılır. Çocuğun içinde bulunduğu koşulların bir parçası olarak yıpranmış kıyafetleri ön plana çıkarıldığı görölmektedir. İzleyicide acıma ve koruma duygularının uyanması hedeflenerek objektife oldukça yakındır. Benzer şekilde çocuğun arkasında duran tarım faaliyetlerinin bir göstergesi olan büyük arazi, çocuğun içinde bulunduğu zorlu koşulları temsil ettiği ve büyük işlerin arasında küçük bedeni ile ön planda tutulduğu görölmüştür. Arkadaki büyük araziden flulaştırılarak ayrılmış ve izleyicide çocuğun oraya ait olmadığı düşüncesi pekiştirilmeye çalışılmıştır.

Çerçeve üzerinde bulunan Türkçe ve İngilizce metinlerde ise sırasıyla “Çocuk İşçiliği ile Mücadele” ve “Against Child Labour” kelimeleri beyaz fonda kırmızı karakterle yazılarak günün önemine dikkat çekilmek istenmektedir. Kırmızı renk uyarıcı olması sebebiyle “Çocuk

İşçiliği ile Mücadele” metni Türkçe ve İngilizce metinlerde kırmızı renk ile yazılmıştır. Benzer şekilde çocuğun fotoğrafının etrafındaki çerçevenin de kırmızı olduğu görülmekte ve kırmızının uyarıcı renk olması sebebiyle aksiyonu temsil etmesi amaçlanmıştır. Toplumda farkındalık yaratmayı amaçlayan bu tarz görsellerde kırmızı, izleyicilere belirli bir düşünce iletmek ve izleyiciyi verilen mesaj aracılığı ile harekete geçirmek için tercih edilir. Fotoğrafın geneline bakıldığında; kırılgan ve korunmaya muhtaç çocuk temsilinin ön plana çıkarıldığı ve kullanılan renkler ve tekniklerle izleyicinin aksiyon almasının hedeflendiği görülmüştür.

Şekil 3.3: SGDD-ASAM’ın Instagram hesabında paylaşılan bir görsel

Kaynak: SGDD-ASAM, Instagram hesabı, 12 haziran 2021

Görsel düzenleme çerçevesinde incelendiğinde küçük bir çocuğun lekeli elleri ön plana çıkmaktadır. Arka planda ise çocuğun ayağı ve diğer çocukların ellerinin yarısı fotoğraf karesinde yer almaktadır. Siyah beyaz fon kullanılmıştır. Görselin sol tarafında “Her 10 Çocuktan 1’i Çocuk İşçi” yazısı mavi bir fon üzerinde yer almaktadır, sağ alt köşesinde ise derneğin logosuna yer verilmiştir. Yazının arkasında kullanılan mavi fon fotoğrafın arka

planındaki siyah ile fotoğraftaki soğukluğu arttırdığı görülmektedir. Soygüder (2014), mavi ve siyahın birlikte kullanımının izleyicide kaosu çağrıştırdığını belirtmiştir. Çocuklarının yüzlerinin görülmediği bu görselde çocuklarla ilgili başka kişisel bilgiye yer verilmemiştir.

Görsel yananlam açısından incelendiğinde siyah beyaz gölgelendirme ve sert bir odak ayarı kullanılarak çocuğun ellerinin ön plana çıkarıldığı görülmektedir. Fotoğrafi gerçek renkleri ile incelediğimizde düzanlam olarak aynı şeyleri okuyabilecekken, farklı fotoğraflama teknikleri ile yananlamsal açıdan farklılıklar yaratıldığı ve vurgulanacak anlamın ön plana çıkarıldığı görülmüştür. Fiske (1982), fotoğraflamada sert odak kullanımının şefkatsiz; yumuşak odak kullanımının ise yufka yürekli fotoğraflar üretebileceklerini söyler. Bunu bir sokağın fotoğrafının farklı odak ayarı ile farklı temsiller sunabileceği örneğinde ele almıştır. Sokakta oynayan çocuklar farklı makinelerden sert odak ayarı ile çekilirse sokak çocuklar için şefkat dolu mutlu ve sıcak bir oyun alanı olarak sunulabilir ya da sert bir odak ayarı ile aynı sokak soğuk, zalim ve barınılmaz bir yer haline dönüştürülebilir. Buradaki sert odak ayarı ve siyah beyaz gölgelendirme teknikleri kullanılarak çocukların içinde buldukları yaşam koşullarının zorlu ve şefkatsiz tarafına dikkat çekilmeye çalışılmıştır. Benzer şekilde, siyah fon kötülüğü ve karanlığı çağrıştırmaları ile çocuğun içinde bulunduğu zorlu hayat koşullarına işaret etmektedir. Çocuğun elleri masumiyeti temsil ederken elindeki lekeler ise arka fondaki siyah ile uyum içinde kullanılarak karanlığı ve çocuğun içinde bulunduğu kötü yaşam koşullarını temsil etmektedir.

Çocuğun lekeli elleri çocuk işçiliğine dikkat çekmek üzere metonimi olarak kullanılmış ve ön planda tutularak görsele yerleştirilen metin ile birbirini desteklemesi sağlanmıştır. Emeği çağrıştırmaları adına eller kullanılmış ve küçük bir çocuğun ellerine yer verilerek bir karşıtlık oluşturmak istenmiştir. Günay (2016) göstergebilimsel çözümlemede anlamsal kurgulanışın ortaya çıkarılması için görüntülenen nesnelere yerleştirilmiş karşıtlıklara da bakılması gerektiğini söyler. Benzer biçimde Saussure (1972) da; “anlam karşıtlıklardan doğar ve karşıtlıklar içinde var olur” diyerek öğeler arasındaki karşıtlık bağı ile kurulan anlama işaret eder. Bu görselde de yetişkin bir kişinin lekeli elleri sadece emeği çağrıştıracakken bunun yerine küçük bir çocuğun ellerine yer verilerek bir karşıtlık yaratılmış ve bu yolla çocuk işçi vurgusu yapılmıştır. Görseldeki metin “Her 10 Çocuktan 1’i Çocuk İşçi” şeklindedir ve kullanılan rakamlarla durumun ciddiyeti ayrıca vurgulanmaya çalışılmıştır.

Şekil 3.4: UNICEF'in Instagram hesabında paylaşılan bir görsel

Kaynak: UNICEF Instagram hesabı, 20 Haziran 2021

Görsel düzenleme açısından incelendiğinde 7-12 yaş aralığında mavi tişört ve krem rengi pantolon giyinmiş bir erkek çocuğu görülmektedir. Erkek çocuğunun arkasında kırmızı ve beyaz renkli elbise giyinmiş yakın yaşlarda bir kız çocuğu bulunmaktadır. Görseldeki halı ve mobilya, resmin çekildiği mekanın bir ev ortamına ait olduğunu göstermektedir. Çocuklar halının üzerinde oturmakta ve önlerinde kalem, defter, kalemlik ve çantadan oluşan kırtasiye malzemeleri vardır. İki çocuğun da önlerindeki açık defter ve ellerindeki kalem öğrenme ile ilişkili oldukları göstermektedir. Kız çocuğu kameraya bakarken, erkek çocuğu yüzü kameraya dönük farklı bir noktaya bakmaktadır. İki çocuğunda yüzleri açık şekilde gülümsediği görülmektedir.

Görsel yananlam çerçevesinde incelendiğinde çocukların önlerinde duran kalem, defter ve diğer kırtasiye malzemelerini kullanarak fotoğraflanması öğrenmeye açık, aktif birer çocuk temsilini yansıtmaktadır. Çocukların yüz ifadeleri incelendiğinde ikisinin de gülümsediği görülmekte ve masum ve şirin bir çocuk temsili sunulduğu görülmektedir. UNICEF (2007), görsellerde yer

verilen şirin çocukların, yetişkinlerde korumacı, nostaljik ve üstünlük duygularını ortaya çıkardığını belirtir. Bu sebeple, çocukların hak sahibi birer özne yerine korunmaya muhtaç birer nesneye dönüşmelerinin önü açılmaktadır. Çocukların öğrenme eylemini halı üzerinde öğrenmeyi desteklemeyecek bir pozisyonda gerçekleştirmeleri çocukların içinde buldukları hayat koşullarını açığa çıkarmakta ve yine çocukları yardıma muhtaç, kırılğan olarak temsil etmektedir. Çocukların önündeki renkli kalemler ve diğer materyallerle çocuğun yetişkinlerden farklı olarak çocuksuluğuna vurgu yapılmak istenmiştir. Ayrıca fotoğrafın ev ortamında çekilmesi ile de çocukların kamusal alanın dışında özel alana ait oldukları düşüncesi pekiştirilmiştir. .

Şekil 3.5: Save the Children'in Instagram hesabında paylaşılan bir görsel

Kaynak: Save the Children, Instagram hesabı, 20 Haziran 2021

Görselde Mülteciler Günü çerçevesinde yapılan etkinliklerden bir fotoğraf karesi görülüyor. Etkinlikte 7-12 yaş aralığında iki kız çocuğunun bir binanın duvarlarına çocuk resimleri çizdiği görülüyor. Soldaki kız çocuğunun kameraya arkası dönük, sağdaki ise yüzünün yarısı görünecek şekilde yandan fotoğraflanmıştır. İki kız çocuğunun da yüzünde maske, üzerinde ise önlük olduğu görülmektedir. Soldaki kız çocuğunun başında bir taç, üzerinde ise pembe ve kırmızı renkli bir elbise, sağdakinin ise açık pembe bir elbise giydiği görünmektedir. Ellerinde fırça olan çocuklardan soldaki duvara resim yapmaya devam ederken sağdaki çocuk elinde boya dolu bardağı tutarken başka bir noktaya bakmaktadır. Görselde çocuklar ile ilgili herhangi kişisel bilgiye yer verilmediği görülmektedir. Görselin alt kısmında üç tane logo bulunmaktadır. Logolar sırayla; Save the Children, Esenyurt Belediyesi ve Avrupa Birliği şeklindedir.

Görsel yananlam çerçevesinde incelendiğinde, çocuklar yetişkinlerin hazırladığı etkinliğe katılım sağladıkları ve bu etkinlikte aktif bir rol aldıkları görünmektedir. Çocukların üzerindeki pembe renkli elbiseler ve taktıkları aksesuarlar çocukların cinsiyetini ön plana çıkarmaktadır. Ali, James ve Vultee (2013), yardım örgütleri medya çalışmalarında erkek çocuklarına kıyasla kız çocuklarına daha fazla duygu uyandırmasından ötürü daha çok yer verdiğini öne sürmektedir. Benzer şekilde, görselde kız çocuklarına yer verilerek Moeller (2002)'in masumiyet hiyerarşisi çerçevesinde incelendiğinde kız çocuklarının erkek çocuklarına göre daha masum duygular barındırması ve medyada daha çok yer verildiği düşüncesi ile uyumlu bir kullanım sergilenmiştir. Çocukların kıyafetleri ve aksesuarları ile çocuksuluk vurgusu ön plana çıkmış ve bu çocukların duvarda boyadıkları çocuksu resimlerle pekiştirilmiştir.

Görüntünün alındığı mekan incelendiğinde çocukların duvarlarına resim çizdikleri alanın kamusal alanın bir parçası olduğu anlaşılmaktadır. Kamusal alan, Erdoğan'ın (2000) tanımı ile bütün toplumun ortak iyiliğini sağlama amacıyla içinde tartışma ve etkinliklerin olduğu bir sivil alan şeklindedir. Habermas (1990) da kamusal alanı toplumsal yaşamımızda kamuoyunun içinde olduğu alan olarak nitelendirmektedir. Bu tanımlardan hareketle görseldeki mekanı kamusal alan olarak değerlendirebiliriz. Rousseau ve Hegel'in kadın, çocuk ve engellilerin özel alana ait olduğu, devletle ve rasyonellikle ilişkili olan erkeğin ise kamusal alana ait olduğu (Çaha, 1998) anlayışına dayanarak burada çocukların özel alandan çıkıp kamusal alana yerleştirilen temsiline yer verildiği görülmektedir. Kamusal alana yerleştirilen bu temsillerde gerçek bir katılımın sağlanması yoluyla aktif çocuk temsilleri sunularak çocuklarla ilgili medyada yer edinmiş kalıp yargılar dönüştürülebilecekken, çocukların dekor olarak kullanılmış ve yine pasif konumda temsil edilmişlerdir.

Şekil 3.6: Kızılay'ın Instagram hesabında paylaşılan bir görsel

Kaynak: Kızılay, Instagram hesabı, 20 Haziran 2021

Mülteciler Günü'ne dikkat çekmek amacıyla yapılan bu paylaşımda 0-6 yaş aralığında bir erkek çocuğu ön plandadır. Yüzü kameraya dönük ancak gözleri objektiften bağımsız ifadesiz şekilde sağa doğru bakmaktadır. Görselin üst bölümünde beyaz fon üzerinde kırmızı ve siyah renklerle #ElDemedik yazısı bulunmaktadır. Görselin alt bölümünde ise “Yurdundan ayrılanlara 9 yıldır 111.668 çadır yardımıyla yuva olduk.” cümlesi bulunmaktadır. 111.668 rakamı kırmızı fon kullanılarak vurgulanmıştır. Görselde çocuk ile ilgili herhangi kişisel bilgiye yer verilmemiştir.

Görseli yananlam açısından incelediğimizde fotoğrafın çekildiği mekanın çadır yerleşkesi bir metonimi örneği olarak kullanılmış ve mültecilik ve göç kavramlarına vurgu yapmak amaçlamıştır. Fotoğrafın çadır alanında çekilmesi ve çocuğun ifadesiz bakışı hassas, kırılğan ve korunmaya muhtaç bir çocuk temsili sunmaktadır. Fotoğrafta çocuğun herhangi bir eylemde olmadığı ve pasif konumda temsil edildiği görülmektedir.

Ayrıca yaş grubu olarak erken çocukluk dönemini tercih ederek izleyicide daha korumacı bir duygu uyandırmak istenilmiştir. Görselin alt kısmında bulunan “Yurdundan ayrılanlara 9 yıldır 111.668 çadır yardımıyla yuva olduk.” metni ile dernek kendi korumacı faaliyetlerine ve yapılan bağışların gereken yerlere ulaştığı mesajına vurgu yaparak izleyiciyi bağışçı olmaya davet etmeye çalışmaktadır. 111.668 rakamına kırmızı fon kullanarak yaptığı vurgu ile bu mesajını pekiştirmekte ve kampanyayı desteklemeye çalışmaktadır. Ayrıca #EIDemedik başlık etiketi ile yürüttükleri faaliyetlerde ayrımcılık temasına dikkat çekmeye çalışılmıştır. Ruddick (2003)’a göre çocuklar yardım sırasında kültür, tarih veya bağlı oldukları topluluk kullanılmadan genellikle tek başına resmedilirler. Bu bilgiler olmadan politik meselelerden uzak tek başına çocuk; yeri, zamanı ve kültürü okuyamayan izleyici için tüm insanlığı bir bütün olarak resmedilir. Görseldeki #EIDemedik başlık etiketi ve çocuğun tek başına fotoğflanması görseldeki bu düşünceyi destekler niteliktedir.

Şekil 3.7: SGDD-ASAM'ın Instagram hesabında paylaşılan bir görsel

Kaynak: SGDD-ASAM, Instagram hesabı, 20 Haziran 2021

Görselde SDD-ASAM'ın sosyal medyada paylaştığı Milliyet gazetesinin 20 Haziran 2021 yılındaki baskısının ilk sayfa haberleri görülmektedir. Dünya Mülteciler Günü'ne özel yapılmış haberin başlığı "Bir Göç Hikayesi" dir. Aynı sayfada birçok haber bulunmaktadır ancak bu araştırma kapsamında göç haberine konu olan anne ve Meryem bebeğin görseli ele alınacaktır. Haberin başlığının yanında resimleri bulunan anne beyaz baş örtüsü ve beyaz maske takmış

yüzünün yarısı görünmektedir. Annenin kucağın duran Meryem bebek ise yüzü kameraya dönük fakat farklı bir noktaya bakmaktadır.

Görseli bu araştırma kapsamında incelerken Meryem bebeğin fotoğrafı esas alınacaktır. Bu haber içeriğinin yer aldığı görselde bebeğin adı, anne adı, soy adı, doğum yeri bilgileri, yaşı gibi kişisel bilgilerine yer verildiği görülmektedir.

Bu görsel yananlam açısından değerlendirildiğinde, 0-6 yaş aralığında bir kız çocuğu görseli olması sebebiyle masumiyet ön plana çıkmaktadır. Moeller (2002)'in masumiyet hiyerarşisine göre önce bebekler ve cinsiyet olarak kız çocukları daha masum sayılıp haberlerde bu sıralamaya göre yer almaktadırlar. Annesinin kucağında yüzü kameraya dönük başka bir noktaya ifadesiz bakan Meryem bebek korunmaya muhtaç, savunmasız ve pasif bir çocuk temsili sergilemektedir. İnal (2014), Türkiye'de Cumhuriyet döneminden günümüze çocukların bilgili ve yetkin yetişkinlerin yanında tecrübesiz, cahil, irrasyonel ve ebeveynlerine ait görüldüğü paternalist bakış açısının yaygın olduğunu söyler. Basılı yayında yer alan bu haber görselinde annesinin kucağında fotoğraflanan Meryem bebek bu yaygın bakış açısını destekler ve pekiştirir özelliindedir. Çocukların faydalanıcısı olduğu onların haklarını gözeten bu derneklerin çocuğun bilgilerini bu şekilde kamuya açık paylaşması unutulma hakkı, özel hayatın gizliliği hakkı, onur ve itibarının korunması gibi konularla çelişen bir durumdur.

Şekil 3.8: UNICEF'in Instagram hesabında paylaşılan bir görsel

Kaynak: UNICEF Instagram hesabı, 20 Kasım 2021

Görseli düzenlem çerçevesinde incelediğimizde elinde mavi bir balon tutan ve yüzü kameraya dönük, gülümseyen 0-6 yaş arası bir çocuk görülmektedir. Çocuk elinde etiket bulunan mavi bir balon tutmaktadır. Arka planın flulaştığı görselde sol arkada baş örtülü bir kadın çocuğa bakmaktadır. Çocuk mavi daire şeklindeki bir çerçevenin içerisinde yer almaktadır. Bu çerçevenin sol alt köşesinde dikkat çekilmek istenen özel günün adı büyük harflerle “Dünya Çocuk Günü 20 Kasım” ve derneğin logosu bulunmaktadır. Sağ üst köşede ise kampanyanın adı “Hayat Veren Hediyeler” ibaresi ve bir hediye kutusu şekli yan yana ve altında “Dünya Çocuk Günü Paketi” yazısı yer almaktadır. Çocuk ile ilgili herhangi kişisel bilgiye yer verilmediği görülmektedir.

Görsel yananlam açısından incelendiğinde çocuğun elinde tuttuğu balon çocuksuluğunu ve masumluğunu temsil etmektedir. Yüzü kameraya dönük gülümsediği görülen çocuğun şirin çocuk temsili ön plana çıkmaktadır. 0-6 yaş aralığında kız çocuk olduğu tahmin edilmekte ve erken çocukluk döneminde olması ile masumiyet ön plana çıkarılmış ve korunmaya muhtaç çocuk düşüncesinin vurgulanması istenmiştir. Moore (2000), yardım kampanyalarındaki çocuk numunelerinde pasif, bağımlı ve masum temsillerinin daha çok koruma duygusu uyandırdığını

belirtmiştir. Bu çabaların özellikle çocuklar mülteci olduğunda daha çok açığa çıktığını söyler. Bu görselde olduğu gibi diğer çoğu görseldeki pasif çocuk temsili izleyicide koruma içgüdüsünü harekete geçirmesi sağlanmaya çalışılmıştır. Böylelikle yürüttükleri kampanyalara daha çok bağış veya farklı destekler sağlanabilmektedir. Görselin sağ üst köşesinde bulunan “Hayat Veren Hediyeler” başlıklı kampanya metni ile dernek kendi kampanyasına destek çağrısı yaparak izleyiciyi bağışçı olmaya davet etmiştir.

Şekil 3.9 ile başlayan ve Şekil 3.15’e kadar olan görseller Save the Children’ın Dünya Çocuk Günü’nde paylaştığı bir videodan alınmıştır. Video birbirinden farklı çocuk fotoğraflarından ve kısa videolardan oluşmaktadır. Bu sebeple bu videodan fotoğraflar çekilerek, çocuk temsilleri teker teker düzenlem ve yanamlam düzeyinde incelenmiştir.

Savaş ve doğal afetlerden etkilenmiş ülkelerden çekilen fotoğraf ve kısa videolardan oluşan bu paylaşım Dünya Çocuk Günü’ne vurgu yapmak ve derneğe bağış çağrısı bulunmak üzere hazırlanmıştır. Videonun başlangıcında Save the Children’ın 12 Orta Doğu ve Doğu Avrupa ülkesindeki çocukları ve ailelerini desteklerinden bahsetmiş ve videodaki çocukların hikayelerinin son üç yıla ait olduğu bilgisi aktarılmıştır.

Şekil 3.9: Save the Children’ın Instagram hesabında paylaştığı bir videodan alınan görsel

Kaynak: Save the Children, Instagram hesabı, 20 Kasım 2021

Şekil 3.9’deki fotoğraf, Balkan ülkelerinden birinde yaşadığı belirtilen İranlı 9 yaşındaki mülteci kız çocuğunun “bana göre okul mükemmel, okulda farklı diller ve birçok yeni şey öğreniyorum” dediği kısa videodan alınan bir görseldir. Videoda çocuğun isim, soy isim, milliyet, yaşadığı yer, yaş gibi kişisel bilgilerine açıkça yer verildiği görülmektedir. Çocuğun kameraya dönük, mutlu bir şekilde düşüncelerini ifade ettiği görülmektedir. Hemen arkasında raflarında birçok kitapların bulunduğu kitaplık görülmektedir. Bu iç mekanın bir sınıf olduğu düşünülmektedir. Çocuğun pembe bir kıyafet giydiği ve pembe toka taktığı görülmektedir.

Çocuğun kameraya dönük ve kendinden emin bir biçimde kendini ifade etmesi aktif bir çocuk temsili sunmaktadır. Fakat görselin çekildiği videonun bir röportaj olduğu düşünülünce çocuğun önden bilgilendirildiği ve konuşma sırasında derneğin faaliyetlerinin ne kadar faydalı olduğuna vurgu yapılması Hart’ın (1992) katılım merdiveni olarak adlandırdığı katılımın sekiz farklı aşamasını gösteren basamaklardan çocukların görevlendirildiği, bilgilendirildiği dördüncü basamağa kadar çıkabildiği bir katılım ön plana çıkmıştır. Bu durum da yine tamamen aktif bir çok temsilden bahsetmeyi imkansız kılmaktadır. Arka planın flu olduğu videoda raflarda birçok kitap bulunmakta ve bulunulan mekanın bir sınıf ortamı olduğu görülmektedir. Kullanılan mekan ve kitaplarla öğrenmeye açık bir çocuk temsili sunulduğu görülmektedir. Çocuğun giydiği kıyafetler ve taktığı tokenin pembe olması çocuğun çocuksuluğuna vurgu

yapılarak masumiyeti ön plana çıkarmıştır. Masumiyet vurgunu çocuğun yüzünün kameraya olan yakınlığı ve yüzünün kameraya olan açısıyla daha da açığa çıkarılmıştır.

Şekil 3.10: Save the Children’ın Instagram hesabında paylaştığı bir videodan alınan görsel

Kaynak: Save the Children, Instagram hesabı, 20 Kasım 2021

Videonun ilerleyen bölümünde Samar’ın hikayesi ve ona ait fotoğraflara yer verilmiştir. Yemen’de 2019 yılında çekilen fotoğrafta Samar’ın 8 aylık fakat Yemen’deki savaşın getirdiği insani krizden etkilenen çocuklardan biri olduğu için büyümesi durmuş ve doğduğu kiloda olduğu bilgisine yer verilmiştir. Açık alanda çekilen fotoğrafta Samar’a bakım veren bir yetişkin ve bir sağlık profesyoneli de eşlik etmektedir. Samar’ın üzerinde kırmızı bir elbise olduğu görülmektedir. Elbisenin altında görünen zayıf bacakları ve başı da videodaki bilgileri destekler nitelikte ve akut beslenme yetersizliğinden ötürü zayıf kaldığı görülmektedir.

Samar’ın korkmuş ve çaresiz yüz ifadesi çaresiz ve kırılgan bir çocuk temsili oluşturmaktadır. Fiziksel gelişimi durmuş bir bebek olması görseli olması medyada masumiyet hiyerarşisinin (Moeller, 2002) en üstünde bulunmaktadır. Çünkü bu tarz görseller izleyicide acıma ve suçluluk duygularını pekiştirir niteliktedir. Slim (1997), masum, savunmasız ve dezavantajlı mağdurlarla sivil toplum örgütlerinin yürüttükleri faaliyetleri “masumiyet temelli dayanışma” olarak adlandırır. Ona göre sivil toplum örgütleri sadece mağdur olan ile değil en masum, savunmasız ve dezavantajlı olan ile dayanışma içinde olma eğilimindedir (akt. Manzo, 2010). Özellikle

kadınlar ve çocuklar, hatta kız çocukları, dayanışma duyurusu yapan kampanyaların oluşturduğu hiyerarşinin en başında bulunurlar (Cohen 2001; Burman 1994; Manzo 2006; akt. Manzo 2010).

Şekil 3.11: Save the Children’ın Instagram hesabında paylaştığı bir videodan alınan görsel

Kaynak: Save the Children, Instagram hesabı, 20 Kasım 2021

Şekil 3.11’de yer alan Samar’ın yeni fotoğrafında onu gülerken mutlu bir şekilde görmekteyiz. Samar’ın sevimliliği ile ön planda ve şirin çocuk temsili sunmaktadır. Arkadaki iki yetişkinin de flulaştırılmış arka planda gülümsediği seçilmektedir. Bir önceki görselde büyümesi yavaşlamış ve zayıf halde görünen Samar’ın şimdi iyileştiği bilgisine yer verilmiştir. Büyük yazı tipi ve büyük harflerle “THANKS TO YOU SAMAR WAS TREATED AND MADE A RECOVERY” metni görselin ortasına yerleştirilmiş ve ön plana çıkarılmaya çalışılmıştır. Türkçe çevirisi “senin sayende Samar tedavi edildi ve iyileşti” şeklindedir. Metnin ve çocuğun şirin yüz ifadesinin görselin tam ortasına dikkat çekici şekilde yerleştirilmiş ve metnin içerdiği mesaj göz önünde bulundurularak izleyici bağışçı olmaya davet edilmiştir. Metindeki “senin sayende” ve “iyileşme” kelimeleri daha dikkat çekici olması için beyaz arka fon üzerine kırmızı renkte yazılmıştır. Bir önceki görselde Samar’ın derneğin çalışmalarından faydalanmadan önceki fiziksel gelişimi durmuş acıma duygularını tetikleyen görselinin ardından, derneğin çalışmaları ile sağlığı iyiye gittiğini gösteren bu görsel paylaşımı izleyicilere bağışlarının ne kadar işe yaradığı mesajını iletmekte ve yine bağışçı olmaya davet etmektedir. Moro (1998),

“bağışçılara katkılarının ne kadar işe yaradığını gösteren” bu olumlu görüntüler ve mesajların, acı çeken duygusal görüntüler kadar sivil toplum örgütlerinin hayatta kalmaları için aynı derecede işe yarar bulunduğunu öne sürer. Videonun devamında Save the Children’ın mobil sağlık ekiplerinin çalışmalarından da görsellere yer verilmiştir. Aynı zamanda büyük annesinin yapılan yardımlarla Samar’ın büyümesinin desteklendiği süreci anlattığı kısa videoda yer almaktadır. Yapılan bağışlarla çocukların iyileşmesi ve tedavi görmesine vurgu yapılarak izleyici kampanyalara bağışçı olmaya davet edilmiştir.

Şekil 3.12: Save the Children’ın Instagram hesabında paylaştığı bir videodan alınan görsel

Kaynak: Save the Children, Instagram hesabı, 20 Kasım 2021

Görselde 7-12 yaş aralığında erkek bir çocuk ve annesi olduğu tahmin edilen bir kadın bulunmaktadır. Kadının elinde kalem bulunmakta ve önündeki kağıda gülümseyerek bir şeyler yazıp çizdiği görülmektedir. Çocuğun ise dikkatle kağıda baktığı görülmektedir. Bir iç mekanda çekilen bu fotoğrafta yerde minderler bulunmakta ve mekanın duvarlarının sıvasız olduğu görülmektedir. Erkek çocuğun üzerinde kırmızı, kadının ise kırmızı ve siyah renklerde kıyafet bulunmaktadır. Videodan alıntılanan bu görselde “korktuğum ve huzursuz olduğum yer” altyazısı bulunmaktadır.

Videonun geriye kalan kısmında görseldeki çocuk ile ilgili ayrıntılı bilgilere yer verildiği görülüyor. Görsel, 9 yaşındaki Iraklı Muhammed’in videoda paylaşılan hikayesinden çekilmiştir. Muhammed videoda “İŞİD geldi ve hayatımız mahvoldu. Artık bir evim yok. O yıkıldı, onlar bombaladılar. Bu bana korktuğum ve huzursuz olduğum hayatı yaşadığım yerden

uzaklaşma şansı verdi” diyor. Ayrıca Şekil 3.11’deki gibi “Senin sayende Muhammed ve abisi psikolojik destek alıyor” metni büyük harfler ve büyük yazı boyutu ile ekranda beliriyor. Cümle beyaz arka fon üzerine siyah karakterlerle yazılmış ancak “senin sayende” ve “psikolojik destek” kelimeleri daha dikkat çekici olması için beyaz arka fon üzerine kırmızı renkte yazılmıştır. Bir önceki görselde bahsettiğimiz gibi bağışçılara yaptıkları bağışların ne kadar işe yaradığını göstererek daha çok bağışçı olmaya teşvik eden bu tarz metinlere video içinde sıkça yer verildiğini görüyoruz. Muhammed’in yüzünün açıkça görüldüğü bu görselde dikkatli bir şekilde yanındaki kadının kağıda yazıp çizdiği şeyi izlediğini görüyoruz. Öğrenmeye açık, aktif şekilde bir çocuk temsili sunulduğunu görmekteyiz.

Şekil 3.13: Save the Children’ın Instagram hesabında paylaştığı bir videodan alınan görsel

Kaynak: Save the Children, Instagram hesabı, 20 Kasım 2021

Görselde 0-6 yaş aralığında bir erkek çocuğu kameraya bakarken görüntülenmiştir. Açık bir havada dış mekanda çekilen bu fotoğrafta çocuğun tel örgü arkasında olduğu görülmektedir. İki eli ile telleri tutan çocuk ifadesiz bir şekilde kameraya bakmaktadır. Çocuğun üzerinde yeşil bir atlet bulunuyor. Görselin 2019’da Ürdün’de çekildiği bilgisi görselin sol üst köşesinde bulunuyor. Görselin altında ise “çatışma ve felaketten ötürü yerlerinden edilen mülteciler” metnine Arapça ve İngilizce olarak yer verilmiştir. Videonun geri kalan kısmında metnin tamamı şu şekildedir: “çatışma ve felaketten ötürü yerlerinden edilen mülteciler travmadan acı çekerler”.

Manzo (2010), bu tarz yerel kültürden, çevredeki yetişkinlerden kopuk çocuk görsellerinin koruma ve kurtarma çağrışımı içerdiklerini belirtmiştir. Çocuğun açık mekanda bir yetişkinden bağımsız tek başına fotoğraflanarak alıcının meseleye daha korumacı yaklaşması sağlanmak istenmiştir. Yine Moeller (2002)'in masumiyet hiyerarşisine göre küçük yaş bir çocuğun görseline yer verilerek bu çağrışımın alıcıda pekiştirilmesi hedeflenmiştir. Çocuğun ifadesiz bakışları ile masum, korunmaya muhtaç ve kırılgan bir çocuk temsili sunulduğunu görmekteyiz. Çocuğun herhangi bir eylemde olmadığı ve pasif konumda temsil edildiği görülmektedir.

Görselde çocuğun bir tel örgü setinin arkasında fotoğraflanması, mülteci çocukların temel haklarına erişimlerdeki engelleri çağrıştırmaya adına metafor örneği olarak kullanılmıştır. Ryan ve Kellner (2010) metaforik söylemin metnin dışında çağrışımsal olarak aranması gerektiğini ve toplumun arkasındaki bir duruma işaret ettiğini söyler. Buradaki tel örgü seti bir engeli çağrıştırmaya adına metafor olarak kullanılırken, çocuk haklarından hareketle haklarına erişmekte engellerle karşılaşan mülteci çocuk temsili öne çıkmaktadır.

Şekil 3.14: Save the Children'ın Instagram hesabında paylaştığı bir videodan alınan görsel

Kaynak: Save the Children, Instagram hesabı, 20 Kasım 2021

Görselde 0-6 yaş aralığında bir kız çocuğunun ifadesiz bir biçimde kameraya baktığı görülmektedir. Üzerinde renkli harflerle “waiting” yazan kırmızı bir tişört bulunmaktadır. Açık bir havada ve dış mekanda çekilen bu fotoğrafta kız çocuğunun arkasında başka çocuklar

olduğu görülmektedir. Arka tarafın tamamen flu olduğu fotoğrafın çekildiği alanın bir çadır yerleşkesi olduğu görülmektedir. Şekil 3.13 ile aynı videodan alınan bu görselde “çatışma ve felaketten ötürü yerlerinden edilen mülteciler” metnine İngilizce ve Arapça olarak yer verilmiştir. Video süresince görseldeki kız çocuğu ile ilgili herhangi bir kişisel bilgiye yer verilmediği görülmüştür.

Görseldeki çocuğun hem kız hem de küçük yaş grubundan olması nedeniyle masumiyet ön plandadır. Çocuğun bulunduğu mekanı incelediğimizde bir çadır alanı olduğu anlaşılmaktadır ve barınma sorunu ön plana çıkarılmıştır. Savaştan en çok etkilenen kesim olan çocukların barınma gibi en temel ihtiyaçlarından bile mahrum oldukları mesajına yer verilmiştir. Çocuğun üzerindeki renkli üzerinde renkli harfler bulunan kırmızı kıyafeti çocuksuluğu ön plana çıkarmaktadır. Aynı zamanda kırmızının uyarıcı olması nedeni ile alıcıda aksiyon duygularını uyarmaktadır. Çocuğun ifadesiz mimikleri korunmaya muhtaç, masum ve kırılğan bir çocuk temsili sunmaktadır. Ayrıca arka planın flulaştırıldığı ve çocuğun objektife yakın konuma yerleştirildiği görülmektedir. Bu tarz görsellerde ön plandan çekilmiş, fotoğrafa oldukça yakın konumda duran ve objektife bakan özneler, izleyici ile göz teması kurabilir ve izleyicinin duygularının harekete geçmesini sağlayabilir (Luts & Collins, 2003). Arka planda görülen çadırlar metonimi olarak kullanılmıştır. Çadırlar bir bütünün parçası olarak kullanılarak görselin tamamındaki mülteci çocuk vurgusu kuvvetlendirilmeye çalışılmıştır. Videonun tamamına bakıldığında fotoğrafın Ürdün’de 2019 yılında çekildiği bilgisine yer verilmiştir ancak bunun haricinde çocuk ile ilgili herhangi bir kişisel bilgisine yer verilmemiştir. Pasif bir çocuk temsili sunulmuştur.

Şekil 3.15: Save the Children’ın Instagram hesabında paylaştığı bir videodan alınan görsel

Kaynak: Save the Children, Instagram hesabı, 20 Kasım 2021

Videonun devamından alınan bu görselde 0-6 yaş arası cinsiyet bilgisi ile ilgili herhangi bir ipucu bulunmayan çocuk bulunmaktadır. Çocuk ile ilgili herhangi bir kişisel bilgiye yer verilmediği görülmektedir. Örtülerin arasında arkada duran çocuğun, gözleri yaşlı ve üzgün olduğu anlaşılmaktadır. Şekil 3.13 ve Şekil 3.14’teki altyazı bilgisinin devamını bu görselde görmekteyiz İngilizce ve Arapça olarak cümlenin “travmadan açığı çekebilirler” kısmı bulunmaktadır.

Görseldeki çocuğun 0-6 yaş aralığında olması nedeniyle masumiyet ön plandadır. Yüzü açıkça görünen ve videonun devamında Ürdün’de yaşadığı belirtilen bu çocuk ile ilgili başka bir bilgiye yer verilmemiştir. Objektiften saklanır şekilde korkmuş gibi görünmesi sebebiyle savunmasız ve kırılgan bir çocuk temsilinin ön plana çıktığı görülmektedir. Ayrıca gözü yaşlı ve mutsuz yüz ifadesi, objektife çok yakın konumda olması sebebiyle oldukça ön plandadır. Lutz ve Collins’in (2003) belirttiği gibi bu tarz görseller izleyici ile doğrudan göz teması kurarak duyguların harekete geçmesini sağlayabilir. Fakat Campbell (2017), öznenin beden dili ve çekim açısı bu durumun önüne geçebileceğini öne sürer. Bu tarz çocuğu acı içinde sunan görsellerin izleyicideki acıma duygularının önüne geçerek üstünlük duygularını tetikleyebilir.

Ayrıca fotoğrafın çekim açısına bakıldığında çocuğun yukarı bir açıdan fotoğraflandığı görülmekte ve bu da izleyicinin üstünlük duygularını harekete geçirebilecek bir durum olarak değerlendirilebilir. Çocuğun eylemlilik halini incelediğimizde pasif bir temsilin ön plana çıktığı

görülmekte ve bu da fotoğrafın açısı ve ağlayan bir çocuk görseli ile acının ön planda tutulması ile benzer biçimde üstünlük duygularının açığa çıkmasını tetikleyebilecek bir unsur olarak değerlendirilebilir. Çünkü bu korunmaya muhtaç ve pasif konumlar, onları karar alma becerisinden yoksun oldukları ve onlar adına karar alacak birine ihtiyaç duydukları yananlamını barındırmaktadır.

Şekil 3.16: SGDD-ASAM'ın Instagram hesabında paylaşılan bir görsel

'Bir çocuğun en önemli hakkı hayallerini yaşamaktır'

Gizem Coşkunarda
gcoskunarda@hurriyet.com.tr

Başlıktaki sözler, 13 yaşındaki Suriyeli Maya'ya ait. O, savaş ve benzeri sebeplerle ülkesinden ayrılan ve şimdi Türkiye'de yaşayan pek çok çocuktan biri. 20 Kasım Dünya Çocuk Hakları Günü'nde tek isteği çocukların sıcak bir yuvada aileleriyle yaşamaları... Her biri spor ya da müzikle hayata tutunan 10 sığınmacı çocukla hayallerini konuştuk.

bu gün, Dünya Çocuk Hakları Günü. 1989'da Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından imzalanan sözleşmeyle, özellikle savaş ve yoksulluğun hüküm sürdüğü coğrafyalarda yaşam mücadelesi veren çocukları korumak ve koşullarını iyileştirmek için 20 Kasım Dünya Çocuk Hakları Günü olarak kutlanıyor, Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım

Fonu UNICEF'in verilerine göre 2005-2020 arasında dünyadaki mülteci çocuk sayısı 4 milyondan 10 milyona çıktı. Türkiye'de ise 1.7 milyonu Suriyeli olmak üzere yaklaşık 2 milyon çocuk sığınmacı yaşıyor. Bu özel gün vesilesiyle Türkiye'de yaşayan 10 mülteci çocukla konuştuk. UNICEF ortaklığında çalışmalarını sürdüren Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği (SGDD-ASAM) aracılığıyla ulaştığımız bu çocukların hepsinin hayalleri var. Derneğin genel koordinatör yardımcısı Avukat Ayşegül Yalçın Eriş "Dünyadaki mültecilerin yarısını çocuklar oluşturuyor. Onların hem çocukluklarını yaşayabilmeleri hem de yetişkinlik yıllarına hazırlanarak sosyal uyumu, yani kendi ayakları üstünde durabilmeyi öğrenmesi çok önemli. Bu çocukların kayıp nesil olmaması lazım" diyor.

'Benim gibi yerinden edilmiş olsalar da hedeflerine odaklanmalı'

Delal Kadir, 12

3 yaşındayken ailemle Suriye'den Türkiye'ye geldik. Burada büyüdüm. Bir gün antrenörümle tanıştım ve onun sayesinde Avcılar Belediyesi'nin güreş takımına katıldım. O günden beri haftada 6 gün, günde 4 saat antrenman yapıyorum.

Kaynak: SGDD-ASAM, Instagram hesabı, 20 Kasım 2021

Görselde 20 Kasım Dünya Çocuk Günü'ne özel yapılmış bir haber sayfası bulunmaktadır. Haberin başlığı "Bir çocuğun en önemli hakkı hayallerini yaşamaktır" şeklindedir. Sayfada haberi yapan gazetecinin fotoğrafı ve bilgileri, haberin içeriği ve haberle alakalı iki fotoğraf bulunmaktadır. Sol alt köşedeki fotoğrafta ağırlık kaldıran bir erkek çocuk sporcu ve sağ altta ise boynunda kazandığı madalya ile bir kız çocuğu ve antrenörünün gülümsediği fotoğraf

bulunmaktadır. Görselde çocuklarla ilgili isim, soy isim, yaş, etnik köken gibi kişisel bilgilere yer verildiği görülmektedir.

Görsel yananlam açısından incelendiğinde, “Bir çocuğun en önemli hakkı hayallerini yaşamaktır” başlığı ile çocuk haklarına vurgu yapılmıştır. Haberdeki iki çocuk görselinde de çocukların öğrenmeye ve gelişmeye açık, aktif pozisyonda temsil edildikleri görülmektedir. Görselde kız çocuğunun kendinden emin vücut dili ve gülümseyen yüz ifadesi sergilediği görülmektedir. Mültecilerle ilgili kalıp yargıları beslemeyen bu tarz görsellerin olumlu bir çocuk temsili sunduğu görülmektedir. Haberin içeriğinde çocukların isim, soy isim, etnik köken ve yaş bilgilerine yer verildiği görülmektedir. Çocukların isim, soy isim, yaş ve benzeri kişisel bilgilerinin kamuya açık paylaşılmasının çocukların özel hayat gizliliğini ihlal ettiği görülmektedir. Korumacı faaliyetler yürüten derneklerin çocukların özel hayatlarının gizliliğini görmezden gelmeleri ne yazık ki faaliyetlerinin amaçları ile çelişmektedir.

Öte yandan, Medya ve Göç Derneği (2021), mülteci çocuklarla ilgili mağdur, suçlu vd. olumsuz temsillerinin yanında zaman zaman toplumsal kalıp ve rollerden uzak davrandıklarında haber değeri kazandığını aktarmıştır. Toplum için faydalı, katkı sağlayacak bir davranış gerçekleştirdiklerinde “kahraman” ya da “ideal rol modeli” olarak haberlerde yer aldıkları aktarılmıştır. Görseldeki iki çocuk görseli için “ideal rol modelini” destekleyen temsiller sundukları söylenebilir. Kız çocuğunun bulunduğu görselde boynunda asılı olan madalyayı bir metonimi örneği olarak okumak mümkündür. Başarıyı temsil eden madalya ile ideal rol model temsili güçlendirilmeye çalışılmıştır.

Şekil 3.17: Kızılay'ın Instagram hesabında paylaşılan bir görsel

Kaynak: Kızılay, Instagram hesabı, 20 Kasım 2021

Görsel düzenleme açısından incelendiğinde paylaşım yapılan tarihe göre Dünya Çocuk Günü kapsamında hazırlanmış yapılan bir etkinliğin fotoğrafı olduğu anlaşılmaktadır. Kapalı alanda çekilen, derneğe ait kıyafet giyinmiş 8 yetişkin ve 3 çocuğun bulunduğu fotoğrafta pembe kıyafetli çocuğun kameraya dönük olduğu ve gülümsediği görülmektedir. Kız çocuğunun 7-12 yaş aralığında olduğu tahmin edilmektedir. Çocukla ilgili herhangi bir kişisel bilgiye yer verilmediği görülmektedir. Elinde üzerinde derneğin logosu bulunan bir bez çanta bulunmaktadır. Alanda etkinlik için şişirilip tavana asılmış iki balon ve duvarda Atatürk resmi bulunmaktadır.

Görseli yananlam açısından incelediğimizde kurum çalışanlarınca Dünya Çocuk Günü'ne özel hazırlanmış bir etkinliğin fotoğrafı görülmektedir. Görselin ortasında yüzü objektife dönük 7-12 yaş aralığında kız çocuğu temsili açığa çıkarmak üzere incelenmiştir. Gülümseyerek kameranın olduğu yöne doğru bakan kız çocuğu, şirin çocuk temsilini taşımaktadır. Üzerindeki pembe ceket ve mekanda asılı balonlar çocukluğu ve masumluğu temsil etmektedir. Çocuğun etrafında derneğe ait yelek giyen yetişkinlerin çocukları eğlendirmek üzere etkinliği sürdürdüğü görülmektedir. Alanın yetişkinlerce çocuklar için süslediği görülmekte ve etkinlik malzemelerinin de yine yetişkinler tarafından düşünülüp çocuklara dağıtıldığı anlaşılmaktadır.

Yetişkinlerin çocuklar adına karar verdiği, çocuğun pasif temsilinin ön plana çıktığı görülmektedir. Mekanın derneğe ait bir iç mekan olduğu görülmektedir. Taş, Sümer ve Taş (2022), bu tarz fotoğrafların yardım merkezi ya da yardım kamplarında çekilmesinin “yardım götürme” söyleminin bir parçası olduğunu öne sürmektedir. Kız çocuğunun elindeki bez çanta ve üzerindeki logo da bu düşüncüyü destekler niteliktedir. Ayrıca çanta ve logo derneğin faaliyetlerinin duyurulması ve görünürlüğü arttırmak için de ön plandadır.

Şekil 3.18: Hayata Destek Derneği'nin Instagram hesabında paylaşılan bir görsel

Kaynak: Hayata Destek Derneği, Instagram hesabı, 20 Kasım 2021

Derneğin Dünya Çocuk Günü'nde yaptığı paylaşımında iki farklı fotoğraf bulunmaktadır. Farklı açık alanlarda çekilen fotoğraflarda birer yetişkin eşliğinde farklı yaş ve cinsiyetlerdeki çocukların kutu oyunu oynadıkları görülmektedir. Fotoğraflar çocukların sırtı kameraya dönük yüzleri görünmeyecek şekilde çekilmiştir. İlk fotoğraf kırsal bir alanda bir tarlanın kenarında çekilmiştir. Fotoğrafta tarım işinde çalıştığı düşünülen 1 kız, 6 erkek çocuğu ve 1 yetişkin

bulunmaktadır. Diğer fotoğraf yine kırsal bir alanda çekilmiştir. Yüksek bir platformun üzerinde 2 kız 5 erkek çocuğu ve onlara eşlik eden bir yetişkin olduğu görülmektedir.

Görsel yananlam açısından incelendiğinde, çocukların içinde buldukları mekanların gelişimlerini destekleyecek nitelikte olmadığı görülmektedir. Kutu oyununu oynamak için seçilen araba gölgesini ve ikinci görseldeki büyük araç lastikleri bu mekanların çocuklar için güvenli olmadığını göstermektedir. Çocukların üzerinde bulunan eski kıyafetler de çocukların yardıma ve korunmaya muhtaç kırılgan temsillerini sunmaktadır. Cinsiyet olarak erkeklerin çoğunlukta olduğu bu fotoğraflar tarım işinin güç gerektirmesi açısından bakıldığında cinsiyet eşitsizliğini de barındırmaktadır. Ayrıca dış mekanda çekilen bu fotoğraflarda kız çocuklarına erkek çocuklarla eşit sayıda yer verilmemesi, kız çocuklarının kadınlar gibi özel alana ait olduğu düşünceyi destekler niteliktedir. Bu açıdan görselin cinsiyet eşitsizliğine dair anlamlar barındırdığını söylemek mümkündür.

Şekil 3.19: UNICEF'in Instagram hesabında paylaşılan bir görsel

Kaynak: UNICEF Instagram hesabı, 18 Aralık 2021

Görselde saçları kısa olan 0-6 yaş aralığında olduğu tahmin edilen bir erkek çocuğun trenin camından objektife baktığı görülmektedir. Arka planın flu olduğu görselde çocuğun arkasında

bir yetişkin kadın, bir yetişkin erkek ve yaşça büyük bir çocuk daha olduğu görülmektedir. Çocuğun camdan sadece yüzü görünmektedir. Çocuk ile ilgili kişisel bilgilere yer verilmemiştir.

Yananlam açısından bakıldığında görselin kapalı bir havada ve dış mekanda çekildiği anlaşılıyor. Soğuk renk tonları tercih edilerek paylaşılan bu görselde göçmenliğin zorlu ve karanlık tarafına vurgu yapılmak istenmiştir. Lutz ve Collins (2004) bir fotoğrafta yakından ve ön açıdan görüntülenmiş ve doğrudan kameraya bakan bir özne varsa izleyici bu özne ile doğrudan göz teması kurabileceğini belirtmiştir. Bu teknik, izleyiciye öznenin duygu dünyasını dikkatlice inceleme fırsatı sunar ve empatik bir ilişkinin yolunu açar. Görselde özne konumundaki çocuğun masum ve çaresiz ifadeli ve doğrudan objektife doğru olan bakışları ön plana çıkarıldığı görülmektedir. Görseldeki diğer kişilerin yüz ifadesinin de tedirgin olduğu anlaşılmaktadır. Fotoğrafın çekildiği mekanın tren olması bir metonimi örneği olarak okunabilir. Treni göçmenliğin bir parçası olarak kullanarak metonimi tekniğinden faydalanılmış ve göçmenlik vurgusu ile anlatım güçlendirilmeye çalışılmıştır. Ön plana çıkan çocuk temsilinde masumiyet ve kırılganlık özelliklerini yoğun barındırması için diğer çoğu görselde olduğu gibi erken çocukluk dönemi tercih edilmiştir.

Şekil 3.20: Hayata Destek Derneği'nin Instagram hesabında paylaşılan bir görsel

Kaynak: Hayata Destek Derneği, Instagram hesabı, 18 Aralık 2021

Görseli düzenlam açısından incelediğimizde kapalı alanda birden fazla yetişkin ve çocuğun bir etkinlik esnasında çekilmiş fotoğrafı görülmektedir. En önde sırtı kameraya dönük iki dernek çalışanı ve ileri çocukların önünde saçında renkli bir ponpon ve renkli kıyafetle bir palyaço görülmektedir. Çocukların sırtı kameraya dönük olduğu ve yüzü kameraya dönük olanların yüzünde maske bulunmakta ve yüz ifadeleri anlaşılmamaktadır.

Görseli yananalam açısından incelediğimizde 7-12 yaş arası farklı cinsiyetten çocuklarla Uluslararası Göçmenler Günü'ne özel planlanmış bir etkinliğin fotoğrafı olduğu anlaşılmaktadır. Çocukların sırtı kameraya dönük ve maske ile kapandığı için yüzleri genel olarak görünmemektedir. Bir fotoğraf çerçevesi içinde, birden fazla öznenin olduğu ve grup şeklinde gösterilen bu tarz görseller onları bireysellikten uzaklaştırarak bir "türe" indirger ve genelleme yapılmasının önünü açar (van Leeuwen, 2003). Bu tarz görseller bireysel ve yüzlerinin görüldüğü görsellerin aksine duygu aktarımında başarılı değildir. Bu sebeple duygusal açıdan zayıf, pasif göçmen çocuk vurgusunun öne çıktığı görülmektedir. Çocuklara eşlik eden üç dernek çalışanı ve bir palyaço, onlar adına eğlenecekleri etkinliği planlamış görülmektedir. Palyaçonun kostümü ve gösterisi ile aktif olduğu etkinlikte çocuklar pasif konumdadırlar.

Şekil 3.21: Save the Children'in Instagram hesabında paylaşılan bir görsel

Kaynak: Save the Children, Instagram hesabı, 18 Aralık 2021

Görseli düzenlam açısından incelediğimizde duvarları renkli etkinlik malzemeleri ile süslenmiş kapalı bir sınıfta çekilmiş fotoğrafta bir yetişkin kadın ve 12 yaş üzeri bir erkek çocuk görülmektedir. Çocuğun üzerinde sarı bir kıyafet, kadında ise yeşil kazağın üzerinde üzerinde derneğin logosu yer alan yelek bulunmaktadır. Arka planda etkinliğe dahil olan diğer çocuklar bulunmakta ve yüzleri flulaştırılmıştır. Çocuk fotoğraf çekildiği esnada renkli oyun hamurları ile etkinliği sürdürmekte ve yanındaki yetişkin kadına bakarak gülümsemektedir. Kadın da çocuğa dönük ve gülümseyerek ona bakmaktadır.

Görsel düzenlam çerçevesinde incelendiğinde, çocuğun içinde bulunduğu mekan ve renkli oyun hamurları çocuksuluğu temsil etmektedir. Öne çıkan çocuk temsilinin etkinliğe katılan, öğrenmeye açık ve aktif pozisyonda olduğu görülmektedir. İncelenen çoğu görselin aksine bu görselde ön plandaki çocuğun 12 yaş ve üzeri olduğu görülmektedir. Moeller (2002)'in masumluk hiyerarşisine göre savaş suçlarını içeren haberlerde medyadaki görsellerde listenin en başında bebeklerin geldiğini, ardından sırayla 12 yaşına kadar olan çocukların, hamile kadınların, ergen kızların, yaşlı ve diğer kadınların, ergen erkeklerin ve diğer tüm erkeklerin listeyi takip ettiğini belirtmiştir. Dolayısıyla burada 12 yaş üzeri erkek çocuğun fotoğrafının bulunması diğer görsellerin aksine bu hiyerarşiyi beslemediği görülmüştür.

Şekil 3.22 ile başlayan ve Şekil 3.27'ye kadar olan görseller SGDD-ASAM'ın Uluslararası Göçmenler Günü'nde paylaştığı bir videodan alınmıştır. Video birbirinden farklı çocuk fotoğraflarından oluşmuştur. Bu sebeple bu fotoğraflardaki çocuk temsilleri teker teker düzenlam ve yananlam düzeyinde incelenmiştir.

Şekil 3.22: SGDD-ASAM’ın Instagram hesabında paylaşılan bir videodan çocuk görseli

Kaynak: SGDD-ASAM, Instagram hesabı, 18 Aralık 2021

İlk görseli düzenleme açısından incelediğimizde soğuk bir havada açık alanda çekildiği görülmektedir. Fotoğrafta 0-6 yaş ve 7-12 yaşları arasından olduğu tahmin edilen iki tane kız çocuğu ön plandadır. İki çocuğun da yüzleri açıkça görülmektedir ve umutsuz bir ifadeyle farklı noktalara bakarak görüntülenmişlerdir. Fotoğrafın sol tarafında görselin 1/3’ünü kapatacak büyüklükte beyaz bir zeminde mavi renkle “30 milyon mülteci” metnine Türkçe ve İngilizce olarak yer verilmiştir.

Çocukların üzgün ve umutsuz yüz ifadeleri, masum, kırılgan ve yardıma muhtaç çocuk temsillerini pekiştirir niteliktedir. Çocukların bu şekilde izleyicideki acıma duygularını tetikleyecek biçimde temsil edilirken beden parçalarının da bu amaçla kullanıldığı görülmektedir. Çocuğun soğuktan korunmak için üzerine örttüğü örtüye ellerini de saklamış ve üşüdüğünü gösteren eğik duran beden dili ile içinde bulunduğu zorlu koşullarla ilgili mesajlar içeren bu görseller izleyicide acıma duygularının uyanmasını sağlamaktadır. Çocuğun rolünü incelediğimizde pasif temsiline öne çıktığı görülmektedir. Bu temsiller, çocukların içinde buldukları durum için eylem haline geçemedikleri ve onlar adına doğrusunu yapacak bir yetişkine ihtiyaç duydukları yan anlamını içermektedir. Ayrıca çocukların giydikleri kıyafetler

hem cinsiyetleri ile ilgili ipucu verirken hem de rengarenk olmalarından ötürü masumluluğu pekiştirerek çocuksuluğu öne çıkarmıştır ve onları yetişkinlerin bir parçası ve korunmaya muhtaç konumda göstermektedir. Her ne kadar görselde yer alan “30 milyon mülteci” metni ile alıcıda aksiyon alma hedeflense de bu olumsuz bir temsile de yol açabilmektedir. Efe (2015), Suriyeliler ve medya üzerine yaptığı araştırmasında, sığınmacıların bu şekilde sayılarla niceleştirilmesinin, onları bir yığın olarak göstermek yoluyla olumsuz algı yaratıldığını ve bu ortalama rakamların tehdit ve güvenlik söyleminin bir parçası olarak olumsuz temsillerine aracılık ettiğini vurgulamıştır.

Şekil 3.23: SGDD-ASAM’ın Instagram hesabında paylaşılan bir videodan çocuk görseli

Kaynak: SGDD-ASAM, Instagram hesabı, 18 Aralık 2021

Görsel soğuk havada ve herhangi bir yapının olmadığı açık bir arazide çekilmiştir. Fotoğrafta 0-6 yaş arası bir çocuk ve yanında bir kadın ve bir erkek yetişkin olduğu görülmektedir. Yerde otururlarken fotoğraflanmışlardır. Çocuğun erkek yetişkinin kucağında olduğu görülmektedir. Yetişkinler ve çocuğun umutsuz bir yüz ifadesi olduğu görülmektedir. Görselin sol tarafında

“4,2 milyon sığınmacı” metnine Türkçe ve İngilizce olarak yer verilmiş ve beyaz zeminde yazılı bu metin görselin neredeyse üçte birini kaplayacak büyüklüktedir.

Görseldeki çocuk temsili yananlam düzeyinde incelendiğinde umutsuz yüz ifadesinin kırılğan ve korunmaya muhtaç bir çocuk temsili sunduğu görülmektedir. Çocuğun bir yetişkin kucağında bekleyişi, onunla ilgili pasif bir temsil sunarken, çocuk ve çocukluğa karşı paternalist bakış açısını desteklemektedir. Ek olarak, çocuğun anne babası ile fotoğraflanması, yetişkinlerin çocuğu her türlü sorun ve tehlikeden koruyabileceği düşüncesini desteklemektedir. Fakat bu durum çocukların içinde buldukları gerçekliklerin önüne perde çekerek sorunlarını gizlemektedir. Şekil 3.22’de olduğu gibi görselin sol altında yer alan sayısal bilgiler bulunmaktadır. Efe’nin (2015) sığınmacıları sayılaştırın ve kaba bir tahmine indirgeyen bu söylemlerin bir tehdit ve güvenlik söylemi yaratılmasına yol açabileceği tezi ile örtüşmektedir. Hrant Dink Vakfı (2018) da benzer şekilde medyada mültecilere yönelik ayrımcı yargıları üreten haberleri incelediğinde, mültecilerle ilgili sayıca çokluğuna işaret eden ifadelerin “tehditkar” çağrışımlar içerdiğini belirtmiştir.

Şekil 3.24: SGDD-ASAM’ın Instagram hesabında paylaşılan bir videodan çocuk görseli

Kaynak: SGDD-ASAM, Instagram hesabı, 18 Aralık 2021

Görselde bir anne kucağında 0-1 yaş aralığındaki bebeği ile mavi bir brandanın yanında oturmaktadır. Görselin dış mekanda üzerinde odun parçaları görülen bir arazide çekildiği görülmektedir. Bebeğin üzerinde beyaz bir kıyafet olduğu görünmektedir. Bebeğin yüzü görünmeyecek şekilde arkası dönük şekilde fotoğraflandığı görülmektedir. Bebek ile ilgili herhangi bir kişisel bilgiye yer verilmemiştir.

Beyaz kıyafetin içindeki bebek, masum ve meleksi bir görüntüye sahiptir. Moeller (2012)'in masumiyet hiyerarşisine göre bebekler haber metinlerinde listenin en başında olmalarından ötürü haber metinlerinde sık sık görsellerine yer verildiği belirtmiştir. Yaşça oldukça küçük görülen bebek, masumiyet vurgusu yapılarak savaşın ve zorunlu göçün bir kurbanı olarak konumlandırılmıştır. Savaşlardan en çok etkilenen kitlenin savunmasız çocuklar ve kadınlar olduğu şeklindeki kültürel kodlar göz önüne alındığında bu tarz anne ve bebeğin özne olarak kullanıldığı görsellerde savaş karşıtlığı mesajına yer verildiği görülmüştür (Kaymak & Coşkun, 2022). Ayrıca annenin bebeği sıkıca tuttuğu görülmektedir. Yananlam açısından bakıldığında, bu tarz görseller çocukların yetişkinlere olan bağımlılığını vurgulamaktadır. Annenin bebeğini koruma iç güdüsü ile sarılması zayıf ve korunmaya muhtaç konumda bir çocuk temsili sunmaktadır. Görselin sol alt köşesinde mavi bir zemin üzerinde “yaşam hakkı/right to life” metnine Türkçe ve İngilizce olarak yer verildiği görülmektedir. Metin ile mültecilerin yaşadıkları hak ihlalleri ön plana çıkarılmaya çalışılmıştır.

Şekil 3.25: SGDD-ASAM'ın Instagram hesabında paylaşılan bir videodan çocuk görseli

Kaynak: SGDD-ASAM, Instagram hesabı, 18 Aralık 2021

Görselde bir anne, kucağında siyah bir örtüye sarılı bir bebek ve 0-6 yaş aralığında olan bir kız çocuğu yürürken görülmektedir.. Arkalarında da bir çok yetişkinin aynı yöne doğru yürüdüğü görülmektedir. Bu yetişkinlerin bulunduğu kısımlar siyah beyazken, anne, bebek ve kız çocuğu videoda giderek renklenmektedir. Çocuklarla ilgili herhangi bir kişisel bilgiye yer verilmemiştir. Dış mekanda ve soğuk bir havada çekilen bu fotoğrafta kız çocuğunun pembe ve beyaz renkli şapkası ve pembe montu dikkat çekmektedir.

Fotoğraf yananlam düzeyinde bakıldığında savaşın aileleri göçe mecbur kıldığı mesajına yer verilmiştir. Görselde ayrı ayrı yer alan anne, çocuk ve diğer yetişkinler savaştan ötürü parçalanmış aileleri temsil etmektedir. Görseldeki kişilerin tedirgin ve donuk yüz ifadeleri yaşadıkları zorunlu göçün psikolojik etkilerini göstermektedir. Görselde bireylerin hareketlilik hali ile göç temsili kuvvetlendirilmeye çalışılmıştır Görseldeki çocuk temsili için kız çocuğu esas alınmıştır. Kız çocuğunun yüz ifadesinin üzgün olduğu görülmektedir. Öne eğik başı ve üzgün yüz ifadesi ile çocuğun kırılabilirliği ön plana çıkarılmıştır. Savaştan en çok etkilenen pasif mağdur olarak konumlandırılmıştır. Görselin sol alt kısmında videodaki diğer görsellerde olduğu gibi mavi zemin üzerinde beyaz karakterlerle yazılmış bir metin bulunmaktadır. Metin

“insan onuru/human dignity” şeklindedir. Metin, mültecilerin karşılaştıkları hak ihlallerine vurgu yapmaktadır.

Şekil 3.26: SGDD-ASAM’ın Instagram hesabında paylaşılan bir videodan çocuk görseli

Kaynak: SGDD-ASAM, Instagram hesabı, 18 Aralık 2021

Görselde 0-6 yaş aralığında bir bebek ve yanında annesi olduğu düşünülen bir kadın bulunmaktadır. Bebek mavi bir hırka giyinmiş ve mavi bir battaniyeye sarılmış şekilde annesinin kucağında görüntülenmiştir. Kadın renkli başörtüsünün üzerine pembe bir şapka ve siyah beyaz çizgili bir atkı ile soğuktan korunmaya çalışarak bir yöne doğru yürüdükleri görünmektedir. Kadın ve bebeğin arkasında aynı yöne yürüyen diğer kişiler siyah beyaz fon üzerindedirler. Görseldeki öğelerden fotoğrafın dış mekanda ve soğuk bir hava koşulunda çekildiği anlaşılmaktadır.

Yananlam açısından bakıldığında masumiyeti ön plana çıkarmak için bir bebeğin özne olarak kullanıldığını görmekteyiz. Annesinin kucağında fotoğraflanan çocuğun, yetişkine bağımlı ve pasif temsili karşımıza çıkmaktadır. Yine göç temsilini kuvvetlendirmek için hareketlilik halinde endişe ile belirsiz bir yöne gittikleri görülmektedir. Ayrıca anne ve çocuğun yetişkin bir erkek olmadan fotoğraflanması erkek bireylerin savaşta kaybedilmiş ve savaştan ötürü

ailelerin parçalanmış olabileceği ihtimalini taşımaktadır (Kaymak & Coşkun, 2022). Anne ve bebeğin yüzündeki donuk ifade çaresizliği temsil etmektedir. İzleyicide acıma duygularını tetiklemekte ve kadın ve çocukların savaşın ve zorunlu göçün savunmasız mağdurları oldukları düşüncesinden hareketle savaş karşıtı mesaj barındırmaktadır. Fotoğrafın sol alt köşesinde mavi zemin üzerinde “insan hakkı/human right” metni bulunmaktadır. Bu metin ile mültecilerin karşılaştıkları hak ihlallerine vurgu yapılmıştır.

Şekil 3.27: SGDD-ASAM’ın Instagram hesabında paylaşılan bir videodan çocuk görseli

Kaynak: SGDD-ASAM, Instagram hesabı, 18 Aralık 2021

Görselde farklı dillerde karton parçalar üzerinde “8 Mart” yazılı pankartları tutan kadınlar ve bir kız çocuğu bulunmaktadır. Görselin 8 Mart Dünya Kadınlar Günü için yapılmış bir eylemin fotoğrafı olduğu anlaşılmaktadır. Görselde bu tez kapsamında kız çocuğunun temsili ele alınacaktır. Çocuğun elindeki kartonda “8 March” yazılı olduğu görülüyor. Bir kadının omuzlarında fotoğraflanan bu kız çocuğunun, kırmızı bir bot ve pantolon giydiği görülüyor. Kız çocuğunun 0-6 yaş arası olduğu tahmin edilmektedir. Yüzü kameraya dönük ve gülümseyerek eyleme sözlü olarak katılırken fotoğraflanmıştır. Çocuk ile ilgili herhangi bir kişisel bilgi bulunmamaktadır. Fotoğraf dış mekanda, sokakta çekilmiştir. Fotoğrafın sol alt köşesinde mavi zemin üzerine beyaz karakterlerle “saygı/respect” yazılmıştır.

Yananlam açısından bakıldığında görselde aktif rolde bir kız çocuğu ön plandadır. Fakat medyadaki çoğu aktif çocuk görselinde olduğu gibi bu görselde de gerçek bir eylemlilik halinden bahsetmek pek mümkün değildir. Erbay (2016), gerçek ve anlamlı katılımın kendisini etkileyen ve ilgilendiren konularda, özgürce fikrini belirtmesi, bilgilendirilmesi, karar alması ve harekete geçmesi gibi unsurları içermesi gerekmektedir (akt. Kahraman, 2020). Bu noktada bu tarz görsellerde gerçek bir aktif çocuk temsilinden bahsedemeyiz.

Gülümserken çekilmiş bu fotoğraf ile gülen ve sevimliliği ile ön planda olduğu görülen şirin bir çocuk temsili sunulmaktadır. UNICEF (2007), haberlere cazibe katmak amacıyla medyada çocukların genellikle mağdur veya yetişkinlerin “şirin” uzantıları olarak sunulduğunu belirtmiştir. Görselde kız çocuğunun kadınların Kadınlar Günü’ndeki eylemlilik haline elindeki pankart ile bir yetişkinin omzunda katılım sağladığı görülmektedir ve bu temsil UNICEF’in medyada kalıplaşmış yetişkinlerin şirin uzantısı çocuklar görüşüyle örtüşmektedir. Fakat bu tarz temsiller onlarla ilgili sınırlı ve yalancı bir izlenim oluşturmaktadır. Bu sebeple gerçek anlamda aktif bir katılımdan söz etmek imkansızdır.

Yukarıda Şekil 3.22’den Şekil 3.27’ye kadar olan görseller, SGDD-ASAM’ın 18 Aralık Uluslararası Göçmenler Günü’nde paylaştığı bir videodan çekilmiştir. Uluslararası Göçmenler Günü’ne özel göçmenlik ile ilgili bilgilere ve çarpıcı fotoğraflara yer verilirken bu videonun tamamında bulunan metin “281 Milyon Göçmen”, “90 milyon zorla yerinden edilen insan”, “30 milyon mülteci”, “4,2 milyon sığınmacı” bilgilerinin ardından “dünyadaki her 28 kişiden biri göçmen” şeklindedir. Devam eden görsellerde sırası ile “yaşam hakkı”, “insanlık onuru”, “insan hakkı”, “eşit bir gelecek”, “dayanışma”, “saygı” başlıkları yer almaktadır. Paylaşılan görsellerin hepsinde 0-6 yaş aralığında çocuklar ve yetişkinlerin olduğu göç fotoğrafları bulunmaktadır. Videonun bitişindeki son görselde “Uluslararası Göçmenler Günü” metni ve derneğin logosu bulunmaktadır. Videodaki tüm metinler İngilizce çevirisi ile birlikte paylaşılmıştır.

3.1.2. Görsellerdeki Çocuk Temsillerinin Temalar Çerçevesinde İncelenmesi

Yukarıda yer alan 27 görsel düzenlem ve yananlam düzeyinde incelenirken belirli temalar ön plana çıkmıştır. Bu temalar, daha önce analiz bölümünde de belirtildiği üzere çocukların yaş grubu, cinsiyeti, içinde buldukları mekan, çocuğun rolü ve yüzlerinin diğer kişisel bilgilerin paylaşılıp paylaşılmadığı şeklindedir. Bu temalar alt kodlar oluşturularak görsellerde yer verilen unsurlar esas alınarak incelenmiştir. Lutz ve Collins (2004), bir fotoğraftaki malzeme

zenginliğini az sayıda koda indirgemenin, ilk bakışta görülemeyecek detayların keşfedilmesini sağladığını ve buna olarak fotoğrafın ne dediği ve ne yaptığı ile ilgili bilinçli seçimlerin önünü açtığını belirtir. Bu bölümde, görsellerde yer alan temalar çerçevesinde oluşturulan kodlar tüm görseller esas alınarak incelenmiş ve temsiller açığa çıkarılmıştır. Çocuğun yaşına bakılırken “0-6 yaş”, “7-12 yaş” ve “13 yaş ve üzeri”; cinsiyete bakılırken “kız” ve “erkek”; içinde buldukları mekanı “iç mekan”, “dış mekan”; çocuğun rolü için “aktif” ve “pasif” şeklinde; son olarak yüzlerinin ve başka kişisel bilgilerin paylaşılıp paylaşılmadığı ile ilgili alt kodlar oluşturularak görseller bu kodlara göre incelenmiştir. Bu araştırma her ne kadar niceliksel bir yönteme dayanmasa da temaların içinde belirli unsurlara daha fazla yer verildiği görülmüş ve bu bölümde ayrıntılı olarak aktarılmıştır.

3.1.2.1. Görsellerde Yaş İfadesi Kullanımı

İncelenen 27 görselde ilk tema çocukların yaş aralığıdır. Temsiller açığa çıkarılırken görsellerde yer alan yaş ifadelerini incelemek çocukların hangi konumlarda temsil edildikleri ile ilgili ipuçları vermektedir. Brauman (1992), politik, sosyal ve duygusal olarak olarak yürek burkan meselelerde çocukların nesne konumunda kullanılmasının giderek arttığını belirtir. Bu konuyu ele alırken kültürel bir gerekliliğin varlığından bahseder: “kurban statüsünün saflığı”. Bu kültürel gereklilik içinde kurbanlar masum, kurtarıcılar kahraman ve engel olanlar haindir. Moeller’in (2002) masumiyet hiyerarşisine bakıldığında kurbanların masumluluğu yaşları küçüldükçe artmaktadır. Bu sebeple, hiyerarşi en tepeden bebeklerle başlar ve ardından 12 yaşına kadar olan çocuklar, hamileler, genç kızlar, yaşlı kadınlar, diğer tüm kadınlar, genç erkekler ve diğer erkekler bu listenin devamını oluşturur. Mülteci çocuklar özelinde incelendiğinde en temel belgelerden 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi’ne göre göç hareketliliğini gerçekleştirmiş 0-18 yaş aralığındaki her birey “mülteci çocuk” olarak tanımlanır. Araştırma kapsamında incelenen görsellere baktığımızda dikkat çekici bir biçimde 0-6 yaş aralığındaki çocuklara görsellerde daha fazla yer verildiği görülmüştür. 7-12 yaş arası çocuklarda medyada az da olsa yer bulabilirken, 13 yaş ve üzeri mülteci çocuklara bu görsellerde neredeyse hiç yer verilmediği görülmüştür. Medyada çocuk temsiline bakarken yaş temasını ele alan çalışmalarda erken yaş dönemindeki çocuklar daha masum oldukları için izleyicide duygu uyandırdığı ve medyada daha fazla yer aldıkları yönündedir. Yukarıdaki 27 görsel incelenirken yaş meselesine bu açıdan bakıldığında sivil toplum kuruluşlarının daha çok yardım temelli yaklaşım benimsedikleri görülmektedir.

3.1.2.2. Görsellerde Cinsiyet İfadesi Kullanımı

İncelenen görsellerde ikinci tema olarak herhangi bir cinsiyet vurgusu olup olmadığına bakılmıştır. Çocuk odaklı medya çalışmaları incelendiğinde kız çocuklarının erkek çocuklarına oranla medyada daha fazla yer aldığı görülmüştür. Moeller'in (2002) masumiyet hiyerarşisine bakıldığında kız çocukları erkek çocuklarına nazaran daha tepede olduğu görülmüştür. Benzer şekilde, Ali, James & Vultee (2013) sivil toplum örgütlerinin medya çalışmalarında kız çocuk görsellerinin erkek çocuk görsellerine nazaran daha fazla duygu uyandırması nedeniyle yardım kampanyalarında daha fazla yer verdiğini belirtmiştir. Zarzycka (2016) da, bu tarz görsellerde kız çocuklarının görsellerine daha çok yer verilmesini izleyicide koruma içgüdüğü ile babalık duygusu, hak sahibi bir kimlik motivasyonu uyandırdığı şeklinde yorumlamaktadır. Bu araştırma kapsamında incelenen 27 görselde kız çocuklarının erkek çocuklarına oranla daha fazla yer verildiği görülmüştür. Kız çocuklarının daha masum ve korunmaya muhtaç kalıp yargılarından beslenen sorunlu temsilleri medyada kız çocukları ile ilgili pasif temsiller sunmakta ve erkek çocukların da yeterli yer bulamamasına neden olmaktadır. Medyada çocuk temsili cinsiyet açısından değerlendiren çalışmalar kız çocuklarının daha masum ve korunmaya muhtaç temsiller taşımasından ötürü daha fazla yer aldıkları ortak çıkarımını yapmaktadır. Sivil toplum kuruluşlarının kız çocuklarının görselleri aracılığı ile daha korunmaya muhtaç ve pasif temsiller kullanması yardım temelli yaklaşım benimsediklerini göstermektedir.

3.1.2.3. Görsellerde Mekan Bilgisi Kullanımı

Görsellerdeki mekan bilgisi üçüncü tema olarak incelenmiştir. Görsellerde ağırlıklı olarak dış mekan tercih edilmesi çocuklarla ilgili üretilen temsillerde karmaşık ama önemli bir detay olarak karşımıza çıkmaktadır. Alankuş (2012), çocukluk kavramının modern düşünce içinde almış olduğu biçimi incelediğinde Habermas'ın çocukluk ile ilgili çizdiği sınırları esas alarak çocuğun kamusal alandan kovularak özel alana gönderilmeye çalışıldığının altını çizer. Çocukların kamusal alandan itilerek özel alana bağımlılığını vurgulayan bu çocukluk anlayışı STK'ların ürettikleri çocuk temsilleriyle ters düşmektedir. Araştırma kapsamında incelenen görsellerde çocukların çoğunlukla dış mekanda fotoğraflanması bu çocukluk anlayışını ezerek yeni ve sorunlu başka temsillere işaret etmektedir. UNICEF (2007), Türkiye'de yapılan araştırma bulgularına yer verdiği çalışmada çocuklarla ilgili kalıp yargılardan birinin "tehdit unsuru çocuklar" olarak öne çıktığını belirtmiştir. Bu çocuk temsilleri, sokaklarda olan, yaşamını sokakta sürdüren ve çalışan çocuklar olarak sunularak onları kriminalize etmektedir.

Mülteci çocuklar hakkındaki bu olumsuz bilgi ve yargılar, yeni söylemlerin önünü açarak kalıp yargılar üretiyor ve onların toplumdan dışlanmalarında etkili oluyor (Koman & Özkan, 2018). İç mekanda çekilen görseller incelendiğinde ise büyük çoğunluğunun sivil toplum kuruluşlarının mülteci çocuklarla çalışmalarını yürüttükleri alanlar oldukları görülmektedir. Taş, Sümer ve Taş (2022), görsellerde mekan olarak yardım merkezi ya da yardım kamplarının kullanılmasının “yardım götürme” söyleminin bir parçası olduğunu öne sürmektedir.

3.1.2.4. Çocukların Rolü

İncelenen görsellerdeki çocuğun rolü dördüncü tema olarak incelenmiştir. BM Çocuk Hakları Komitesi, medyanın çocukların görüşlerini ifade etme olanağı sunabildiği için önemli rolleri olduğunun altını çizerek medyada çocukların daha fazla seslerinin duyulması gerektiğini belirtiyor. Çocuğun medyada aktif temsili, medyaya katılımı onun kamusal yaşama katılımı anlamına geliyor. Böylelikle, çocuğa ve çocukluğa dair yer edinmiş kalıp yargıların dönüşerek çocuğun olumlu temsillerle öne çıkmaları sağlanabilir. Fakat Türkiye’de çocuklara bu olanağın yeterince tanınmadığı, medyada aktif şekilde yer alamadıkları görülmüştür. Çocukların genel olarak pasif izleyici ya da haber nesnesi olarak kaldıkları görülmüştür (Koman & Özkan, 2018) Moore (2000), yardım kampanyalarındaki çocuk numunelerinde pasif, bağımlı ve masum temsillerinin daha çok koruma duygusu uyandırdığını belirtmiştir. Bu çabaların özellikle çocuklar mülteci olduğunda daha çok açığa çıktığını söyler. Araştırma kapsamında incelenen görsellerin çoğunda dikkat çekici bir biçimde pasif çocuk temsiline yer verildiği görülmüştür. Çocukların aktif temsiline yer verilen görsellerde ise görsellerin tamamında aktif bir katılımdan söz etmek neredeyse imkansızdır. Roger Hart (1992), çocukların katılımının anlamak üzere “katılım basamağı” adlı bir model geliştirmiştir. Bu model sekiz farklı basamaktan oluşmaktadır. Gerçek bir katılımın olmadığı birinci basamaktan başlayarak karar alıcı çocuklar olan sekizinci basamağa kadar aşamalı katılım uygulamalarını göstermektedir. Bu modelin ikinci basamağını “dekor olarak gençler” basamağı oluşturur ve bizim bu çalışmada aktif olarak gördüğümüz sınıf ortamlarında öğrenen çocuk, Dünya Kadınlar Günü’nde eylemlilik halindeki çocuk temsilleri ne yazık ki ikinci basamakta dekor olarak kalmakta ve gerçek bir katılımdan bahsetmeyi imkansız kılmaktadır. Erbay (2016), çocuğun gerçek ve anlamlı katılımının ancak kendisini ilgilendiren konularda fikrini özgürce belirtmesi, kendine danışılması, karar alması ve eylemlilik haline geçmesi gibi adımları kapsadığını belirtir (akt. Kahraman, 2020). Bu durumu mülteci çocuklar özelinde düşündüğümüzde, çocuklar ailelerin göç kararı almasında önemli bir motivasyon kaynağı sürecin aktif özneleridir. Çünkü aileler onlara daha iyi bir yaşam sunabilmek için daha güvenli yerlere göç etme kararı almaktadırlar (Şentörengil, 2017).

UNHCR (2020), dünya genelindeki 82 milyon mültecinin %40'ından fazlasının çocuklardan oluştuğunu belirtmiştir. Bu durumda, çocuklar ailelerin yanında göçe sürüklenen pasif katılımcılar değil, aktif öznelerdir demek mümkündür. Bu nedenle, çocukların göç ve sonrasında onları ilgilendiren konularda medyada aktif özneler olarak mı yoksa pasif, korunmaya muhtaç nesnelere olarak yer almaları önemli bir konudur.

3.1.2.5. Çocukların Yüzlerinin ve Kişisel Bilgilerinin Kullanımı

Çocukların yüzlerinin gösterilmesi ve kişisel bilgilerinin kullanımı beşinci tema olarak incelenmiştir. Birçok ulusal ve uluslararası yayın ve gazetecilik ilkelerinde ve çocuk hakları üzerine çalışan örgütlerin oluşturduğu medya içerikli klavuzlarda çocuğun yüksek yararının korunmasının savunuculuk, hakların korunması ve yaygınlaştırılması dahil her amacın üstünde ve öncelikli olduğunun altını çizer (UNICEF, 2007). Çünkü çocuğun kişisel bilgilerinin ve görüntülerinin medyada kullanımı onun marjinalleşmesine ve yaşı, cinsiyeti, etnik, dini ya da ulusal kimliği doğrultusunda kalıp yargılar üretilmesi sonucunu doğurabilmektedir. Bu noktada çocuklar medyada yer alırken çocuklara ilişkin damgalayıcı, onurlarını zedeleyici, kişisel ve aile mahremiyetlerine tecavüz sayılabilecek imge ve ifadelerden korunmalıdır (Tosun, 2012). Mülteci çocuklar özelinde bakıldığında Türkiye medyasında mülteciler “öteki” olarak işaretlenmekte ve varlıkları bir sorun olarak görülmektedir (Hrant Dink Vakfı, 2018). Mülteci çocukların yüzlerinin ve kişisel bilgilerinin kamuoyu ile açıkça paylaşılması onlarla ilgili üretilen kalıp yargıları beslerken aynı zamanda BM ÇHS'nin 16. maddesinde yer verilen çocuğun özel yaşam, aile yaşamı veya haberleşmeye, onur ve itibarına karşı müdahaleye karşı korunması ile ters düşmektedir. 17. madde, medyanın çocuğun refahını desteklenmekten sorumlu olduğunu ifade eder. Araştırma kapsamında incelenen görsellerin çoğunda çocukların yüzlerinin açıkça paylaşıldığı görülmektedir. Ayrıca kişisel bilgilerinin paylaşılması ile ilgili görseller incelendiğinde fotoğrafların az da olsa bir kısmında bu durumu ihlal ettikleri görülmüştür.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Medyada temsil kavramı, sembolik ve retorik açıdan olmak üzere medya içeriklerinin doğrudan veya dolaylı tüm boyutlarını kapsamaktadır (UNICEF, 2007). Medyada kullanılan görseller üzerinden değerlendirildiğinde görsellerde yer alan unsurların ilk anlamı (denotasyon) dışında ikinci bir anlamı (konotasyon) bulunmaktadır ve bu anlamlar toplumsal sembollerle beraber düşünüldüğünde temsiller açığa çıkmaktadır. Çocuğun medya ile ilişkisi bağlamında bu yan anlamlar içeriklerin sunulduğu toplumun çocuğa ve çocukluğa ilişkin algıları, toplumdaki yerini ve önemini yansıttığı gibi çocuk ve çocukluğa karşı olan tutum ve davranış pratiklerinin yönlendirilmesinde de etkilidir. Bu alandaki çalışmalara bakıldığında, çocukların medyada yetişkinlerle eşit oranda yer almadıklarını (Tosun, 2012), yer aldıklarında ise genelde belirli kalıp yargılar etrafında sorunlu temsillerle ve olumsuz olaylarla gündemde oldukları görülmüştür (Alankuş, 2012). Medya ve temsil kavramını mülteci çocuklar özelinde inceleyen mevcut çalışmalara bakıldığında ise genelde göç süreci, yoksulluk, mağduriyet, hak ihlalleri gibi temaların etrafında mağdur, yardıma muhtaç ve edilgen konumlarda temsil edildikleri görülmüştür (Ardıç Çobaner, 2015; Şen, 2017). Bu kalıp yargılara dayalı, mağduriyet yaratan sorunlu temsiller ne yazık ki ön yargıların güçlenerek uyum süreçlerinin olumsuz etkilenmesine, sorunlarının çözüm bulmadan sıradanlaşmasına ve gençler için rol model oluşturarak onların kendi yaşamlarındaki tutum ve beklentileri etkilemesine yol açmaktadır.

Sivil alan, çocukların uğradıkları hak ihlallerinin önüne geçmek ve çocuklar için yeni bir söylem üretmek için hareket alanı açmaktadır. Daha çok hak temelli bir örgütlenmeyi esas alan bu düşünceye göre, sivil toplum kuruluşları ve medyanın açtığı hareket alanında, çocukların içinde buldukları koşulları iyileştirmek ve daha iyi bir dünya için topluluklar mobilize edebilirler. Zarzycka (2016), STK'ların medya girişimlerinde ekonomik eşitsizlik, hastalık, kıtlık ve savaş gibi konularda birincil göstergelerinin çocuklar olduğu ve bu meseleleri çevreleyen söylemde çocukların kırılabilirlik, bağımlılık ve masumiyeti temsil ettiğini belirtmiştir. Sivil toplum kuruluşları her ne kadar bu alanda hak temelli çalıştıklarını söylese de medya çalışmaları incelediğinde hak temelli perspektiften uzak, daha çok yardım temelli bir yaklaşım içinde oldukları görülmüştür. Bu konuda ilgili literatür incelendiğinde, mültecilerin temsiline yönelik çalışmalar bulunmakta fakat çocuk mülteciler alanında temsil çalışmalarının yetersiz olduğu görülmüştür. Yapılan temsil çalışmalarında ise artık kullanım kolaylığından ötürü daha geniş kitlelere hızlı bir biçimde ulaşan sosyal medya üzerinden bir çalışmaya rastlanmamıştır. Özellikle mülteci çocuklarla çalışan sivil toplum kuruluşlarının sosyal

medyada yaptıkları paylaşımlarında yer verdikleri mülteci çocuk temsillerini açığa çıkaracak çalışmanın olmadığı ve tüm medya araçlarında yer edinen bağımlı, kırılğan ve masum mülteci çocuk temsilini tersine çevirecek ve olumlu bir temsil oluşturmalarını destekleyecek çalışmaların yetersiz olduğu görülmüştür. Çalışmanın bu açıdan literatürdeki eksikliği giderme ve alana katkı sunma noktasında önemli olduğu düşünülmektedir.

Mülteci çocuklara yönelik faaliyet yürüten sivil toplum kuruluşlarının, iletişim faaliyetlerinde kullandıkları mülteci çocuk temsillerinin irdelenmesine ve bu temsilleri çocuk hakları perspektifinden değerlendirilmesine odaklanan bu çalışma kapsamında Türkiye’de bu alanda çalışan STK’lardan Hayata Destek Derneği, SGDD-ASAM, Türk Kızılay, Save the Children ve UNICEF’in iletişim faaliyetlerini en aktif yürüttüğü sosyal medya mecralarından Instagram üzerinden belirli günlerde paylaştıkları fotoğraf ve videolardan çekilen 27 görsel incelenmiştir. Çalışma kapsamında seçilen 27 görsel ürettikleri çocuk temsillerini açığa çıkarmak için bir niteliksel araştırma yöntemi olan göstergebilimsel analiz yöntemi çerçevesinde değerlendirilmiştir. Görsellerdeki temsiller, Barthes’in (1968) anlamın inşasını açığa çıkarırken ele aldığı düzanlam ve yananlam düzeylerinde belirli temalar çerçevesinde incelenerek açığa çıkarılmaya çalışılmış ve çocuk hakları perspektifinden değerlendirilmiştir.

Bu çalışmanın sonunda, mülteci çocuklarla çalışan sivil toplum kuruluşları hak temelli çalışmalar yürüttüklerini söylemelerine rağmen açığa çıkarılan temsillerde hak temelli yaklaşımdan çok ağırlıklı olarak yardım temelli yaklaşımı benimsedikleri görülmüştür. Hak temelli yaklaşım çocukları yardım, hizmet ve destek almayı hak eden değil yardım, hizmet ve destek görme hakkına sahip olanlar olarak görür (Gündem Çocuk, 2009). Bu sebeple, sivil toplum kuruluşlarının çocukları aktif birer özne olarak gören, çalışmalarını hak temelli perspektifle çocuk haklarını esas alarak düzenleyen bakış açısını geliştirmeye ihtiyaçları olduğu gözlenmiş ve bu ihtiyacın iletişim faaliyetlerine de yansıdığı görülmüştür. Bu ihtiyaçların belirlenmesinde Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi esas alınmıştır. Sözleşme çocukları doğrudan ya da dolaylı olarak ilgilendiren bütün etkinliklerde çocuğun yüksek yararının korunmasının temel alınmasını söyler. Bu sebeple, ilgili tüm resmi ve özel kurum ve kuruluşlar ve sivil toplum kuruluşları çocuğun yüksek yararını gözeterek faaliyetlerini sürdürmeleri gerekmektedir. Bu yaklaşımı gözetirken çocuğun yaşam ve gelişimi, ayırım görmemesi ve katılımı da gözetmek gerekmektedir. Bu yaklaşım, BM ÇHS’nin dört temel ilkesi olan ayırım gözetmeme hakkı (madde 2), çocuğun yüksek yararı (madde 3), katılım hakkı (madde 12) ve yaşama, hayatta kalma ve gelişme hakkının (madde 6) korunmasını hedefler.

Çünkü bu hakların gözetilmesi sözleşmede yer alan diğer hakların gerçekleşebilmesi için temel ilkeleri oluşturmaktadır. Bulgular bölümünde yer alan görseller incelendiğinde, BM ÇHS'nde yer alan bu dört temel ilke ile ters düşen uygulamalara yer verildiği gözlenmiştir. Aşağıda BM ÇHS'nin dört temel ilkesi açıklanarak araştırmadaki bulgular bu ilkeler temel alınarak değerlendirilmiştir.

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin ikinci maddesi çocuk haklarının istisnasız tüm çocuklar için geçerli olduğunun altını çizer. Sözleşmeye taraf olan devletler, çocuğun fiziksel özellikleri, inancı, ana dili, cinsiyeti ya da başka bir özelliğinden ötürü ayrımcılık görmesinden korunmasına karşı haklarını tanır ve korumayı taahhüt eder. Tüm çocukların haklar ve özgürlüklerden eşit bir biçimde sahip olmalarını ve eşit bir biçimde faydalanmalarını gözetilen bu hak, Türkiye tarafından tanınsa da ne yazık ki tam olarak uygulanmamaktadır. Engelli çocuklar, kızlar, mülteciler, iç göçe zorlanan çocuklar vd.'ne yönelik ayrımcılığın önlenmesi konusunda yeterli uygulamalar ne yazık ki bulunmamaktadır (Gündem Çocuk, 2009). Bu çalışma kapsamında hak odaklı çalışmalar yürüten STK'ların medyadaki mülteci çocuk temsilleri incelendiğinde ayırım gözetmeme ilkesi ile çelişen bulgulara rastlanmıştır.

İncelenen görsellerde cinsiyet dağılımına bakıldığında, kız çocuklarının erkek çocuklarına nazaran daha fazla yer alması çocuklar arasında ayrımcı bir tutum sergilendiğini göstermektedir. Ali, James & Vultee (2013), STK'ların yardım kampanyalarında kız çocuk görsellerine daha fazla yer verilmesini, izleyicide daha fazla duygu uyandırdığı için kullanıldığını öne sürmüştür. Bu açıdan bakıldığında, STK'ların hak temelli faaliyetler yerine daha çok yardım temelli bakış açısı benimseyerek çocukları nesne olarak gören finansal kaynak yaratma amacıyla kullanıldığını göstermektedir. STK'ların bu tarz cinsiyete dayalı ayrımcılık içeren yaklaşımları çocukların sorunlarına çözüm bulmak yerine yeni hak ihlallerini doğurmaktadır. Bunun yanında, çocukların yaş bilgilerinin kullanımı ile ilgili bulgular STK'ların çocukların görsellerini kullanırken amaçlarına hizmet eden ayrımcı bir tutum sergilediklerini göstermektedir. Uluslararası literatür ve sözleşmelerde mülteci çocuk kavramı tanımlanırken 0-18 yaş aralığı esas alınırken STK'ların iletişim çalışmalarında yer verdikleri mülteci çocuk temsillerinin daha çok erken çocukluk döneminde yoğunlaştığı görülmektedir. Tek bir çocuğun ön planda olduğu görsellere bakıldığında neredeyse tamamında 12 yaşa kadar olan çocuklara yer verildiği görülmüştür. Moeller (2002)'in masumiyet hiyerarşisine göre ilk iki sırada bebekler ve 12 yaşa kadar olan çocuklar bulunmaktadır. Listenin devamında bulunan 13 yaş ve üzeri temsillerin yeterli duyguyu uyandıracak kadar masum ve kırılğan olmadıkları

için daha az yer verildiği görüşü çalışmada saptanan yaş temelli ayrımcılık bulguları ile örtüşmektedir. Mülteci çocukların bu şekilde masum ve kırılğan temsilleri korunmaya muhtaç ve pasif çocuk temsilini öne çıkararak onlarla ilgili kalıp yargıların pekiştirilmesinin önünü açmaktadır. Son olarak, görsellerde çocuklar ile birlikte yer alan diğer unsurlar dikkate alındığında, çocuğun dini, dili, ırkı ile ilgili bilgilerin bulunması, çocuğun gerçek hayatta ayrımcı söylemlerle karşılaşması ihtimalini taşımaktadır.

Sözleşmenin bir diğer temel ilkesi Madde 3, çocuklarla ilgili her türlü faaliyette çocuğun yüksek yararının temel düşünce olması gerektiğini vurgular. Bu ilkeye göre çocuğun korunması toplumun her düzeyinde, başta kamu idareleri ardından tüm resmi, özel ve sivil toplum örgütleri, aileler ve diğer tüm bireyler çocuğun yüksek yararının korunmasını sağlayarak daha ileriye götürüp geliştirme sorumluluğuna sahiptirler. Çocuk merkezli bir yaklaşımı esas alan bu madde, çocuğun hak ettiği yaşamı sürdürmesi ve yaşamını olumsuz etkileyebilecek olası bir tehlike ile karşı karşıya kalmasını engellemek amacıyla alınacak önlem ve savunuculuk çalışmalarını kapsar. Savunuculuk faaliyetlerinin en etkin aktörlerinden sivil toplum kuruluşlarının bu çalışma kapsamında incelediğimiz medyadaki mülteci çocukları temsil faaliyetleri incelendiğinde çocuğun yüksek yararının korunması ilkesi ile çelişen bulgulara rastlanmıştır. Görsellerin büyük bir çoğunluğunda çocukların yüzlerinin açıkça paylaşıldığı görülmüştür. Çocukların fotoğraflarının açıkça kamuoyunun erişimine açarak çocukların unutulma hakkı, özel hayatın gizliliği hakkı, onur ve itibarının korunması gibi konuların görmezden gelindiği gösterir. Ayrıca, görsellerin bazılarında çocuklarla ilgili isim, soy isim, yaşadıkları yer gibi kişisel bilgilerin bulunduğu görülmüştür. İleride yetişkin bireyler olacakları düşünüldüğünde gizlilik hakkı için tehdit olabileceği gibi ilerleyen süreçlerde bu fotoğraf ve bilgilerin kötüye kullanım ihtimali, itibar ve onur zedeleyici bir senaryoya dönüşebilir. STK'ların bu fotoğrafları açıkça paylaşmalarındaki motivasyonlarının bağış toplama, toplanan bağışların amacına uygun kullanıldığını gösterme vb. durumlar olduğu görülmektedir ama bunların hiçbiri çocuğun yüksek yararının önüne geçmemelidir. Birçok ulusal ve uluslararası medya kuruluşları ve çeşitli örgütler, her çocuğun yüksek yararının, çocuk hakları konusunda savunuculuk ve hakların tanıtılması ve yaygınlaştırılması gibi faaliyetler de dahil her şeyin üzerinde korunması gerektiğini belirtir. Fakat bu ve benzer temsil çalışmaları incelendiğinde bu hakların korunması ile ilgili oluşturulan ilkelerin yalnızca kağıt üzerinde kaldıkları görülmüştür.

Sözleşmenin altıncı maddesi çocuğun yaşama, hayatta kalma ve gelişim hakkını içerir. Yaşama hakkı tüm diğer haklarının kullanımı için temel oluşturan ve diğer hakların üstünde bir haktır. Bu maddeye göre tüm çocuklar yaşama hakkına sahiptir ve devletler çocuğun yaşama ve gelişim hakkını koruma yükümlülüğüne sahiptir. Yaşama hakkının yanı sıra çocukların gelişme ve hayatta kalmaları için gerekli olan azami çabanın gösterilmesi gerektiğinin altını çizer. Çocuğun fiziksel, bilişsel, sosyal ve psikolojik gelişimlerinin desteklenmesi ve çocuğun toplumda özgür bir birey olarak yaşamını sürdürmesini esas alır. Görsellere belirtilen hususlar çerçevesinde bakıldığında yer alan temsillerin yaşama ve gelişme hakları açısından sorunlu temsiller olduğu görülmektedir.

Öncelikle görsellerde çocukların buldukları mekana bakıldığında büyük çoğunluğunun dış mekan olarak kodlanan sokaklar veya çalıştıkları alanlarda fotoğraflandığı görülmüştür. Türkiye’de yapılan araştırmalar, çocuklarla ilgili kalıp yargılardan birinin “tehdit unsuru çocuklar” olduğunu göstermektedir (UNICEF, 2007). Bu çocuklar, sokaklarda olan, yaşamını sokakta sürdüren ve çalışan çocuklar olarak sunulurken birer tehdit unsuru gibi görülerek kriminalize edilmektedirler. Bu sorunlu temsiller mülteci çocuklarla ilgili kalıp yargıların pekiştirilerek toplumdan dışlanmasına sebep olmakta ve çocuğun yaşama ve gelişme hakkının önüne bariyer kurmaktadır. Buna ek olarak, mülteci çocuklarla ilgili öne çıkan mağdur, korunmaya muhtaç, pasif vb. temsiller çocuğun gelecekteki yaşamlarına dair tutum ve beklentilerini etkilemektedir. Benzer şekilde, mülteci çocuklar, çocuk işçiler, okul dışı kalmış çocuklarla ilgili durumun ciddiyetini yansıtabilmek için görsellerde rakamlara yer verildiği görülmüştür. Bu tarz rakamlarla birlikte çocukların sunulduğu görseller izleyici tarafından bir tehdit ve güvenlik sorunu olarak görülerek mülteci çocukların yaşama, hayatta kalma ve gelişme hakları açısından engeller oluşturabilmektedir.

Sözleşmenin temel ilkelerinden Madde 12 katılım hakkı, her çocuğun kendisini ilgilendiren herhangi bir konu ya da işlem sırasında kendini ifade etme, görüşlerinin dikkate alınmasını isteme ve katılma hakkına sahiptir. Katılım hakkı, kamu yaşamının bir parçası olmak şeklinde tanımlanır ve çocukların karar verme süreçlerinde etkili olmasının altını çizer. Bu ilkenin diğerlerinden farklı olarak yetişkinlerce tanınması önemlidir. Çünkü yetişkinler tarafından kurgulanmış dünyada çocuklar yeterince büyüyene kadar korunmaya ihtiyacı olan ve pasif kişiler olarak görülür ve bu durum katılım hakkının önüne geçen en büyük engeldir. Katılım hakkı çerçevesinde görseller incelendiğinde, katılımı ilgili sorunlu temsiller olduğu görülmektedir. Katılım hakkı her konuda çocuğun kendini ifade etmesi ve görüşlerinin dikkate

alınması gerektiğinin altını çizerken incelenen görsellerin yalnızca birkaç tanesinde çocuğun rolünün aktif olduğu görülmüştür. Fakat buradaki temsillerde de çocukların genellikle söz haklarının bulunmadığı, alınan kararlarda etkili olmadıkları sözde aktif rollerde temsillerine yer verilmiştir. Hart'ın (1992) gerçek bir katılım için oluşturduğu sekiz basamaktan oluşan katılım merdiveninde ne yazık ki sadece dekor basamağına kadar çıkabilmiştir. Görsellerde çocukların rolünün pasif olarak sunularak kırılğan, korunmaya muhtaç çocuk temsilleri ile daha çok bağış toplanmasının amaçlandığı görülmüş ve STK'ların kaynak geliştirme ihtiyacının çocukların katılım hakkının önüne geçtiği görülmüştür. Görsellerin yarısından fazlasında çocuklarla beraber bir ebeveyn ya da bakım veren yetişkinin fotoğraflarda yer aldıkları görülmüş ve bu da çocukların yetişkinlere ait ya da onların bir uzantısı olarak görüldüğü paternalist bakış açısını güçlendirmekte ve çocukların pasif konumlarının izleyicilerin gözünde pekiştirilmesine yol açmaktadır. Bu paternalist bakış açısını besleyen unsurlar, çocukların birer hak sahibi özne olarak görülmesinin önüne geçerek katılımlarını engellemektedir.

Mülteci çocuklara yönelik çalışmalar yürüten sivil toplum kuruluşlarının hak temelli yaklaşım benimseyerek, bu yaklaşımı çalışmaları ve iletişim faaliyetlerine yansıtmaları ile ilgili hem ilgili literatürden hem de bu çalışmanın sonuçlarından faydalanarak birçok öneri aktarılabilir. İlk olarak, görsellerde öne çıkan yardım temelli bakış açısı yerine hak temelli bakış açısının ön plana çıkarılmasından bahsedilebilir. Görsellerin çoğunda çocukların yardım alan ya da yardıma muhtaç konumlarda temsil edildikleri görülmüştür. Çocuklar yardım almaya muhtaç ve bu yardımları alan edilgen bir nesne değil, aksine bu destekleri almaya hakkı olan bireylerdir. STK'lar medyada hak temelli yaklaşım benimseyerek çocukları aktif birer özne olarak temsil etmeli ve haklarını talep eden temsillerle çocukları güçlendirmeli ve toplumdaki sorunlu mülteci çocuk algısının yeniden şekillenmesini desteklemelidirler. Ayrıca, yardım mekanizmaları içinde yetişkinlerce onlara sunulan yaşam koşullarını kabul eden pasif nesnelere yerine, bu yaşam koşullarını değiştirmek için düşüncelerini ifade eden, sürece dahil olan ve hakkını arayan aktif özneler olarak temsillerine yer vermelidirler. Bunu yaparken bağış toplama motivasyonu ile çocukların acınası fotoğrafları veya bağışların amacına uygun kullanıldığını gösteren fotoğrafları paylaşma konusunda da hassas olmaları gerekmektedir. Çünkü çocuklar STK'ların kaynak geliştirme süreçlerinin bir parçası ya da bu süreç içinde bir nesne değildir. Bağışların kullanıldığı alanları göstermek için çocukların görsellerini kullanmak yerine STK'lar arasında artık yavaş yavaş yaygınlaşan bütçelerin kamuya açık ve şeffaf biçimde paylaşılması daha faydalı olabilir.

Bir diğ er öneri ise STK'ların iletişim faaliyetlerinde çocukların yüzlerini açıkça paylaşmamak konusunda özenli olmalarıdır. Çocuğ un yüksek yararının korunması çerçevesinden bakıldığında çocuk yüzlerinin paylaşımının taşıdığı risklerin bu hak açısından ihlaller yaratabileceğini belirtmek gerekir. Eğ er yine de paylaşmak gerekiyorsa çocukların kişiliklerine zarar vermeyecek konumda temsillerle paylaşılmalıdır. Hem ileride bu fotoğ rafların karş ilarına çıkma ihtimali hem de sorunlu temsillerin hak ihlallerinin önünü açmasından ötürü bu konu elzemdir. Çünkü haklar ancak hak sahiplerinin güçlendirilmesi yolu ile tam olarak gerçekleşebilir. Benzer şekilde, çocuklarla ilgili isim, soy isim, yaşadıkları yer gibi kişisel bilgileri paylaşmayarak çocukların özel hayatının gizliliğine saygı duyduklarını göstermelidir. Ulusal ve uluslararası kuruluş ve örgütlerce medya ve çocuk hakları üzerine geliştirilen ilkeleri takip ederek mülteci çocukların yaşadıkları hak ihlallerinin önüne geçmeli ve bu noktada savunuculuk faaliyetlerini medya aracılığı ile sürdürerek diğ er kurumlara olumlu örnekler oluşturmalı ve devlete bu konuda sorumluluklarını hatırlatmaları gerekmektedir.

Son olarak, her ne kadar acıyı temsil eden fotoğ rafların kaynak geliştirme stratejilerine ek olarak izleyiciyi harekete geçireceği düşüncesi ile toplumsal değişme yaratacağına (Pollack 1977; akt. Gökta n, 2019) inanılsa da bu tarz görseller izleyicinin aşırı duygusal yük altında kalarak duyarsızlaşmasına da sebebiyet vermektedir. Moeller (1999), bu durumu “şefkat yorgunluğu” olarak karakterize etmektedir. Bu teze göre, acı çeken fotoğ raflar toplumsal değişim şöyle dursun izleyiciyi uyuşturarak harekete geçmesinin önüne geçer ve diğ erlerinin acısı için hiçbir şey yapılamayacağı düşüncesinin yerleşmesini sağlar (Taş, 2016). Bu tarz acıyı temsil eden görsellerin çok fazla kullanılması sonucu gücünü yitirmesi söz konusu olduğu için STK'ların bu görseller yerine çocuğ un haklarına erişimleri konusunda haklarını arayan öznel olarak temsillerine yer verilmesi, bu durumun önüne geçecek ve çocuklarla ilgili sorunlu algının değişmesini sağlayacaktır.

Bu çalış ma mülteci çocuklarla çalışan sivil toplum kuruluşlarının sosyal medyada belirli günlerde yaptıkları 27 görsel paylaşımı üzerinden göstergebilimsel analize dayalı bir çalış ma olup niteliksel bir çalışmadır ve Türkiye’de mülteci çocuklarla çalış malar yürüten STK'larla ilgili genel bir yorum yapmayı engellemektedir. Fakat geçmiş çalış malarla bakıldığında, mülteci çocuklarla çalışan sivil toplum çalış malarının sosyal medya üzerinden yürüttükleri iletişim faaliyetlerindeki çocuk temsillerini inceleyen herhangi bir çalış maya rastlanmamıştır. Bu sebeple bu tez çalış masının mülteci çocuklarla ilgili ileride gerçekleşecek medya çalış malarına katkı sağlayarak yön vereceği düşünölmektedir.

Bu araştırma sınırlılıkları olan bir araştırma değildir. Bu sınırlılıklar çerçevesinde mülteci çocuk temsilini açığa çıkarmak üzere 5 sivil toplum kuruluşunun sosyal medyadaki paylaşımlarından 27 görsel çekilerek niteliksel analiz yöntemi ile incelenmiştir. Bu çalışma kapsamında belirli günler belirlenmiş ve sadece bu günlerdeki görsellere 5 STK özelinde nitel analiz yöntemiyle bakılmıştır. Bu sebeple elde edilen bulgular genelleştirilebilir değildir. İlerleyen çalışmalarda temsili bir örneklem belirlenerek daha kapsamlı niceliksel bir araştırma yapılabilir. Ancak bu yolla sivil toplum kuruluşlarının sosyal medya çalışmalarındaki mülteci çocuk temsilini ele alan genel bir değerlendirme yapılabilir ve bu çalışmada keşfedilmemiş farklı mülteci çocuk temsilleri bulunabilir. Bu çalışmanın kısıtlı kaldığı bir diğer alan ise STK'ların ürettikleri söylemlerin incelenmemesidir. Görsellerde yer verilmeyen ama söylemlerde saklı temsiller söylem analizi yapılarak açığa çıkarılabilir. STK'ların ürettikleri temsillere söylem analizi yoluyla açığa çıkarılması da bu alana katkı sağlayacaktır. Ek olarak, STK'ların mülteci çocuk temsilleri sosyal medya üzerinden yaptıkları paylaşımlara ek kuruluşların çalışanları ile özellikle medyadan sorumluları ile mülakatlar yapılarak mülteci çocuklara karşı benimsedikleri bakış açısı üzerinden derinlemesine bir kavrayış sağlanabilir. Son olarak, bu çalışmada açığa çıkarılan yardım temelli bakış açısının bu coğrafyaya özgü bir bakış açısı olup olmadığını anlamak üzere dünya ve Türkiye'deki paylaşımlar karşılaştırmalı olarak incelenebilir.

REFERANSLAR:

Akbaş, E. (2019). Türk Yazılı Basınında Suriyeli Sığınmacı Çocuklar. Çocuk ve Medeniyet, 4(8), 159-172.

Alankuş, S. (2007). Çocuk Odaklı Habercilik. İstanbul: IPS İletişim Vakfı.

Alankuş, S. (2012). BİA ve Hak Haberciliği Eğitim Çalışmaları Üzerine. Çocuk Odaklı Habercilik içinde, ed. Sevda Alankuş (İstanbul: IPS İletişim Vakfı, 2012) s. 180-181

Ali, S. R. James, D. ve Vultee, F. (2013). Strike a pose: Comparing Associated Press and UNICEF visual representations of the children of Darfur. African Conflict and Peacebuilding Review, 3(1), 1-26.

Ardıç Çobaner, A. (2015). Çocuk hakları bağlamında Suriyeli mülteci çocukların haberlerde temsili. Marmara İletişim Dergisi, 24, 27-54.

Aries, P. (1962). *Centuries of childhood: A social history of family life*. (Translated by Robert Baldick) Erişim Adresi: https://monoskop.org/images/d/d0/Ari%C3%A8s_Philippe_Centuries_of_Childhood_A_Social_History_of_Family_Life_1962.pdf.

Artar, F. (2019). Suriyeli Mültecilerin Türkiye Medyasındaki Sınıfsal Temsili. Erişim Adresi: <https://dspace.ankara.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12575/68531/586869.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Atan, E. (2019). Medyada Suriyeli Çocukların Temsili: Hürriyet, Star ve Cumhuriyet Gazetesi Haber Örnekleri.

Barthes, R. (1968). *Elements of Semiology*. (Translated by: Annette Lavers and Colin Smith). Erişim Adresi: https://monoskop.org/images/2/2c/Barthes_Roland_Elements_of_Semiology_1977.pdf

Barthes, R. (1977). *Image, Music, Text* (Trans. Heath, S.). Fontana Press.

Brauman, R. (1992). When Suffering Makes a Good Story. In Populations in Danger, ed. François Jean & Médecins Sans Frontières. London.

Burman E (1994) “Innocents Abroad: Western Fantasies of Childhood and the Iconography of Emergencies,” Disasters 18, 3: 238-253.

Campbell, D. (2017). Açlığın ikonografisi. In Batchen G. et.al (Eds.), Fotoğrafın krizi: Vahşeti fotoğraflamak, (pp. 73-86). (A. Gökmen, Trans.).

Chandler, D. (2007). The Basics Semiotics. Routledge Publishing, London and New York. Erişim Adresi: <http://www.wayanswardhani.lecture.ub.ac.id/files/2013/09/Semiotics-the-Basics.pdf>

Croteau, D., Hoynes, W., Milan, S. (2012). Media / Society: Industries, Images, and Audiences. London: SAGE.

Çaha, Ö. (1998), “İdeolojik Kamusalın Sivil Kamusala Dönüşümü”, Doğu Batı Düşünce Dergisi, Sayı 5, Doğu-Batı Yayınları, Ankara, s.74-95.

Çoban Keneş, H. (2016). Metaforun Ayrımcı Hegemonyanın İnşasındaki Rolü: Suriyelilerin Haberleştirilmesinde Metafor Kullanımı, Gaziantep University Journal of Social Sciences, 15(2):253-280.

Günay, V. D. (2016). Göstergebilim ve Fotoğrafta Anlam, Kontrast Fotoğraf Dergisi, 50, 6-10.

Efe, İ. (2015). Türk Basımında Suriyeli Sığınmacılar , İstanbul: SETA yay. No: 57

Elkind, D. (2001). Değişen dünyada çocuk yetiştirme ve eğitim.

Erbay, E. (2016). Çocuk Hakları Bağlamında Çocuğun Değeri. E. Erbay (Ed.), Çocuk Katılımı (ss. 1-13). Ankara: Nobel.

Erdiller-yatmaz, Z. B. , Erdemir, E. & Erbil, F. (2018). Çocuk ve Çocukluk: Okulöncesi Öğretmen Adayları Anlatıyor . Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi , 6 (3) , 284-312 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/enad/issue/40655/490124>

- Erdoğan, M. (2000), Demokrasi, Laiklik. Resmi ideoloji, Liberte Yayınları. Ankara
- Fiske, J. (1982). İletişim Çalışmalarına Giriş, çev.: Süleyman İrvan, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- Göktan, M. Ç. (2019). Fotoğrafta Çocuk Temsili Üzerine Bir İnceleme. International Social Sciences Studies. Journal, 5(39): 3741-3759.
- Gündem Çocuk (2009). Türkiye çocuk politikası (çalıştay sonuçları). Ankara: Gündem Çocuk Derneği.
- Habermas, J. (1990). Kamusalın Yapısal Dönüşümü, Çeviren: Tanıl Bora-Mithat Sancar. İletişim Yayınları. İstanbul.
- Hall, S. (1997). Temsil: Kültürel Temsiller ve Anlamlandırma Uygulamaları, Çeviren: İdil Dündar. Pinhan Yayıncılık. İstanbul.
- Hart, R. (1992). Children's participation from tokenism to citizenship. Innocenti Essays. Erişim Adresi: https://www.unicef-irc.org/publications/pdf/childrens_participation.pdf
- Hayata Destek Derneği. (tarih yok). Hakkımızda. 1 Ekim 2022 tarihinde <https://www.hayatadestek.org/hakkimizda/> adresinden alınmıştır.
- Herman, E. S. ve Chomsky, N. (2012) Rızanın imalatı: kitle medyasının ekonomi politiği. Çev. E. Abadoğlu.
- Hrant Dink Vakfı. (2018). Medyada Suriyeli Mültecilere Yönelik Ayrımcılık, Yanlış Bilgilendirme ve Çarpıtma. Medyada Nefret Söylemi ve Ayrımcı Söylem 2017 Raporu içinde.
- İGAM. (2018). Medya 18 Aylık İzleme Raporu Ulusal ve Yerel Medyada Mülteci ve Göç Haberleri 01.06.2017-30.11.2018. İltica ve Göç Araştırmaları Merkezi, Gazeteciler Cemiyeti.

İnal, K. (2014). Çocuk ve demokrasi. İstanbul: Ayrıntı Yayınları

Jakobson, R. (1956). Two aspects of language and two types of aphasia disturbances, *Studies on Child Language and Aphasia*.

James, A. & Prout, A. (1990). Constructing and reconstructing childhood: New directions in the sociological study of childhood: Contemporary issues in the sociological study of childhood.

Kahraman, M. (2020). Kanserli Çocuklara Yönelik Çalışan Sivil Toplum Kuruluşlarının İletişim Faaliyetlerindeki Çocuk Temsilleri.

Kaymak, A. & Coşkun, A. (2022). Çocuk Odaklı Habercilik Bağlamında Savaş Konulu Haberlerde Kullanılan Çocuklarla İlgili Fotoğrafların Göstergibilimsel Analizi: Suriye İç Savaşı Örneği. *Erciyes İletişim Dergisi*. 9. 803-823.

Koman, E. Özkan, Ş. (2018). Türkiye yazılı basınında çocukların temsili. Erişim Adresi: <https://hrantdink.org/attachments/article/1542/Turkiye-yazil-basininda-cocuklarin-temsili.pdf>

Lutz, C. A. & Collins, J. L. (2004). "National Geographic"i doğru okumak. (M. Bayatlı, Trans.). *Agora*.

Manzo, K. (2010). "Imaging Humanitarianism: NGO Identity and the Iconography of Childhood". *Antipode* 2008,40 4 632-657. Erişim Adresi: https://eprints.ncl.ac.uk/file_store/production/139146/FE6E398C-59B6-4DAA-A670-F391C6167D18.pdf

Medya ve Göç Derneği. (2021). *Türkiye medyasında mülteci çocuklar nasıl temsil ediliyor?* <https://humanrights.gc-tr.org/turkiye-medyasinda-multeci-cocuklar-nasil-temsil-ediliyor/>

Moeller, S. D. (1999). *Compassion fatigue: How the media sell disease, famine, war, and death*. Routledge.

Moeller, S. D. (2002). *A hierarchy of innocence: the media's use of children in the*

telling of international news. Press/Politics, 7(1), 36-56. Erişim Adresi: https://shorensteincenter.org/wp-content/uploads/2012/03/moeller_hierarchy_of_innocence.pdf

Moore K (2000) “Supporting Children in their Working Lives: Obstacles and Opportunities within the International Policy Context,” Journal of International Development (12): 531-548.

Moro, H. (1998). Ambivalent messages: Organisational purposes of NGOs and images of the south. Development in Practice 8(1):74–78

Odman, T. (2008). Çocuk hakları bağlamında çocuk mülteciler. Mersin: Çağ Üniversitesi.

Öztoğat, N. (2014). “Anlam Alanı Olarak Özne ve Beden”. A. Güneş (Ed.). İletişim Araştırmalarında Göstergebilim Yazınsaldan Görsele Anlam Arayışı (135-154).

Panofsky, E. (1970). Meaning in the Visual Arts. Erişim Adresi: https://monoskop.org/images/0/0c/Panofsky_Erwin_Meaning_in_the_Visual_Arts.pdf

Pollack, P. (1977). Picture History of Photography. New York: Harry N. Abrams.

Rifat, M. (1998), XX. Yüzyılda Dil bilim ve Gösterge Bilim Kuramları, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.

Ruddick, S. (2003). “The Politics of Aging: Globalisation and the Restructuring of Youth and Childhood,” Antipode 35, 2 (March): 334-362. Erişim Adresi: <https://sites.middlebury.edu/igst404/files/2014/01/Ruddick-Politics-of-Aging.pdf>

Ryan, M. ve Kellner, D. (2010). Politik Kamera. Çev: Elif Özsayar. İstanbul: Ayrıntı Yayınları. Erişim Adresi: https://turuz.com/storage/uz-4-edebiyat-2020New_Folder/6998-Politik_Kamera-Michael_Ryan-Douglas_Kellner-Elif_Ozsayar-1990-482s.pdf

Saussure. F. De. (1972). Genel Dilbilim Dersleri. Çev: Berke Vardar. Multilingual Yayınları. İstanbul.

Save The Children. (tarih yok). About Us. 1 Ekim 2022 tarihinde <https://www.savethechildren.net/about-us/100-years-children> adresinden alınmıştır.

SGDD-ASAM. (tarih yok). Hakkımızda. 1 Ekim 2022 tarihinde <https://sgdd.org.tr/hakkimizda/> adresinden alınmıştır.

Slim, H. (1997). "Relief Agencies and Moral Standing in War: Principles of Humanity, Neutrality, Impartiality and Solidarity," *Development in Practice*, 7, 4 (November): 342-352.

Soygüder, Ş. (2014). Renk ve Algı Psikolojisi. Erişim Adresi: <http://www.fotografya.gen.tr/TR.1708/renk-2.html>

Şen, F. (2017). Bir Ötekiler Olarak Mülteciler: Suriyeli Mültecilerin Ana Akım Medya ve Alternatif Medyada Temsili.. *Atatürk İletişim Dergisi*.

Şentörengil, M. (2017). Suriyeli Çocuk Sığınmacıların Türk Yazılı Basınında Temsili.

Taş, T. (2016). Iızdrabın imgesi: Göstermenin zorunluluğu ile gizlemenin zorluğu arasında. *Kültür ve İletişim*, 37, 234-251.

Taş, T., Sümer, B. & Taş, O. (2022). Uzaktaki acıları göstermek: Türkiye’de haber fotoğraflarında kıtlığın temsili. *Connectist: Istanbul University Journal of Communication Sciences*, 62, 143-172. <https://doi.org/10.26650/CONNECTIST2022-1054364>

Tosun, G. E. (2012). Çocuklar ve Çocuk Haklarının Medyada Temsili. *Çocuk Odaklı Habercilik içinde*, ed. Sevda Alankuş (İstanbul: IPS İletişim Vakfı, 2012) s. 180-181.

Türk Kızılay. (tarih yok). Tarihçemiz. 1 Ekim 2022 tarihinde <https://www.kizilay.org.tr/kurumsal/tarihcemiz> adresinden alınmıştır.

UNICEF. (2004). Çocuk haklarına dair sözleşme. Erişim Adresi: <https://www.unicef.org/turkey/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-dair-s%C3%B6zle%C5%9Fme>

UNICEF. (2007). Çocuk Hakları ve Gazetecilik Uygulamaları. Erişim Adresi:

<https://www.unicef.org/turkey/media/3966/file/%C3%87OCUK%20HAKLARI%20VE%20GAZETEC%C4%B0L%C4%B0K%20UYGULAMALARI%20HAK%20TEMELL%C4%B0%20PERSPEKT%C4%B0F.pdf>

UNICEF. (2020). Child Labour: Global estimates 2020, trends and the road forward.

Erişim Tarihi:19 Kasım 2021. <https://data.unicef.org/resources/child-labour-2020-global-estimates-trends-and-the-road-forward/>

UNICEF. (tarih yok). Tarihçe. 1 Ekim 2022 tarihinde <https://www.unicefturk.org/yazi/tarihce> adresinden alınmıştır.

van Dijk, T.A. (1991) Racism and the Press: Critical Studies in Racism and Migration.

van Leeuwen, T. (2003). Semiotics and iconography. In T. van Leeuwen & C. Jewitt, Handbook of visual analysis (pp. 92-118). Sage.

van Schaik, R. W. (2015). Visual Representation of (Syrian) Refugees in European Newspapers.

van Teeffelen, T. (1994). 'Racism and Metaphor: the Palestinian–Israel Conflict in Popular Literature', Discourse & Society 5(3): 381–405. UNHCR, (2020). Global Trends: Forced Displacement in 2020. Erişim Adresi: <https://www.unhcr.org/60b638e37/unhcr-global-trends-2020>

Zarzycka, M. (2016). Save the child: photographed faces and affective transactions in NGO child sponsoring programs. European Journal of Women's Studies.

Ek 1: Bulgular Bölümünde Yer Verilen Görsellerin Listesi

Şekil 3.1: UNICEF Instagram hesabı, (2021, 12 Haziran), Erişim Tarihi: 21 Ekim 2022, <https://www.instagram.com/p/CQAvEH8Beii/>

Şekil 3.2: Save the Children Instagram hesabı, (2021, 12 Haziran), Erişim Tarihi: 21 Ekim 2022, https://www.instagram.com/p/CQA6iWbrr_E/

Şekil 3.3: SGDD-ASAM Instagram hesabı, (2021, 12 Haziran), Erişim Tarihi: 21 Ekim 2022, https://www.instagram.com/p/CQAp52agek_/

Şekil 3.4: UNICEF Instagram hesabı, (2021, 20 Haziran), Erişim Tarihi: 21 Ekim 2022, <https://www.instagram.com/p/CQVqzGNpC7R/>

Şekil 3.5: Save the Children Instagram hesabı, (2021, 25 Haziran), Erişim Tarihi: 21 Ekim 2022, https://www.instagram.com/p/CQivPFwq_KI/

Şekil 3.6: Kızılay Instagram hesabı, (2021, 20 Haziran), Erişim Tarihi: 21 Ekim 2022, <https://www.instagram.com/p/CQVqLTONdLa/>

Şekil 3.7: SGDD-ASAM Instagram hesabı, (2021, 20 Haziran), Erişim Tarihi: 21 Ekim 2022, https://www.instagram.com/p/CQVrjCCAE_L/

Şekil 3.8: UNICEF Instagram hesabı, (2021, 20 Kasım), Erişim Tarihi: 21 Ekim 2022, https://www.instagram.com/p/CWam4_pKpaj/

Şekil 3.9: Save the Children Instagram hesabı, (2021, 20 Kasım), Erişim Tarihi: 21 Ekim 2022, <https://www.instagram.com/p/CWf1g-9AdiZ/>

Şekil 3.10: Save the Children Instagram hesabı, (2021, 20 Kasım), Erişim Tarihi: 21 Ekim 2022, <https://www.instagram.com/p/CWf1g-9AdiZ/>

Şekil 3.11: Save the Children Instagram hesabı, (2021, 20 Kasım), Erişim Tarihi: 21 Ekim 2022, <https://www.instagram.com/p/CWf1g-9AdiZ/>

Şekil 3.12: Save the Children Instagram hesabı, (2021, 20 Kasım), Erişim Tarihi: 21 Ekim 2022, <https://www.instagram.com/p/CWf1g-9AdiZ/>

Şekil 3.13: Save the Children Instagram hesabı, (2021, 20 Kasım), Erişim Tarihi: 21 Ekim 2022, <https://www.instagram.com/p/CWf1g-9AdiZ/>

Şekil 3.14: Save the Children Instagram hesabı, (2021, 20 Kasım), Erişim Tarihi: 21 Ekim 2022, <https://www.instagram.com/p/CWf1g-9AdiZ/>

Şekil 3.15: Save the Children Instagram hesabı, (2021, 20 Kasım), Erişim Tarihi: 21 Ekim 2022, <https://www.instagram.com/p/CWf1g-9AdiZ/>

Şekil 3.16: SGDD-ASAM Instagram hesabı, (2021, 20 Kasım), Erişim Tarihi: 21 Ekim 2022, <https://www.instagram.com/p/CWf6jPXgO06/>

Şekil 3.17: Kızılay Instagram hesabı, (2021, 20 Kasım), Erişim Tarihi: 21 Ekim 2022, <https://www.instagram.com/p/CWfxUyRsGTO/>

Şekil 3.18: Hayata Destek Derneği Instagram hesabı, (2021, 20 Kasım), Erişim Tarihi: 21 Ekim 2022, <https://www.instagram.com/p/CWfh4tWqh-K/>

Şekil 3.19: UNICEF Instagram hesabı, (2021, 18 Aralık), Erişim Tarihi: 21 Ekim 2022, <https://www.instagram.com/p/CXneUP2KmPn/>

Şekil 3.20: Hayata Destek Derneği Instagram hesabı, (2021, 18 Aralık), Erişim Tarihi: 21 Ekim 2022, <https://www.instagram.com/p/CXnqVktP61P/>

Şekil 3.21: Save the Children Instagram hesabı, (2021, 18 Aralık), Erişim Tarihi: 21 Ekim 2022, <https://www.instagram.com/p/CXohk97qkGv/>

Şekil 3.22: SGDD-ASAM Instagram hesabı, (2021, 17 Aralık), Erişim Tarihi: 21 Ekim 2022, <https://www.instagram.com/p/CXljO95gcrP/>

Şekil 3.23: SGDD-ASAM Instagram hesabı, (2021, 17 Aralık), Erişim Tarihi: 21 Ekim 2022, <https://www.instagram.com/p/CXljO95gcrP/>

Şekil 3.24: SGDD-ASAM Instagram hesabı, (2021, 17 Aralık), Erişim Tarihi: 21 Ekim 2022, <https://www.instagram.com/p/CXljO95gcrP/>

Şekil 3.25: SGDD-ASAM Instagram hesabı, (2021, 17 Aralık), Erişim Tarihi: 21 Ekim 2022, <https://www.instagram.com/p/CXljO95gcrP/>

Şekil 3.26: SGDD-ASAM Instagram hesabı, (2021, 17 Aralık), Erişim Tarihi: 21 Ekim 2022,
<https://www.instagram.com/p/CXljO95gcrP/>

Şekil 3.27: SGDD-ASAM Instagram hesabı, (2021, 17 Aralık), Erişim Tarihi: 21 Ekim 2022,
<https://www.instagram.com/p/CXljO95gcrP/>